

(H)echt verbonden

Het burgerlijk en religieus
huwelijk onder de loep

Home

Volgende pagina

Boodschap aan de stad

'Omnia vincit amor', zo staat geschreven op een van de muurschilderingen in de eersteklas trouwzaal van het Rotterdamse stadhuis: liefde overwint alles. Het is een uitspraak die in een andere vorm, in een andere taal, mogelijk zelfs in een ander alfabet, evengoed als muurschildering zou kunnen dienen in gebedshuizen en plaatsen van samenkomst van de rijke schakering van religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen in de stad. 'Liefde' is een van de belangrijkste, misschien zelfs wel het belangrijkste woord in al deze stromingen. Het maakt niet uit waar je vandaan komt of welke religie of levensbeschouwing je aanhangt: liefde is van alle tijden en is grenzeloos en universeel.

Liefde krijgt gestalte in verschillende relaties en vormen, waaronder het huwelijk. Een huwelijk is een innige verbintenis en verbondenheid, primair tussen de beide echtgenoten, maar ook voor eventuele kinderen en in de bredere gemeenschap. Een harmonieus huwelijk biedt een stevige basis voor versterking van nieuwe generaties, gemeenschappen en de maatschappij. In een harmonieus huwelijk vullen de echtgenoten elkaar aan en bieden wederzijds ondersteuning.

De waarde van het huwelijk wordt bekrachtigd door rituelen en tradities waarmee het wordt gevierd. Dat gebeurt door de staat, middels het burgerlijk huwelijk, en eveneens binnen religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen. In de diverse stad die Rotterdam is, is daarin een grote rijkdom aan tradities te vinden, sommige al eeuwenoud, andere van recenter aard, vele een combinatie van 'het oude' en 'het nieuwe'. Deze tradities zijn mooi en waardevol en geven mensen betekenis en onderlinge verbinding.

Binnen de Nederlandse context hebben de staat en religieuze gemeenschappen, met andere woorden: 'kerk' en staat, ieder een eigen rol, zoals vervat in onze wet- en regelgeving. Een van de wettelijke bepalingen is dat het in Nederland verplicht is eerst een burgerlijk huwelijk te sluiten en daarna desgewenst een religieus huwelijk. Beide, dus zowel het burgerlijk huwelijk als religieuze of levensbeschouwelijke huwelijksluitingen of relatievieringen, delen hierin het doel om harmonieuze relaties mogelijk te maken, waarin mensen veiligheid vinden en tot ontplooiing kunnen komen en van daaruit kunnen bijdragen aan de gemeenschap en de samenleving. En beide zijn hierin van waarde en kunnen elkaar versterken.

Hoe innig de band die partners met hun huwelijk bezegelen ook is, het kan in een huwelijk toch voorkomen dat de harmonie onder druk komt te staan. En in sommige gevallen leidt dit tot het ontbinden van het huwelijk, tot echtscheiding. Dwang hoort niet thuis in een huwelijk en geen enkele religie of levensbeschouwing keurt onrecht binnen of als gevolg van een huwelijk goed. Religie of tradities mogen niet gebruikt worden om zich achter te verschuilen in situaties van problemen binnen een huwelijk of echtscheiding. In de praktijk kan er toch sprake zijn van onrecht, met ingrijpende gevolgen, waarvan meestal vrouwen het slachtoffer zijn.

Het ontbinden van een huwelijk heeft effect op het welzijn van beide partners, op het gezin, de familie, de gemeenschap en de maatschappij. Een echtscheiding is voor de betrokkenen een rouwproces. Daarin hebben de beide partners, het gezin en de familie baat bij steun uit de omgeving, bijvoorbeeld uit de religieuze of levensbeschouwelijke gemeenschap waar zij deel van uitmaken. Het is van groot belang elkaar binnen een gemeenschap ook vast te houden als het niet goed gaat, juist dan. Ook dan moeten liefde en barmhartigheid voor een ieder voorop staan en moeten we elkaar niet in de kou laten staan. En daarbij moeten regelgeving en tradities mensen niet beperken maar juist beschermen. In andere woorden: niet 'met de mantel der liefde bedekken' maar in openheid en liefde elkaar ondersteunen.

Zowel de overheid als de levensbeschouwelijke gemeenschappen willen onrecht voorkomen en bestrijden. Zij hebben daarbij een eigen verantwoordelijkheid en een gedeeld doel: rechtvaardigheid en bescherming van hen die slachtoffer zijn van misstanden.

We, de auteurs van deze publicatie, hebben met grote openheid en onderling respect over deze thematiek met elkaar gesproken in een unieke samenwerking. We hebben zorgen gedeeld, oplossingsrichtingen uitgewisseld en veel van elkaar geleerd. Binnen ons rechtsstelsel kennen we een scheiding van kerk en staat, wat zich onder meer uit in de regelgeving omtrent het huwelijk. Deze scheiding betekent een eigen autoriteit en rol voor beide partijen, maar ook samenwerking is goed mogelijk. De samenwerking op dit thema, waar deze publicatie een resultaat van is, is daarvan een goed voorbeeld. We hebben

verbinding gevonden in het voorkomen en tegengaan van onrecht binnen relaties en in het streven mensen te ondersteunen in harmonieuze relaties. We hebben geconstateerd dat we over en weer tussen overheid en religieuze gemeenschappen veel van elkaar kunnen leren, over regelgeving, tradities en praktische mogelijkheden tot verbinding daartussen, maar ook binnen gemeenschappen en in hoe mensen tradities interpreteren en vorm geven. We voelen een gedeelde verantwoordelijkheid om die kennis met elkaar te delen, ieder vanuit de eigen rol.

Daarbij zijn we ons ervan bewust dat het nodig is open en kritisch te kijken naar de context van vandaag de dag en hoe regelgeving en tradities zich daartoe verhouden. Deze kunnen onderhevig zijn aan verandering, door wijzigende situaties en voortschrijdend inzicht.

Verandering kan pijnlijk zijn en elkaar daarin begrijpen en ondersteunen is waardevol. Het gaat erom het mooie en het waardevolle vast te houden, de essentie van rituelen en tradities te bewaren. Die essentie, waarin overheid, levensbeschouwelijke gemeenschappen en maatschappelijke samenwerkingspartners elkaar ondanks alle verscheidenheid, steeds vinden, is, uiteraard, de liefde. 'Omnia vincit amor'.

Rotterdam, 2018

Deelnemers van (H)echt Verbonden:

Vertegenwoordigers van religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen:

Kiertie Autar-Ramautar, *pandita Prabhakar Arya Samaadj Mandir*
Iftekhar Ali Chishti, *islamoloog en prediker binnen de Pakistaanse gemeenschap*
Bert Davelaar, *predikant Protestantse gemeente Rotterdam-Zuid*
Bjorn Dirkse, *Phuntsok Chö Ling (Tibetaans boeddhistisch centrum)*
Huub Flohr, *bisschoppelijk gedelegeerde huwelijkszaken bisdom Rotterdam*
Madelon Grant, *voormalig directeur SKIN Rotterdam*
Azzedine Karrat, *imam Essalam moskee*
Bert Kuipers, *Laurenspastor, Hervormde gemeente Rotterdam*
René van Loon, *predikant Hervormde wijkgemeente De Samaritaan Rotterdam-Centrum*
Ashis Mathura, *pandit Shiv Mandir Rotterdam*
Jigmé Namgyal, *lama Phuntsok Chö Ling, Tibetaans Boeddhistisch Centrum*
Carolyn Nivillac, *voorganger Pinkstergemeente, New Anointing Church Emmanuel*
Albert Ringer, *rabbijn Liberaal Joodse Gemeente Rotterdam*
Sukhwant Singh, *Gurdwara Shri Guru Nanak Dev*
Enes Srndic, *voormalig bestuurslid Islamitisch Cultureel Centrum Selam*
Neanske Tuinman, *ritueel vormgever, de Nieuwe Traditie*

Juristen, trouwambtenaren, onderzoekers en ervaringsdeskundige:

Jamal El Hannouche, *advocaat, Advocatenkantoor El Hannouche*
Pauline Kruiniger, *onderzoeker, Universiteit Maastricht*
Anneke van Meel, *trouwambtenaar gemeente Rotterdam*
Noor Stevens, *schrijfster en ervaringsdeskundige*
Hendrina Veldhuyzen-Toet, *trouwambtenaar gemeente Rotterdam*
Zineb Youcef, *jurist, Advocatenkantoor El Hannouche*

Vanuit SPIOR:

Ikrame Faris
Marianne Vorthoren

Vanuit de actielijnd schadelijke traditionele praktijken van de gemeente Rotterdam:

Shantie Jagmohansingh
Maryem Mansouri
Olga Yildiz

Overige ondertekenaars:

Marc Bollerman, *directeur Mara*
Zekeriya Budak, *geestelijk verzorger en voorzitter Sociaal Cultureel Islamitische Vereniging*
Zakaria Chiadmi, *voorzitter SPIOR*
Christa Compas, *directeur Humanistisch Verbond*
J. Ganesh, *pandit Prabhakar Arya Samaadj Mandir Rotterdam*
John Geurts, *voorzitter Humanistisch Verbond afdeling Rotterdam-Rijnmond*
Hanny de Kruijf, *directeur Samen010*
R. Partiman, *pandit Sri Dev Rishi Vedamata Mandir Rotterdam-Zuid*
Marianne van Praag, *rabbijn Liberaal Joodse Gemeente Den-Haag*
Aldin Sahbazovic, *imam Islamitisch Cultureel Centrum Selam*
Karin de Schipper, *directeur SKIN Rotterdam*
Awraham Shalom Soetendorp, *rabbijn*
Nirmal Singh, *Gurdwara Shri Guru Nanak Dev*

Inhoudsopgave

Boodschap aan de stad

Inhoudsopgave

1. Inleiding

- 1.1 Toelichting op deze publicatie: achtergrond en doel
- 1.2 Leeswijzer
- 1.3 Tot slot

2. Het burgerlijk en religieus huwelijk

- 2.1 Inleiding
- 2.2 Soorten huwelijken
 - 2.2.1 Burgerlijk huwelijk
 - 2.2.2 Religieus huwelijk
 - 2.2.3 Andere informele huwelijken
 - 2.2.4 Een huwelijk sluiten in het buitenland
- 2.3 De plaats van het religieus huwelijk
 - 2.3.1 De wet over het religieus huwelijk
 - 2.3.2 De verhouding tussen een burgerlijk en een religieus huwelijk
 - 2.3.3 Ongedocumenteerden en het huwelijk
- 2.4 Praktische mogelijkheden tot verbinding tussen het burgerlijk en religieus huwelijk

3	3. Het huwelijk in diverse levensbeschouwelijke gemeenschappen	17
6	3.1 Het huwelijk binnen het hindoeïsme	18
8	3.1.1 Het huwelijk binnen de sanatan dharm	18
8	3.1.2 Het huwelijk binnen de arya samaadj	20
9	3.2 Het huwelijk binnen het boeddhisme	22
10	3.3 Het huwelijk binnen het jodendom	24
11	3.3.1 Het huwelijk binnen het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap	24
12	3.3.2 Het huwelijk binnen de Liberaal Joodse Gemeenschap	25
12	3.4 Het huwelijk binnen het christendom	27
12	3.4.1 Het huwelijk binnen de rooms-katholieke kerk	27
12	3.4.2 Het huwelijk binnen de protestantse kerk	30
13	3.4.3 Het huwelijk in christelijke migrantengemeenschappen	32
13	3.4.4 Huwelijken binnen de pinkstergemeente	33
13	3.5 Het huwelijk binnen de islam	34
13	3.5.1 Het islamitische huwelijk volgens de malikitische wetsschool	34
13	3.5.2 Het islamitische huwelijk volgens de hanafitische wetsschool	37
15	3.5.3 Het islamitische huwelijk binnen de Bosnische gemeenschap	38
15	3.6 Het huwelijk binnen het sikhisme	40
15	3.7 De relativering binnen het humanisme	41

4. Juridische gevolgen van een religieus huwelijk zonder een burgerlijk huwelijk

- 4.1 Gevolgen van een religieus huwelijk zonder een burgerlijk huwelijk
 - 4.1.1 Afstamming kinderen
 - 4.1.2 Ouderlijk gezag kinderen
 - 4.1.3 Nationaliteit kinderen
 - 4.1.4 Levensonderhoud partner
 - 4.1.5 Levensonderhoud kind
 - 4.1.6 Erfenis partner
 - 4.1.7 Erfenis kinderen
 - 4.1.8 Bigamie en polygamie
- 4.2 Gevolgen van ontbinding van een religieus huwelijk
 - 4.2.1 Religieuze scheiding
 - 4.2.2 Huwelijksvermogen
 - 4.2.3 Levensonderhoud behoeftige ex-partner
 - 4.2.4 Kinderalimentatie
 - 4.2.5 Echtelijke woning
 - 4.2.6 Pensioen

43

44

44

44

44

45

45

45

45

45

46

46

47

47

48

48

48

5. Als tradities schadelijk worden

- 5.1 Slachtoffers van schadelijke traditionele praktijken
- 5.2 Relevante wet- en regelgeving
- 5.3 Huwelijksgevangenschap
- 5.4 Huwelijksdwang en achterlating
- 5.5 Eergerelateerd geweld
- 5.6 Gedwongen geïsoleerd bestaan (verborgen vrouwen)
- 5.7 Vrouwelijke Genitale Verminking

49

51

51

51

54

55

56

56

6. Hulp en preventie

- 6.1 Route naar hulp - Rotterdam
- 6.2 Route naar hulp - landelijk
- 6.3. Preventie
 - 6.3.1 Praktische mogelijkheden tot verbinding burgerlijk en religieus huwelijk
 - 6.3.2 Initiatieven vanuit religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen
 - 6.3.3 Voorlichting en taboes bespreekbaar maken
 - 6.3.4 Empowerment van jongeren

57

58

59

60

60

60

61

61

Nawoord van de gemeente

63

Woord van dank

65

1. Inleiding

1.1 Toelichting op deze publicatie: achtergrond en doel

Relaties maken een belangrijk onderdeel uit van ons dagelijks bestaan. Ze kunnen verschillende vormen aannemen. Elk individu heeft de vrijheid om hierin eigen keuzes te maken – dat is ook het uitgangspunt voor alle bij de totstandkoming van deze publicatie betrokken partijen: de gemeente Rotterdam, diverse religieuze en levensbeschouwelijke sleutelfiguren, gespecialiseerde juristen, ervaringsdeskundigen en trouwambtenaren. Ze vinden het essentieel dat relaties gebaseerd zijn op gelijkwaardigheid en wederzijds respect en dat schending van fundamentele rechten wordt voorkomen. De gemeente en de bij deze publicatie betrokken partners onderschrijven allen het recht op zelfbeschikking, eigen en vrije partnerkeuze, en een gezond en veilig gezinsleven. Waar mensen niet de vrijheid hebben hun eigen relaties vorm te geven, zetten zij zich ervoor in dat zij adequate informatie en hulp krijgen.

Binnen religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen kiezen koppels er vaak voor om relaties te laten inzegenen volgens de door die traditie ingegeven voorschriften of gebruiken. Doorgaans is het huwelijk de enige samenlevingsvorm die religieuze gemeenschappen erkennen en kennen zij er grote waarde aan toe.

De Nederlandse wet schrijft voor dat van een religieuze huwelijksluiting pas sprake kan zijn nadat het burgerlijk huwelijk is voltrokken. Deze voorgeschreven volgorde is niet altijd goed bekend bij zowel religieuze voorgangers als leden van een geloofsgemeenschap. Om uiteenlopende redenen komt het voor dat koppels, van alle gezindten, alleen het religieus huwelijk sluiten en het burgerlijk huwelijk

uitstellen of zelfs afstellen. Dit kan negatieve gevolgen hebben, vooral voor de (rechts) positie van de vrouw, zeker in tradities waar de posities van man en vrouw in een eventuele echtscheiding niet gelijk zijn.

De gemeente Rotterdam heeft de Stichting Platform Islamitische Organisaties Rotterdam (SPIOR) gevraagd expertmeetings te organiseren om met vertegenwoordigers van religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen het gesprek aan te gaan over de betekenis en plaats van het religieuze huwelijk. Een breed bereik onder religieuze instellingen en vertegenwoordigers was een essentieel element van deze expertmeetings. SPIOR beschikt over dit brede netwerk. De deelnemers aan de bijeenkomsten zijn verbonden aan diverse joodse, christelijke, islamitische, hindoeïstische, boeddhistische, sikhistische en humanistische gemeenschappen in Rotterdam. Het was praktisch gezien onmogelijk om alle schakeringen binnen het religieuze en levensbeschouwelijke weefsel van de stad hierbij te betrekken, zeker gezien de diversiteit binnen de verschillende tradities zelf, maar de deelnemers vertegenwoordigden wel een breed scala.

Verder waren bij de expertmeetings advocaten en wetenschappers betrokken die zijn gespecialiseerd in familie- en echtscheidingsrecht. Ook namen ambtenaren van de burgerlijke stand en van publiekszaken, medewerkers van Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond en van de vrouwenopvang Arosa deel aan de bijeenkomsten. Deze brede insteek maakte het mogelijk dat alle betrokkenen vanuit verschillende terreinen van elkaars ervaringen rond dit thema konden leren.

Van november 2016 tot en met november 2017 zijn drie bijeenkomsten gehouden met de volgende doelen:

- Inzicht krijgen in de praktijk van religieuze huwelijksluitingen en echtscheidingen.
- Inzicht krijgen in de dilemma's en uitdagingen die zich daarbij voordoen.
- Inzicht krijgen in de juridische verhoudingen tussen het burgerlijk en religieus huwelijk.
- In kaart brengen hoe burgers snel en gericht de juiste informatie en verwijzing naar hulp kunnen krijgen.
- Bundelen van kennis en gedeelde praktische inzichten om deze beschikbaar te maken voor een brede groep professionals die in hun werk met huwelijksluiting en echtscheiding te maken hebben.

In deze publicatie worden de opbrengsten uit de expertmeetings en bredere relevante achtergrondinformatie rond het thema gedeeld, om deze beschikbaar te stellen aan een breed publiek.

Het is goed hier op te merken dat een in het buitenland gesloten huwelijk specifieke complicaties kan meebrengen als het ofwel in het buitenland ofwel in Nederland ontbonden wordt. Een in het ene land ontbonden huwelijk moet in het andere land erkend worden, zodat partners in beide landen (rechtsgeldig) gescheiden zullen zijn. Het valt buiten het bestek van deze publicatie om daarop uitgebreid in te gaan; de focus ligt op de regels en praktijken in Nederland. Voor professionals is het echter goed om zich van dit internationale (transnationale) aspect bewust te zijn en zich hierover nader te laten informeren.

1.2 Leeswijzer

In dit eerste hoofdstuk is de achtergrond en het doel van deze publicatie uiteen gezet.

In het tweede hoofdstuk beschrijft een aantal deskundigen de juridische kaders ten aanzien van het burgerlijk en religieus huwelijk. Wat schrijft de Nederlandse wet voor als het gaat om huwelijksluitingen en echtscheidingen? Daarbij komen ook de juridische aspecten aan bod in de verhouding tussen het burgerlijk en het religieus huwelijk. Voorts geven zij een toelichting op de wijze waarop de vrijheid van godsdienst zich verhoudt tot andere wettelijke uitgangspunten en bepalingen.

In het derde hoofdstuk leest u bijdragen van een aantal vertegenwoordigers uit diverse levensbeschouwelijke gemeenschappen. Zij beschrijven hoe ze vanuit hun religieuze en culturele achtergrond koppels voorbereiden op een huwelijk en hoe de huwelijksluiting in de praktijk van de traditie waarin zij staan verloopt. Ook gaan zij in op de mogelijkheden van het ontbinden van een huwelijk.

In het vierde hoofdstuk wordt ingegaan op de mogelijke juridische gevolgen van een religieus huwelijk zonder een burgerlijk huwelijk. Mocht een huwelijk stranden, dan kunnen huwelijkspartners terecht komen in een situatie die schadelijke kanten heeft. Zij genieten namelijk niet de bescherming die de Nederlandse wet mensen na een burgerlijk huwelijk kan bieden.

In het vijfde hoofdstuk volgt daarom een beschrijving van zogeheten 'schadelijke traditionele praktijken', zoals huwelijksgevangenschap en huwelijksdwang. Dit hoofdstuk beschrijft ook het wettelijk kader van de aanpak van schadelijke traditionele praktijken. Daarnaast kunt u een toelichting lezen op het gemeentelijk beleid.

Het zesde en laatste hoofdstuk van deze publicatie geeft de lezer tips en adviezen over wat men kan doen als men zelf of iemand in de omgeving slachtoffer wordt van schadelijke traditionele praktijken, zoals huwelijksgevangenschap of huwelijksdwang. Ook bevat het adviezen voor diverse maatschappelijke partijen voor de preventie.

De publicatie wordt besloten met een nawoord van de gemeente en een woord van dank. In diverse hoofdstukken worden de onderdelen geïllustreerd aan de hand van verhalen uit de praktijk van trouwambtenaren en ervaringsdeskundigen.

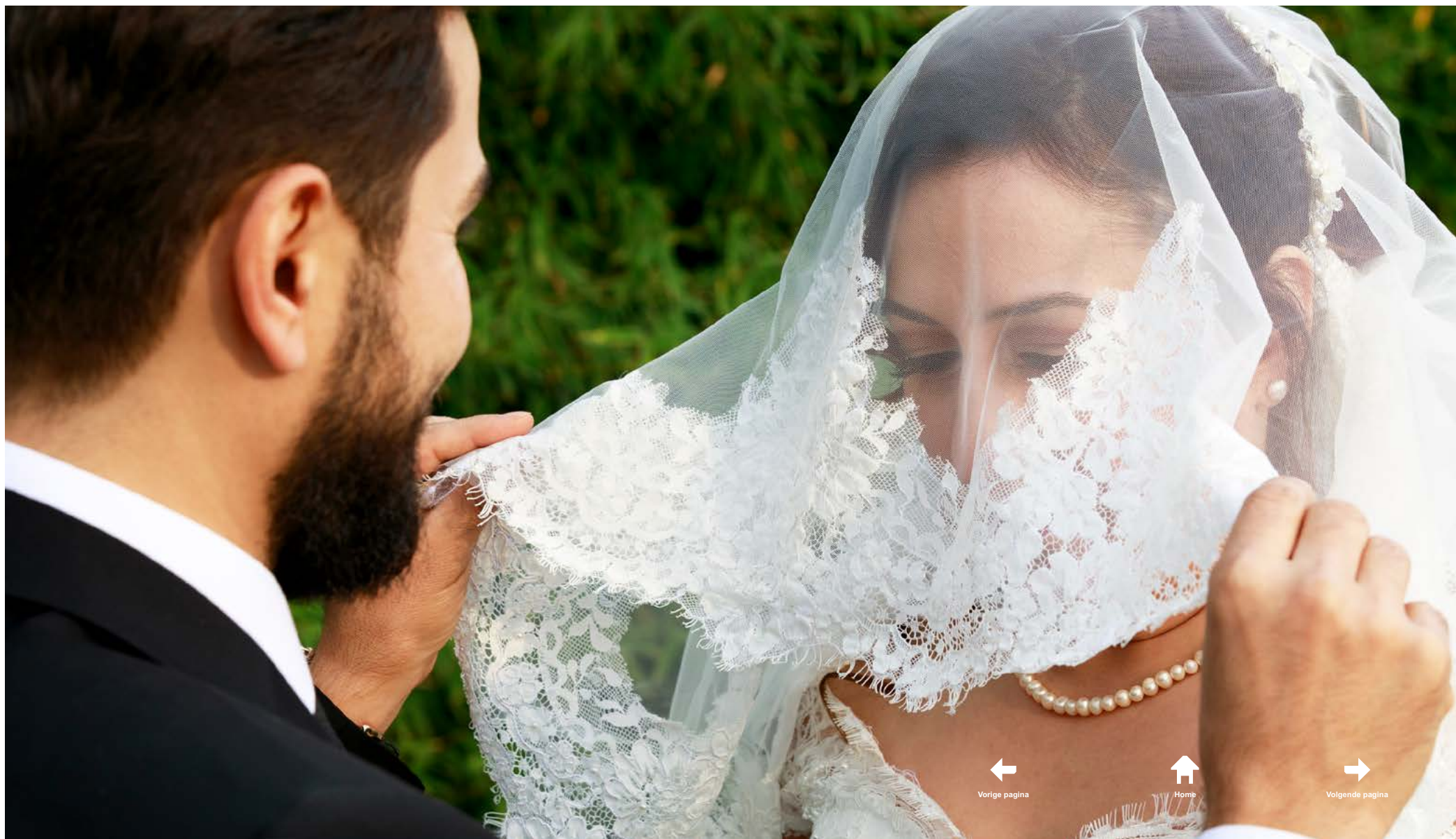
1.3 Tot slot

Deze publicatie is tot stand gekomen vanuit het gemeentelijk Actieprogramma Veilig Thuis Rotterdam. In dit programma werken vele partijen in de stad samen aan zelfbeschikking, keuzevrijheid, een veilig thuis en gezonde en veilige relaties voor Rotterdammers.

Degenen die meegewerkt hebben aan de expertmeetings en deze publicatie geven aan er veel van geleerd te hebben. Met erkenning van en respect voor ieders rol hebben zij open gesproken over knelpunten rond huwelijk en echtscheiding, en over wat een ieder kan doen om zelfbeschikking van individuen en harmonieuze relaties te ondersteunen. De gemeente en de betrokken samenwerkingspartners hopen dat deze publicatie behulpzaam is bij de voortzetting van het goede gesprek met een brede groep, verspreiding onder verschillende groepen door alle betrokken partijen en natuurlijk vooral bij het tijdig bieden van de juiste hulp aan hen die het nodig hebben.

2. Het burgerlijk en religieus huwelijk

2.1 Inleiding

Nederland is een democratische rechtsstaat waarbinnen iedereen vrij is om zelf een partner te kiezen of van zijn of haar partner te scheiden. Het recht op zelfbeschikking volgt uit de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens en is uitgewerkt en vastgelegd in diverse mensenrechtenverdragen. Iedere man en vrouw heeft het recht om te besluiten om wel of niet een huwelijk aan te gaan en met wie. Het geslacht van de partners, het aantal relaties en het soort relaties is in beginsel vrij. Als mensen kiezen voor een bepaalde geformaliseerde relatievorm, het huwelijk of het geregistreerd partnerschap, geldt dat hij of zij dit met één persoon tegelijk kan sluiten.

Het sluiten van een huwelijk is vaak omgeven met tradities. Of het nu gaat om het loslaten van duiven, het strooien van rijst of het breken van glas, de tradities zijn bedoeld om het bruidspaar voorspoed te wensen. Meestal komen dergelijke tradities tot uiting bij de sluiting van een religieus huwelijk. Religieuze huwelijken zijn in Nederland toegestaan nadat sluiting van het burgerlijk huwelijk heeft plaatsgevonden.

Als een relatie stukloopt, ontstaat er soms een ingewikkelde situatie als er wel sprake is van een burgerlijke echtscheiding, maar niet van een religieuze scheiding. In geloofsgemeenschappen waar het recht op echtscheiding asymmetrisch is, met andere woorden: niet hetzelfde voor beide partners, kan dit de situatie rond de scheiding compliceren.

In dit hoofdstuk komt eerst aan de orde wat een huwelijk is en welke soorten huwelijken er zijn. Vervolgens komen de regels aan bod die in Nederland gelden voor de verschillende soorten huwelijken. Tot slot komen praktische mogelijkheden aan bod om het burgerlijk en religieus huwelijk met elkaar te verbinden.

2.2 Soorten huwelijken

Een huwelijk kan men in het algemeen zien als een institutie waarmee partners aan elkaar bevestigen dat zij een duurzame vorm van samenleving aangaan. Voor dit hoofdstuk is gekozen voor een verdeling in drie categorieën huwelijken. Dit onderscheid is belangrijk voor de vraag of iets volgens de Nederlandse wet- en regelgeving wel of niet is toegestaan. Aan de orde komen achtereenvolgens het burgerlijk huwelijk, het religieus huwelijk en het informele huwelijk.

2.2.1 Burgerlijk huwelijk

Een burgerlijk huwelijk wordt gesloten ten overstaan van een bevoegde autoriteit. In Nederland is dat de ambtenaar van de burgerlijke stand. Het burgerlijk huwelijk is een verbond tussen twee personen. Om dat verbond vast te leggen, maakt een ambtenaar van de burgerlijke stand een huwelijksakte op. Het bruidspaar ondertekent deze akte, evenals twee tot vier getuigen en de trouwambtenaar. De ambtenaar van de burgerlijke stand neemt de huwelijksakte op in de overheidsregisters. De Nederlandse overheid erkent een huwelijk dat is gesloten bij de ambtenaar van de burgerlijke stand als een officieel of formeel huwelijk. Het huwelijk heeft juridische status en er vloeien bepaalde gevolgen en rechten en plichten uit voort, zoals de plicht van echtgenoten om voor elkaar te zorgen en het recht om van elkaar te erven. Het burgerlijk huwelijk biedt daarmee rechtsbescherming aan de echtgenoten. In beginsel wordt dit huwelijk ook als zodanig erkend in het buitenland.

In het buitenland gesloten huwelijken moeten in Nederland worden ingeschreven. In het buitenland gesloten huwelijken die in strijd zijn met de in Nederland geldende regels worden niet erkend, zoals een polygaam huwelijk of een huwelijk tussen minderjarigen of een huwelijk met een minderjarige.

Overigens geldt dat waar hierna sprake is van het Nederlandse burgerlijk huwelijk tevens het geregistreerd partnerschap kan worden gelezen. Geregistreerd partnerschap biedt eenzelfde rechtsbescherming als een burgerlijk huwelijk. Alle regels en wetten die voor een huwelijk gelden, gelden ook voor geregistreerd partnerschap. Er zijn drie verschillen tussen het huwelijk en het geregistreerd partnerschap. Als men trouwt, moet men elkaar het ja-woord geven, bij een geregistreerd partnerschap is dit niet verplicht. Een geregistreerd partnerschap kan, als iemand geen minderjarige kinderen heeft, buiten de rechter om worden beëindigd, het ontbinden van een huwelijk gebeurt altijd door de rechter. Verder kent het geregistreerd partnerschap geen optie van scheiding van tafel en bed, het huwelijk wel.

Volgens het in Nederland geldende (internationaal privaatrecht kan ook een consulaire huwelijk als een formeel huwelijk erkend worden in Nederland. Dat is het huwelijk dat door twee niet-Nederlanders op een consulaat in Nederland wordt gesloten ten overstaan van een consulaire medewerker of diplomatieke ambtenaar volgens het recht van de staat die die consulaire medewerker of diplomatieke ambtenaar vertegenwoordigt.

2.2.2 Religieus huwelijk

Religieuze huwelijken worden in het onderzoek 'Gewoon Getrouwd' (2016) omschreven als 'hewelijken die worden gesloten op de wijze die in een bepaalde godsdienst geldt'. Daarbij wordt vaak uitgegaan van de betrokkenheid van een religieuze vertegenwoordiger, zoals een rabbijn, pastoor, imam, pandit of predikant in Nederland, maar dat hoeft niet. De religieuze autoriteit die bij de huwelijks-ceremonie betrokken was en de religieuze gemeenschap waarvan de huwelijkspartners deel uitmaken, erkennen zo'n religieus gesloten huwelijk als een huwelijk of als een bevestiging of inzegening van het burgerlijk huwelijk.

De Nederlandse overheid erkent een in Nederland gesloten religieus huwelijk niet als een officieel of formeel huwelijk; het heeft hier geen juridische status en het is een vorm van een informeel huwelijk. Er vloeien geen rechtsgevolgen en geen burgerlijke rechten en plichten voor de echtgenoten uit voort.

2.2.3 Andere informele huwelijken

In deze publicatie hanteren we de volgende definitie van een informeel huwelijk: een huwelijk dat een paar sluit tegenover familie, kennissen of vrienden en eventueel tegenover een religieuze autoriteit, zoals de rabbijn, priester, pastoor, pandit, in overeenstemming met de religie, tradities of de cultuur van de betrokken echtelieden en hun naasten. Voorbeelden zijn een in Nederland gesloten islamitisch huwelijk of een Roma-huwelijk. Het gaat erom dat het huwelijk dat tot stand komt in Nederland, maar niet is gesloten op een wijze die in overeenstemming is met de Nederlandse wet.

In Nederland worden informele huwelijken niet erkend als officiële huwelijken. Een informeel huwelijk wordt wel als een huwelijk beschouwd door degenen die het hebben gesloten en de andere betrokkenen die waarde hechten aan dat informele huwelijk.

In Nederland zijn het burgerlijk huwelijk en de in Nederland erkende, rechtsgeldig gesloten buitenlandse en consulaire huwelijken de enige vormen van een formeel huwelijk. Alle andere huwelijken, zoals in Nederland gesloten religieuze huwelijken of andere informele huwelijken zijn in Nederland niet rechtsgeldig. Wanneer de man en de vrouw niet ook een burgerlijk huwelijk hebben gesloten, genieten ze dus niet de rechtsbescherming die het burgerlijk huwelijk biedt.

2.2.4 Een huwelijk sluiten in het buitenland

Een echtpaar kan een in het buitenland gesloten officieel erkend huwelijk in Nederland laten registreren bij de gemeente waarin zij wonen of bij het huweliksregister van de gemeente Den Haag. Het moet gaan om een huwelijk dat volgens de regels van het recht van dat land is gesloten. Religieuze huwelijken die het betreffende land niet als officieel huwelijk beschouwt, kan een koppel in Nederland dus niet laten erkennen.

Voor mensen die een huwelijk in het buitenland overwegen, is het belangrijk om te weten welke mogelijke consequenties hieraan verbonden kunnen zijn. Bij sluiting van een huwelijk in het buitenland kan het zijn dat er weinig of geen informatie beschikbaar is over wettelijke rechten en plichten van de echtgenoten en eventuele andere gevolgen. Hetzelfde geldt voor het ontbinden van het huwelijk. Voor een buitenstaander kan de buitenlandse wetgeving ondoorzichtig zijn. Gecombineerd met onvoldoende kennis van taal en cultuur kan dit tot ernstige problemen leiden, bijvoorbeeld als men wil scheiden. Mensen komen er dan bijvoorbeeld te laat achter dat bij stranding van het huwelijk in sommige gevallen wel een echtscheiding kan plaatsvinden naar Nederlands recht, maar niet naar het statelijk recht van het land waar het huwelijk is voltrokken. Een echtscheiding in het ene land betekent namelijk nog niet dat de partners ook gescheiden zijn in het buitenland. Het gevolg hiervan kan zijn dat de partners nog als getrouwd worden beschouwd in dat andere land. Dit kan ingrijpende gevolgen hebben, vaak met name voor vrouwen. Zij kunnen dan bijvoorbeeld niet zonder verregaande (sociale) consequenties een nieuwe relatie aangaan, laat staan opnieuw trouwen of een gezin beginnen, of ze kunnen geen nieuw paspoort aanvragen en niet reizen binnen of uit het andere land zonder toestemming van hun man.

2.3 De plaats van het religieus huwelijk

2.3.1 De wet over het religieus huwelijk

In artikel 1:30 lid 2 van het Burgerlijk Wetboek staat dat de wet het huwelijk slechts beschouwt in zijn burgerlijke betrekkingen. Uit de rechtspraak blijkt dat de wet geen religieuze aspecten erkent die een rol kunnen spelen in het huwelijk of de totstandkoming daarvan. Dat betekent dat de Nederlandse wet het burgerlijk huwelijk erkent en dus geen religieuze of andere informele huwelijken.

In artikel 1:68 van het Burgerlijk Wetboek is een verbod opgenomen op het sluiten van een religieus huwelijk in het bijzijn van een religieuze autoriteit voordat of zonder dat een huwelijk ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand is voltrokken. Bij overtreding van dit verbod is de bedienaar van de eredienst strafbaar. De sanctie is een geldboete en in geval van herhaling gevangenhouding. Dit is vastgelegd in artikel 449 van het Wetboek van Strafrecht. Deze artikelen komen voort uit het beginsel van de scheiding tussen kerk en staat, dat de Nederlandse wet weliswaar niet expliciet benoemt, maar dat wel als beginsel in onze rechtsstaat geldt en onder meer volgt uit artikel 1 en artikel 6 van de Grondwet.

2.3.2 De verhouding tussen een burgerlijk en een religieus huwelijk

De overheid erkent het in Nederland gesloten religieus huwelijk en andere vormen van het informele huwelijk niet. De wet bepaalt dat een paar een religieus of ander informeel huwelijk alleen kan laten voltrekken nadat een burgerlijk huwelijk is gesloten. Dit betekent dat alleen de kerk of een andere religieuze institutie en de (religieuze) gemeenschap de gevolgen van een religieus of ander informeel huwelijk erkent.

Wettelijk is het, zoals hiervoor beschreven, zelfs verboden om vóór een burgerlijk huwelijk een religieus huwelijk te sluiten in het bijzijn van een religieus bedienaar. Toch gebeurt dit in de praktijk wel. Dat kan onder meer komen door onbekendheid van burgers met de Nederlandse wet- en regelgeving.

Het aangaan van een religieus of informeel huwelijk zonder eerst het burgerlijk huwelijk te hebben gesloten, heeft, nadelige gevolgen. Vooral als een van de partners wil scheiden, ontstaan in de praktijk soms problemen. Het louter sluiten van een religieus huwelijk of een ander informeel huwelijk heeft gevolgen voor bijvoorbeeld de afstamming, het gezag en de nationaliteit voor de kinderen die in dit huwelijk worden geboren, voor de erfenis, het pensioen, en zo meer. Al deze mogelijke gevolgen worden toegelicht in hoofdstuk 4.

Vrijheid van godsdienst en overige wettelijke bepalingen

Godsdienstvrijheid is een van de zogeheten klassieke grondrechten, die verankerd zijn in de Nederlandse Grondwet. In artikel 6 onder het eerste lid van de Grondwet is daarover het volgende bepaald: “Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.”

Ook in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is het principe van de godsdienstvrijheid opgenomen. Artikel 18 van deze verklaring luidt als volgt: “Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachten, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen zowel in het openbaar als in zijn particuliere leven zijn godsdienst of overtuiging te belijden door het onderwijzen ervan, door praktische toepassing, door eredienst en de inachtneming van geboden en voorschriften.”

In artikel 9 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens staat bijna dezelfde tekst: “Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als privé zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uitdrukking te brengen in erediensten, in onderricht, in praktische toepassing ervan en in het onderhouden van geboden en voorschriften.”

Nationale en internationale regelgeving kan grenzen stellen aan grondrechten, zoals de vrijheid van godsdienst. Alle burgers dienen zich te houden aan de wet. Zo gelden alle wettelijke bepalingen onverkort binnen het huwelijk, ook als er daarnaast een religieuze huwelijkssluiting of informele viering is geweest. De wet geldt voor iedereen, of het nu gaat om het verbod op huwelijksdwang, om de plicht om kinderen te verzorgen, of om de plicht van partners zich te onthouden van alle vormen van geweld jegens elkaar en eventuele kinderen. Zowel levensbeschouwelijke instellingen als de gehuwden die een religieus huwelijk zijn aangegaan, zijn altijd gebonden aan de wet.

2.3.3 Ongedocumenteerden en het huwelijk

Een ongedocumenteerde is iemand die langer dan drie maanden in Nederland verblijft zonder geldige verblijfsvergunning. Ook ongedocumenteerden hebben in Nederland het recht om te trouwen. Hier zijn wel voorwaarden aan verbonden. Zo dient de toekomstige partner Nederlander te zijn of in Nederland te wonen en een verblijfsvergunning te hebben. De ambtenaar van de burgerlijke stand zal dan eerst onderzoeken of er geen sprake is van een schijnhuwelijk.

In de praktijk stuit het sluiten van een huwelijk voor iemand zonder verblijfsvergunning op praktische belemmeringen. Dat leidt er in sommige gevallen toe dat een religieus huwelijk wordt gesloten door partners die zonder dat huwelijk niet met elkaar mogen samenwonen naar eigen opvatting en/of die van de omgeving. Maar ook in deze situatie is het voor de religieuze autoriteit niet toegestaan om dat huwelijk te sluiten als er nog geen burgerlijk huwelijk heeft plaatsgevonden.

De vereiste documenten voor het aangaan van het huwelijk zijn voor ongedocumenteerden dezelfde als voor ieder ander. Dat betekent onder andere dat er een geboorteakte, een identiteitsbewijs en ook een bewijs van niet-gehuwd zijn aangeleverd moet worden.

Indien de geboorteakte ontbreekt, kan een beëdigde verklaring afgelegd worden bij de ambtenaar van de burgerlijke stand over geslacht, plaats, land en datum van geboorte en de persoonsgegevens van de ouders. De verklaring van niet-gehuwd zijn moet worden opgevraagd bij de laatste woonplaats waar de betreffende partner was ingeschreven in het buitenland. Dit kan een praktisch knelpunt vormen als er sprake is van instabiliteit in het land van herkomst. Daarnaast kan het zijn dat het identiteitsbewijs ontbreekt. De wet biedt een persoon wel de mogelijkheid om zich te identificeren op grond van een vreemdelingen identiteitsbewijs (W-document).

Zodra er een burgerlijk huwelijk is voltrokken tussen betrokkenen verkrijgt de ongedocumenteerde partner een afhankelijke verblijfsvergunning. Als de ongedocumenteerde partner vijf jaar of langer een verblijfsvergunning heeft gehad die afhankelijk was van het verblijf bij de huwelijkspartner, dan komt deze in aanmerking voor een zelfstandige verblijfsvergunning.

Indien aangetoond kan worden dat er sprake is van huiselijk geweld in de relatie kan de partner met een afhankelijke verblijfsstatus die uit een huwelijk stapt in aanmerking komen voor een zelfstandige verblijfsvergunning voordat de genoemde termijn van vijf jaar is verstreken.

2.4 Praktische mogelijkheden tot verbinding tussen het burgerlijk en religieus huwelijk

Zoals is toegelicht, zijn het burgerlijk en religieus (of andere informeel) huwelijk aparte instituties. Toch is het mogelijk om deze huwelijksvormen in praktische zin meer met elkaar te verbinden. In de praktijk blijkt er behoefte te zijn om het burgerlijk en religieus huwelijk op dezelfde dag te laten plaatsvinden. Hiervoor zijn er verschillende mogelijkheden binnen de huidige juridische kaders die hieronder uiteen worden gezet.

Gecombineerde huwelijksluiting:

1. In Rotterdam kan overal en altijd getrouwd worden. Mensen kunnen aanvragen om een burgerlijke huwelijksluiting in bijvoorbeeld een gebedshuis te laten plaatsvinden. Het religieus huwelijk kan dan op dezelfde dag plaatshebben, in aansluiting op de burgerlijke huwelijksvoltrekking.

Religieuze voorganger BABS voor een dag:

2. Een religieuze voorganger kan benoemd worden tot Buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand (BABS) voor één dag, voor een specifieke burgerlijke huwelijksluiting. Tijdens deze ceremonie is een ambtenaar van de burgerlijke stand aanwezig om erop toe te zien dat het burgerlijk huwelijk daadwerkelijk en volgens de daarvoor geldende regels is voltrokken en daarmee ook rechtsgeldig is. Het is niet toegestaan om beide huwelijken tegelijkertijd te voltrekken. De plechtigheden moeten duidelijk gescheiden zijn, met eerst het burgerlijk en daarna het religieus huwelijk.

Beëdiging religieuze voorganger tot BABS:

3. Dit betekent dat deze voorganger in principe voor alle burgerlijke huwelijken inzetbaar moet zijn, dus niet alleen voor burgerlijke huwelijken binnen de eigen gemeenschap. Mensen kunnen een voorkeur aangeven voor een bepaalde trouwambtenaar of BABS voor hun burgerlijke huwelijksluiting. Ook in deze situatie geldt dat de plechtigheden duidelijk gescheiden moeten zijn. Men sluit dan eerst een burgerlijk huwelijk ten overstaan van hun voorganger in de hoedanigheid van BABS, die op dat moment uitdrukkelijk niet als religieuze voorganger optreedt, volgens de daarvoor geldende regels van het Nederlandse recht. Vervolgens vindt de religieuze ceremonie plaats, in het bijzijn van de voorganger in zijn of haar religieuze hoedanigheid.

Verhalen uit de praktijk van Rotterdamse trouwambtenaren

De balans tussen het burgerlijk en religieus huwelijk

Bijbeltekst

'Sommige Rotterdammers van de protestants-christelijke kerk vragen mij wel eens om een bijbeltekst voor te lezen of een gast de gelegenheid te geven een gebed uit te spreken tijdens het burgerlijk huwelijk. Op deze verzoeken ga ik niet in, in het kader van de scheiding tussen kerk en staat.'

Mazzel tov!

'Bij bruidsparen met een joodse achtergrond kan je geconfronteerd worden met de vraag om tijdens de ceremonie een glas onder een doek te plaatsen, welke door de bruidegom wordt kapotgemaakt door er met zijn voet op te trappen, als herinnering aan het feit dat de vreugde toch niet helemaal compleet is door de verwoesting van de tempel in Jeruzalem. De omstanders roepen dan "mazel tov". Ook wordt als reden genoemd dat een huwelijk breekbaar kan zijn. Deze traditie is onderdeel van een religieuze huwelijksluiting en kan daarom geen onderdeel zijn van een burgerlijk huwelijk.'

Blootsvoets

'Onlangs heb ik een huwelijk mogen voltrekken op een locatie, waar voordat het huwelijk zou worden voltrokken, een welkomstceremonie was verzorgd door een pandit in een maro, een huwelijksbaldakijn. Na afloop van deze religieuze welkomstceremonie is mij gevraagd ook plaats te nemen in de maro voor de wettelijke verbintenis, met het verzoek om blootsvoets in de maro te gaan staan. Voor mij was het geen probleem om als BABS blootsvoets de burgerlijke ceremonie te verzorgen, uit respect voor deze heilige plaats. Daarna heeft het religieus huwelijk plaatsgevonden.'

Toga's

'Regelmatig worden er huwelijksvoltrekkingen verzorgd in kerken. Na afloop van de wettelijke verbintenis vindt de inzegening plaats door een pastoor of predikant. De overgang van de ene ceremonie naar de andere wordt als volgt geregeld: de BABS trekt de toga na de burgerlijke huwelijksluiting uit en vertrekt, waarna de pastoor of predikant zijn of haar toga aantrekt en de religieuze inzegening verzorgt. Hiermee laat men duidelijk zien dat er sprake is van een overgang van de wettelijke naar de religieuze ceremonie.'

3. Het huwelijk in diverse levensbeschouwelijke gemeenschappen

In dit hoofdstuk beschrijven voorgangers en vertegenwoordigers van diverse religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen de praktijk van huwelijksluitingen, hoe het echtpaar daarop wordt voorbereid en de mogelijkheden tot huwelijksontbinding. Het overzicht in dit hoofdstuk is zeker niet uitputtend, maar geeft wel een kijkje in de diversiteit tussen en binnen religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen op dit thema.

3.1 Het huwelijk binnen het hindoeïsme

3.1.1 Het huwelijk binnen de sanatan dharm

Ashis Mathura, pandit Shiv Mandir Rotterdam

De oudste naam voor het hindoeïsme is sanatan dharm, 'de weg van de ziel' (het onsterfelijke). Het hindoeïsme ziet het huwelijk als een sacrament, dat een belangrijk middel is voor de spirituele progressie van de ziel. Het huwelijk biedt ons de kans om een partner en steun te hebben in het leven. Het biedt ons de kans om te leren van elkaar. Het biedt de kans om spiritueel te groeien door de ervaringen die je met elkaar zult delen. En het biedt ons de kans om de goddelijke creatie voort te zetten door een gezin te stichten.

De Sanskriet naam voor het huwelijk is 'vivah': 'datgene wat creatie voortzet'. Het huwelijk wordt gezien als de basis voor een stabiele en welvarende maatschappij. Vanuit hindoeïers perspectief wordt de kracht van het gezin gezien als een reflectie van de kracht van een maatschappij. Dit is waarom in oude tijden mensen van jongs af aan werden voorbereid op het huwelijksleven. Het had niet alleen effect op hun eigen leven, maar ook op de maatschappij en de toekomst van de gemeenschap en zelfs het land.

Tegenwoordig worden er pas voorbereidingen getroffen wanneer al bekend is dat twee mensen gaan trouwen. Voor de ceremonies wordt ervan uitgegaan dat de twee aanstaande partners al uitvoerig met elkaar hebben gesproken over hun toekomstige leven. Ook is het gebruikelijk dat de familieleden van beide groepen al met elkaar gesprekken hebben gevoerd over het huwelijk. Meestal wordt er daarna een pandit (priester) bij gehaald om actief te participeren in de gesprekken. Het natrekken van de horoscopen en matchen van hun kerneigenschappen is nog steeds een traditie bij hindoe huwelijken.

De meeste families hebben hun eigen pandit. Dat is een priester die al op regelmatige basis thuis bij de familie rituelen heeft uitgevoerd. Afhankelijk van hoe de relatie is tussen de verschillende familieleden en deze pandit, zal hij op een onofficiële manier al gesprekken hebben gevoerd met een of beide toekomstige partners. Omdat iedere familie een eigen pandit heeft, zullen vaak twee pandits betrokken worden: een van de kant van de bruid en een van de kant van de bruidegom. Soms zullen beiden samen betrokken worden bij de gesprekken, soms wordt er een betrokken. Wanneer het tijd wordt voor het voltrekken van het huwelijk worden wel beide pandits betrokken die de rituelen namens beide gezinnen zullen doen.

De bedoeling van de gesprekken is om beide partijen en ook hun families duidelijk te maken wat het huwelijk inhoudt vanuit hindoeïers perspectief. Daarnaast wordt er gesproken over de rituelen die komen kijken bij het voltrekken van het huwelijk en de achterliggende spirituele gedachten ervan.

Het hindoeïers huwelijk geschiedt met een aantal belangrijke stappen, die worden uitgebeeld in de vorm van rituelen. Tijdens ieder van deze stappen wordt er zowel bij de bruid als bruidegom geverifieerd dat ze daadwerkelijk met elkaar willen trouwen. In grote lijnen gaat het als volgt.

- **Tilak:** Ongeveer een week voor het huwelijk gaat de vader (of een andere vertegenwoordiger) van de bruid met zijn directe familie naar het huis van de bruidegom. Met enkele rituelen en het overhandigen van een cadeau krijgt de bruidegom officieel toestemming om deel te nemen aan de ceremoniële plechtigheden waar de familie van de bruid zich op zal voorbereiden.
- **Bhatvaan:** Dit kan gezien worden als een vrijgezellenfeest, welke een dag voor het huwelijk gehouden wordt. Dit feest wordt gevierd met familie en vrienden samen. Het is de laatste dag dat de persoon zal behoren tot maar één familie.

- **Baraat:** Op de dag van het huwelijk komt de bruidegom met zijn familie naar de bruid en haar familie. In een stoet van auto's komt hij naar de plaats welke tijdens de tilak was afgesproken. Daar wachten de bruid en haar familie op de aankomst van de bruidegom. Het laatste gedeelte moet hij lopend voltrekken tot hij bij de deur of poort komt. Pas nadat de vertegenwoordigers van beide families elkaar hebben gegroet en de vertegenwoordigers van de familie van de bruid toestemming gegeven hebben, mogen de bruidegom en zijn familie binnen komen.
- **Dvaar Puja:** Na binnenkomst wordt er bij de ingang samen met de pandit een gebed gedaan tussen de vader en de bruidegom om positiviteit te brengen naar alle rituelen die binnen zullen plaatsvinden. Ook zullen de pandit van de kant van de bruid en van de kant van de bruidegom elkaar begroeten.
- **Dulhaparache:** De belangrijkste vrouwen uit de familie komen om de bruidegom goed te keuren en in te zegenen.
- **Vivah:** Dit wordt gezien als het voltrekken van het huwelijk. Dit bestaat uit meerdere stappen. Belangrijk is dat er verscheidene momenten zijn tijdens de rituelen waarop aan zowel de bruid als de bruidegom gevraagd wordt of zij bewust zijn van de stappen die zij nu nemen en of zij daadwerkelijk ervoor klaar zijn om te trouwen.

Er zijn zeven beloften die gedaan worden, die in grote lijnen het volgende zeggen:

1. Dat beiden elkaar zullen steunen in lief en leed en zorg zullen dragen voor elkaar.
2. Dat beiden het gezin zullen beschermen met hun kennis en kracht.
3. Dat beiden fysieke, mentale en spirituele kracht zullen ontwikkelen om het gezin vooruit te helpen.

4. Dat beiden elkaar geluk zullen brengen en elkaar steunen in het streven naar geluk.
5. Dat beiden een positieve sfeer zullen creëren voor het opvoeden van hun kinderen.
6. Dat beiden eraan zullen werken om in harmonie met elkaar te leven.
7. Dat beiden elkaars beste vrienden zullen worden.

Ontbinding van het huwelijk

Binnen het hindoeïsme zijn er vele mantra's en rituelen bij de huwelijksvoltrekking. Zij hebben als doel om zegen van de Almachtige, de voorouders, de ouders, familieleden et cetera te vragen voor een succesvol huwelijksleven. Wanneer het huwelijk uiteen valt, betekent het dat de boven genoemde beloften niet nagekomen worden of kunnen worden. Daarvoor is geen zegen nodig en dus zijn daar geen mantra's of rituelen voor.

Als er kinderen uit het huwelijk geboren zijn dan wordt er door de pandit en de gemeenschap van de mandir (tempel) verwacht dat beide partijen op een zo vreedzaam mogelijke manier uit elkaar gaan en daarbij ook rekening houden met de ontwikkeling van de kinderen. Als beide partijen daarvoor openstaan kan een pandit fungeren als bemiddelaar. Wanneer er religieus advies wordt gevraagd, wordt de nadruk gelegd op de spirituele ontwikkeling van beide partijen. Hoewel beiden, voor het huwelijk apart en daarna samen, een ontwikkeling hebben ondergaan, zullen beiden, nu ze uit elkaar gaan, verder hun eigen weg moeten vinden om spiritueel te groeien.

'Geleerden, die hier aanwezig zijn bij deze heilige ceremonie. Wees getuige dat wij hierbij elkaar accepteren als partners in dit leven en in volle overgave als man en vrouw samen zullen leven. Mogen onze harten één worden en in harmonie kloppen. Moge wij elkaar liefhebben zoals wij onze adem lief hebben. Zoals de Almachtige het heelal steunt, moge wij elkaar op die manier steunen. Zoals een leraar met liefde een student begeleidt naar zijn doelen, moge wij elkaar met liefde en trouw ondersteunen.'

Rig Veda X.85.47

3.1.2 Het huwelijk binnen de arya samaadj

Kiertie Autar-Ramautar, pandita Prabhakar Arya Samaadj Mandir

Arya samaadj, ook bekend als vaidik dharma (vedische levensbeschouwing), heeft als grondslag de Veda's, met dharma (plicht) & karma (handeling) als voornaamste componenten.

Het religieuze huwelijk (vivaah-sanskaar) is van essentieel belang. Het is een sacrale verbondenheid tussen twee personen, tussen twee families, met veel symboliek en gebaseerd op de vedische rite. Het huwelijk is de dertiende in de rij van zestien sacramenten (sanskaars). Deze hebben betrekking op de persoonlijkheidsvorming en de ontwikkeling van de persoon, vooral in de eerste levensfase. Met de huwelijksinzegening begint de tweede fase, de gezinsfase.

Vorbereiding

De voorbereiding van het huwelijk begint na de kennisgeving met wederzijdse ouders. Daarna vindt de vaakdaan plaats, de verlovingsceremonie, begeleid door een voorganger, de pandit(a). De man geeft zijn woord aan de vader van de bruid dat hij haar wil huwen. Dit gebeurt in bijzijn van familie, thuis bij de aanstaande bruidegom. Daarna begint de voorbereiding: gesprekken over inhoud van de huwelijksluiting, gevolgen, wetgeving, huwelijks-ceremonie en zo meer. Alleen met volledige instemming van het aanstaande bruidspaar mag de vivaah-sanskaar volgens vedische rite plaatsvinden.

- **Bhatwaan:** het vrijgezellenfeest voor familie en vriendenkring. Beide partijen vieren dit afzonderlijk met het poffen van paddie (ongepelde rijst) tot lawa die bij het huwelijksinzegening nodig is.

Ceremoniële handelingen bij de huwelijksinzegening:

- **Baraat:** onder mantrarecitatie van de pandit begroet de aanstaande schoonvader de huwelijksstoet. Deze stoet

bestaat uit de dulha (bruidegom), in huwelijksgewaad met hoofdtooi, en zijn gevolg. Beide vaders omhelzen elkaar vol respect.

- **Parchan:** de aanstaande schoonmoeder en de gehuwde vrouwelijke familieleden verwelkomen met een lichtje (diyade) de dulha.
- **Maro:** de dulhan (bruid) treedt als eerste de maro (huwelijksstent) binnen, gevolgd door haar ouders, voor de eerste rituelen, onder andere de havan (vuuroffer), begeleid door de pandit.
- **Swagatam:** dulhan ontvangt de dulha in de maro door hem een mala (bloemenkrans) om te hangen, waarna hij dat bij haar doet. De dulha krijgt een pirha, een artistiek gedecoreerde huwelijksbank, aangeboden en een deken. Hij neemt plaats op de pirha; de dulhan zit tegenover hem.
- **Aachman:** dulhan biedt dulha water aan, om zich symbolisch te reinigen.
- **Madhupark:** dulhan geeft vervolgens honing-ghee-yoghurt aan de dulha. Deze roert dit tot een voedzaam geneeskrachtig mengsel, sprenkelt hiermee in richting van vier windstreken, verdeelt daarna het mengsel over drie glazen. De pandit reciteert mantra's en de dulha neemt een slokje uit elk glas.
- **Gowdaan:** de ouders van de dulhan geven naar vermogen geschenken aan de dulha, bedoeld als bijdrage voor het opzetten van de huishouding van het bruidspaar.
- **Kanyadaan:** door de hand van hun dochter in die van de dulha te leggen, dragen de ouders hun ouderlijke macht en zorg over aan de dulha met de woorden: "In tegenwoordigheid van de Almachtige God schenken wij onze dochter [naam] aan [naam] tot echtgenote". Daarna accepteert de dulha zijn echtgenote en helpt hij haar rechts naast hem op de pirha plaats te nemen.

- **Wastra-Dharan:** op zijn beurt overhandigt de dulha geschenken aan de dulhan, zoals waardevolle sieraden, kleding en sindhoor (rode vermiljoenpoeder), met de wens dat zijn echtgenote een steeds goed verzorgd uiterlijk zal waarborgen.
- **Kalash Stapna:** de saibala (bruidsjonker) maakt een rondgang met water om het vuur. Symboliek: het geven van hulp in tijd van nood en het hoofd koel houden in moeilijke tijden.
- **Pratigya:** de dulha en dulhan staan in de richting van het oosten en leggen de huwelijksbelofte af: "In aanwezigheid van u allen verklaren wij dat we elkaar volkomen vrijwillig als man en vrouw hebben geaccepteerd en beloven liefdevol in het huwelijk te treden om samen in wederzijds vertrouwen het huwelijksleven te leiden." Daarna legt de dulhan haar rechterhand op de rechterschouder van de dulha en maakt het bruidspaar de eerste rondgang om het vuur.
- **Agni-hotra:** het bruidspaar bidt voor welvaart, voorspoed en geluk en geeft vijf bijzondere ahuties (offers) in het vuur. Dit verwijst naar de dagelijkse plichten van de dulhan: meditatie, verzorging van huisgenoten, opvoeding van de kinderen, gastvrijheid, enzovoorts.
- **Pani Grahan:** dit verwijst naar de plichten van de dulha: het onderhoud van het gezin, bieden van goede opvoeding en onderwijs, het streven naar een goede toekomst voor de kinderen en zo meer. De tweede rondgang van het bruidspaar om het vuur volgt.
- **Sila Arohan:** de broer van de dulhan plaatst haar rechterschouder op een kei, als teken van haar standvastigheid en onwrikbaarheid. Zij zal niet alleen het gezin ondersteunen, maar hij legt ook de familie-erf in haar handen.

- **Lawa-Homa:** de broer van de dulhan doet de lawa (gepofte paddi) van beide families bij elkaar op een rijstwan (soort schaal) die het bruidspaar vasthoudt. Onder het citeren van mantra's strooien zij de lawa in het vuur en maken daarna vier keer een rondgang om het vuur om de vier levensdoelen te bereiken: leven volgens de moraal en de wetten, op eerlijke wijze arbeid verrichten en rijkdom vergaren, elkaars wensen en verlangens vervullen, en het streven naar zelfrealisatie en gelukzaligheid. De dulha loopt voorop, ter bescherming van zijn dulhan en traditiegetrouw zal de dulhan steeds haar dulha volgen.
- **Sapta-Padi:** in zeven stappen gaat het bruidspaar samen in noordoostelijke richting, met eerst de rechterschouder, terwijl zij de linkerschouder aanschuiven. De kleding is door een koord met elkaar verbonden. De knoop symboliseert eenwording van twee harten. Zij zullen investeren in hun huwelijk door voedsel en zorgzaamheid, kracht en energie, rijkdom en welvaart, tevredenheid en discipline, kinderen, liefde en geborgenheid.
- **Hirday-Sparsh:** het bruidspaar legt beurtelings de rechterschouder op elkaars hart. Ze beloven elkaar liefde en trouw. Vervolgens tekent de dulha de maang (middenscheiding in het haar) van zijn dulhan met sindhoor (rode vermiljoenpoeder) als symbool van eenwording. De bindya op het voorhoofd (de rode stip) is hiervan afgeleid. Vervolgens doet hij haar de mangalsutra (de geluuksketting) om. Dit zijn de tekenen van een gehuwde vrouw.
- **Ashirwaad:** de dulha legt zijn hand op het hoofd van zijn dulhan en vraagt de aanwezigen zijn bruid te zegenen. Daarna wordt het vuuroffer met de shantipaath (vredesmantra) afgesloten. Naaste familie en vrienden zegenen het bruidspaar met bloemen. Het bruiloftsfeest kan beginnen.

Na het feest vertrekt het bruidspaar naar het ouderlijk huis van de bruidegom, waar de schoonmoeder de dulhan met een aartie (lichtje) verwelkomt. In de regel is er ter afsluiting van de huwelijksrituelen een kort vuuroffer.

Ontbinding van het religieus huwelijk

Er zijn geen mantra's bekend voor de ontbinding van een huwelijk. Als het echt niet langer gaat tussen de echtelieden, als het huwelijksleven ontwricht is, kan symbolisch de 'scheiding van tafel en bed' worden toegepast. Mensen groeien uit elkaar of nemen de beslissing om uit elkaar te gaan. Beide echtelieden horen verantwoordelijkheid te nemen voor eventuele kinderen. Dat is niet altijd eenvoudig, ondanks de ondersteuning van de pandit en familie. Overigens komt het in de praktijk steeds vaker voor dat koppels besluiten uit elkaar te gaan. Zij kennen de wettelijke scheiding, waarbij rechten en plichten van de partners een grote rol spelen.

'Ik neem jouw hart tot het mijne in gedachten, intentie en handelingen. Moge mijn ziel in perfecte harmonie zijn met de jouwe. Luister in volle overgave naar mij en volg mij. Moge de Schepper jou met mij samenvoegen tot perfecte eenheid!'

Rig Veda 1.8.8

3.2 Het huwelijk binnen het boeddhisme

Bjorn Dirkse, Phuntsok Chö Ling (Tibetaans boeddhistisch centrum)

Het is voor de Rotterdamse praktijk vooral relevant om te kijken naar de betekenis die een boeddhistisch huwelijk in deze westerse en grootstedelijke context heeft. De stad Rotterdam kent meerdere boeddhistische centra, vanuit verschillende boeddhistische tradities en stromingen. Elk boeddhistisch centrum is gebaseerd op het onderricht van een leraar, die op zijn beurt onderdeel uitmaakt van een 'lineage': een overdrachtslijn van leraar op leerling, die uiteindelijk terug te voeren is naar de Boeddha. Enkele bekende leraren zijn bijvoorbeeld Thich Nhat Hanh uit de zen-traditie, en Pema Chödrön in de Tibetaans boeddhistische traditie. Vaak bevinden deze leraren zich op afstand van de Rotterdamse boeddhistische gemeenschappen, en worden de lessen overgedragen door westerse, niet tot lama opgeleide, instructeurs. Deze instructeurs hebben niet altijd de 'accreditatie' om een huwelijk te mogen inzegenen. Zij hebben vaak een meer faciliterende rol. Dit is ook een van de redenen dat het aantal echt boeddhistische huwelijken in Rotterdam waarschijnlijk zeer beperkt is. In Nederland worden er jaarlijks mogelijk enkele tientallen (Tibetaans) boeddhistische huwelijken gesloten. Omdat dergelijke huwelijken voor zover bekend niet worden geregistreerd, is dit een schatting.

Een beschrijving van 'het' boeddhistische huwelijk is niet echt te geven. De inhoud en vorm van de (huwelijks) ceremonie kunnen naar wens worden ingevuld, en verschillen van land tot land, van stroming tot stroming, van lineage tot lineage en van lama tot lama. De invulling van een huwelijk wordt meestal vormgegeven door de betrokken families en een lama tezamen. Samen kijken ze welke rituelen, mantra's en gebeden toepasselijk zijn.

Met een boeddhistisch huwelijk kiest een koppel ervoor om een belangrijke gebeurtenis te markeren. Het huwelijk

heeft in beginsel een spirituele betekenis. In de Tibetaanse cultuur gaat een huwelijk vaak gepaard met boeddhistische rituelen, die een spirituele betekenis hebben. Het reciteren van mantra's en gebeden maakt daarvan onderdeel uit. Een boeddhistische leraar (lama) speelt daarin een belangrijke rol. De rituelen vormen een soort 'zegen' over het huwelijk. Je zou kunnen zeggen dat men daarbij voor een liefdevol en harmonieus huwelijk het vertrouwen uit in de boeddhistische wijsheid, de dharma. Daarbij is het belangrijk te beseffen dat deze niet een exclusief boeddhistische is, maar moet worden gezien als de wijsheid die voortkomt uit de fundamentele natuur van onze menselijke geest, onverwoestbaar, onsterfelijk en niet gebonden aan cultuur of religie.

Het is verder van belang om onderscheid te maken tussen enerzijds de manier waarop in de Tibetaanse, Thaise of Vietnamese cultuur wordt omgegaan met huwelijken en anderzijds de boeddhistische rituelen die daarbij gebruikelijk zijn. Omdat deze culturen een sterk boeddhistische achtergrond hebben, lopen culturele en religieuze gebruiken vaak door elkaar. Het is soms lastig te onderscheiden welke gebruiken nu een boeddhistische, culturele, of traditioneel rituele achtergrond hebben.

Vorbereiding

Aanstaande echtparen die belangstelling hebben voor een boeddhistische inzegening of ritueel, krijgen het advies goed te kijken naar een boeddhistische stroming die hen aanspreekt, en de vertegenwoordigende centra in Rotterdam te benaderen. De Rotterdamse boeddhistische centra zijn verenigd in het platform BoeddhaHuis Rotterdam.

De boeddhistische leerling is nadrukkelijk uitgenodigd goed onderzoek te doen naar de leraar van wie men onderricht en mogelijke zegeningen wil ontvangen. De boeddhistische gemeenschap hecht groot belang aan een zuivere relatie tussen een leraar en leerling, waarbij iedereen zich prettig voelt. Tot slot is het belangrijk dat aanstaande echtelieden goed nadenken over de motivatie

Bjorn Dirkse (l), Phuntsok Chö Ling (Tibetaans boeddhistisch centrum), leverde de tekstuele bijdrage. Lama Jigmé Namgyal (r), lama Phuntsok Chö Ling (Tibetaans boeddhistisch centrum), werkte mee aan de interviews.

voor een boeddhistische inzegening. Vaak zal een lama onderzoeken of er sprake is van een zuivere bedoeling en niet alleen een materiële wens. Dit is bij uitstek een kwestie die men kan bespreken bij boeddhistische centra in Rotterdam.

Verhouding boeddhistische en burgerlijke huwelijken

Een boeddhistisch huwelijk is in beginsel een spirituele relativering die vooral draait om het uitspreken en zegenen van de wens dat alle levende wezens geluk mogen ervaren en vrij mogen blijven van lijden. Daarbij spreekt men de motivatie uit de huwelijksverbinding ten dienste te stellen van die wens. De viering is, ook vanuit spiritueel perspectief, vooral symbolisch van aard en heeft primair betekenis voor het koppel, en als een lama bij de rituelen betrokken is, ook in de relatie leraar-leerling. Vaak nemen koppels die een huwelijk door een lama laten zegenen hun toevlucht tot de sangha (boeddhistische gemeenschap), de dharma (de boeddhistische wijsheid) en de leraar, als representatie van de Boeddha. Dit betekent dat een echtpaar in moeilijke tijden graag terecht wil kunnen bij de leraar om inzicht te krijgen in de oorzaken van de obstakels die zij ervaren.

Overigens is hierbij het onderscheid belangrijk tussen de culturele en sociale context van een boeddhistisch huwelijk in bijvoorbeeld Tibet, en de praktijk in boeddhistische gemeenschappen in het westen, zoals in Nederland en in Rotterdam. In het boeddhisme is er daarom geen reden om zich te verzetten tegen de formele status van het burgerlijk huwelijk. Wel is men in de Tibetaanse culturele of sociale omgeving niet heel bekend met een burgerlijk huwelijk zoals we dat hier kennen.

Ontbinding huwelijken

In de culturele en sociale omgeving van het boeddhistische Tibet speelt een lama veelal een belangrijke rol bij de huwelijksontbinding. Het komt vaak voor dat een lama optreedt als een soort mediator, in samenwerking met de betrokken families. In de boeddhistische leer hebben

mannen en vrouwen elk bijzondere kwaliteiten, die in gelijkwaardigheid worden gewaardeerd. Er is geen sprake van ongelijkwaardige, asymmetrische opvattingen over de positie van de vrouw ten opzichte van de man. Beiden worden beschouwd als levende wezens, van wie het streven naar geluk en afwezigheid van lijden in gelijke mate wordt erkend en gewaardeerd.

'Do as much as you can to benefit the other. If you can not benefit the other, try as much as you can not to harm the other.'

Lama Jigmé Namgyal

3.3 Het huwelijk binnen het jodendom

3.3.1 Het huwelijk binnen het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap

Jehoeda Vorst, rabbijn Joodse Gemeente Rotterdam

Het jodendom ziet het joodse huwelijk als het fundament van het joodse gezin.

De verschillende gebruiken en symbolen tijdens de choepa, de huwelijksceremonie, geven uiting aan joodse fundamentele waarden en hebben veel diepgang en symboliek.

Vorbereiding

In eerste instantie ontvangt de rabbijn de toekomstige bruid en bruidegom en bespreekt dan met hen zowel de praktische als de inhoudelijke kanten van het huwelijk en de huwelijksvoltrekking.

In de maanden die aan de huwelijksvoltrekking vooraf gaan, volgen bruid en bruidegom - deels gezamenlijk, deels afzonderlijk - lessen over zowel de inhoudelijke, filosofische als joods-wettelijke aspecten van het joodse huwelijk. Veel aandacht is er daarbij voor de huwelijksvoorschriften over de intimiteitsbeleving van het toekomstige echtpaar en het gebruikmaken van het mikwe, het kerkelijk bad, een belangrijk ritueel om spirituele reinheid te verkrijgen. De bruid volgt daarvoor lessen bij een vrouw, vaak de echtgenote van de rabbijn, terwijl de bruidegom lessen bij een man volgt, vaak de rabbijn.

Bruid en bruidegom krijgen voor verdere praktische zaken een verwijzing naar het secretariaat van de joodse gemeente. Zij worden er op attent gemaakt dat de Nederlandse wet eist dat een burgerlijk huwelijk eerst moet plaatsvinden en dat pas daarna het joodse huwelijk kan worden voltrokken.

De choepa: huwelijksvoltrekking

De religieuze huwelijksvoltrekking is een verbintenis tussen een joodse man en een joodse vrouw. De joodse bronnen vergelijken de verhouding tussen G.d¹ en het Joodse volk met die tussen man en vrouw. Dit spirituele huwelijk begon aan de voet van de berg Sinaï. Deze huwelijksvoltrekking geschiedt volgens de Thora-tradities uit het jodendom. Een joodse bruiloft heet choepa, letterlijk 'baldakijn', een verwijzing naar het baldakijn waaronder de huwelijkspartners tijdens de huwelijksceremonie staan. Het baldakijn doet denken aan de berg Sinaï, terwijl de brandende kaarsen herinneren aan de bliksem bij die berg tijdens het ontvangen van de Thora. Tevens is het baldakijn symbool voor het joodse huis dat zij samen hopen te bouwen.

De choepa-huwelijksceremonie bestaat uit verschillende onderdelen:

- De ondertekening van de ketoeba (huwelijkscontract) in aanwezigheid van twee mannelijke getuigen. Het huwelijkscontract is traditioneel een document in het Aramees. In dit document zijn de verplichtingen van de echtgenoot naar de echtgenote vastgelegd. De ketoeba wordt eigendom van de bruid omdat haar rechten erin staan geschreven. De synagoge bewaart altijd een kopie van dit huwelijkscontract.
- Het plaatsnemen van het bruidspaar onder het baldakijn in bijzijn van familie en vrienden. Gebedsteksten worden uitgesproken.
- Toespraak door de rabbijn.
- Overhandiging van een ring door de bruidegom aan de bruid, waarbij de bruidegom verklaart dat hij haar 'volgens de Wet van Mozes en Israël' tot vrouw neemt.
- Het uitspreken en zingen van zeven lofzeggingen.

- Het stuktrappen van een glas door de bruidegom. Dat gebeurt ter herinnering aan de verwoesting van de Tempel in Jeruzalem, die bij vreugdevolle gebeurtenissen niet mag worden vergeten.
- Bruid en bruidegom verblijven na de huwelijksceremonie alleen met elkaar in een aparte ruimte, symbolisch hun eerste samenzijn.

Ontbinding van het huwelijk

Ontbinding van een huwelijk is volgens de joodse wet mogelijk. Het echtpaar, of alleen de echtgenoot of echtgenote, meldt zich bij de rabbijn. Als ze ervoor openstaan, luistert de rabbijn naar de redenen om tot echtscheiding over te gaan en zal hij, indien realistisch, huwelijksbemiddeling voorstellen. Als het echtpaar alsnog besluit over te gaan tot echtscheiding, wordt de procedure ingezet.

De religieuze echtscheiding vindt plaats door overhandiging van een get (echtscheidingsbrief) door de echtgenoot aan zijn echtgenote. De rabbijn zal aan de partners uitleggen dat het van groot belang is om mee te werken aan de joodse scheiding, aangezien door de burgerlijke scheiding het joodse huwelijk niet ontbonden is. Vanuit de joodse wet gezien zijn ze nog getrouwd. De rabbijn adviseert met klem om in het convenant van de burgerlijke scheiding te laten opnemen dat de partijen ook moeten meewerken aan een joodse scheiding door een orthodox rabbinaat. Dit is in de praktijk reeds voorgekomen.

Deze get wordt onder toezicht van een rabbinaat en twee getuigen geschreven, ondertekend en overhandigd aan de echtgenote. Daarmee is het huwelijk ontbonden.

'Uiterlijke schijn is bedrieglijk en schoonheid is vergankelijk, een vrouw met ontzag voor God wordt geprezen.'

Tenach, Spreuken 31:30

3.3.2 Het huwelijk binnen de Liberaal Joodse Gemeenschap

Albert Ringer, rabbijn Liberaal Joodse Gemeente Rotterdam

Een huwelijk wordt in het jodendom een choepa genoemd. Het woord choepa verwijst naar het baldakijn waaronder het openbare deel van het huwelijksritueel zich afspeelt. Het baldakijn is een symbool van het huis dat de twee huwelijkspartners in het Joodse volk gaan maken. Je kunt naar een joods huwelijk op verschillende manieren kijken. Je kunt bijvoorbeeld spreken over de traditioneel-juridische consequenties van een joods huwelijk, over het ritueel en over de religieuze betekenis ervan.

Choepa: huwelijksvoltrekking

Van oudsher is een choepa een belangrijke gebeurtenis in het leven van twee mensen. Het is een gebeurtenis die twee mensen bij elkaar brengt die besloten hebben hun toekomst met elkaar te delen. De rabbijn die de huwelijksceremonie leidt, zal van tevoren met de toekomstige partners spreken en, afhankelijk van de situatie, een meer of minder belangrijke rol spelen in de interpersoonlijke voorbereiding. In een traditionele omgeving is de choepa misschien wel het moment dat twee mensen elkaar voor het eerst ontmoeten. In de wereld van het liberale jodendom is er vaak al een veel langere relatie tussen de twee huwelijkspartners en is de choepa meer een openbare bevestiging van een eerdere beslissing. Zoals de Nederlandse wet vraagt, controleert de Liberaal Joodse Gemeenschap vóór de choepa of er een burgerlijk huwelijk is gesloten. Omdat de gemeenschap klein is, is dit gewoonlijk vooraf bekend.

Een choepa heeft een aantal elementen. De eerste gebeurtenis is de ondertekening van de ketoeba, de huwelijksakte, door de getuigen en tegenwoordig ook vaak door de huwelijkspartners en de rabbijn. Dit gebeurt in een aparte ruimte, voorafgaand aan de openbare plechtigheid. Alleen de huwelijkspartners, de getuigen en de naaste familie zijn

daarbij aanwezig. Ikzelf gebruik het moment vaak om de huwelijkspartners persoonlijk toe te spreken.

Het openbare deel van de huwelijksplechtigheid heeft twee gedeelten. Het eerste deel is een overblijfsel van een oud verlovingsritueel. De belangrijkste gebeurtenis van dit gedeelte is het moment dat de man de vrouw een ring geeft. Na dit gedeelte wordt de huwelijksakte voorgelezen. Het tweede deel van de huwelijksceremonie, het eigenlijke huwelijk, heeft een gebedstekst die bestaat uit zeven afzonderlijke zegenspreuken. Het zijn mooie, oude woorden waarin de symboliek van het huwelijk het meest naar voren komt. In de tekst worden de huwelijkspartners vergeleken met de eerste mensen, Adam en Chava (Eva). De Bijbel vertelt dat de mens is geschapen in het evenbeeld van God. Een manier om dat op te vatten is dat de mens zelf een scheppende kracht heeft. Twee jonge mensen die met elkaar een gezin willen stichten, zijn het beginpunt van een nieuwe wereld.

Gevraagd naar een joods huwelijk, herinneren veel mensen zich het moment waarop de bruidegom een in een doek gewikkeld glas kapottrapt. Hij doet dat aan het eind van de ceremonie. Dit gebruik is op allerlei manieren te interpreteren en eigenlijk weet niemand meer precies waar het vandaan komt. Er zijn mensen die zeggen dat het een symbool is van de verwoesting van de Tempel in Jeruzalem, bijna tweeduizend jaar geleden. En dat op zich is een manier om te zeggen dat de Messiaanse tijd, de tijd dat alle lijden voorbij is, er nog niet is. Je kunt ook zeggen dat het ons laat zien dat een huwelijk er niet alleen is om een feest te vieren, maar dat we hopen dat de huwelijkspartners ook samen de kracht hebben om moeilijke tijden te doorstaan. Maar misschien is het ook wel een overblijfsel van een oud, meer magisch ritueel, bedoeld om kwade krachten op een afstand te houden.

Als het glas op de grond is gelegd en de bruidegom het met kracht heeft kapotgetrapt, dan ontlaadt zich de spanning en roepen alle aanwezigen samen 'Mazal Tov': veel geluk gewenst!

Ketoeba

Heel belangrijk bij een joods huwelijk is het huwelijksdocument, de ketoeba. Het is van oudsher een document in het Aramees, een taal die in het Midden-Oosten door veel mensen werd gesproken en geschreven. Tijdens de huwelijksvoltrekking tekenen getuigen de ketoeba, die dan het eigendom wordt van de vrouw. Het document regelt vooral de rechten van de vrouw als het huwelijk onverhoopt zou worden ontbonden.

Huwelijksontbinding

In juridische zin is het document in Nederland op dit moment van weinig waarde. Het vormt echter wel de basis van het denken over het huwelijk in 'halachische' (joods juridische) zin. Een huwelijk is een overeenkomst tussen twee mensen die beide bezit meebrengen. Een huwelijk kan ontbonden worden. Als dat gebeurt, moet de man de vrouw haar bezit teruggeven. Een traditioneel huwelijk is in het jodendom niet symmetrisch. De man kan van de vrouw scheiden door voor haar een scheidbrief te schrijven (een 'get'). Hij moet die aan de vrouw overhandigen in de aanwezigheid van getuigen. De procedure van de scheiding staat onder leiding van een Bet Din, een religieus gerechtshof. In de joodse praktijk bewaart het Bet Din de bewijsstukken. Het liberale Bet Din in Nederland wordt internationaal erkend in de niet-orthodoxe joodse wereld, maar heeft geen betekenis voor de Nederlandse wet. Het traditionele jodendom erkent wel het huwelijk dat de Liberaal Joodse Gemeenschap sluit, maar niet de scheiding.

Omdat een vrouw niet zelfstandig van haar man kan scheiden, ontstaan er problemen in traditionele joodse gemeenschappen wanneer de vrouw, om welke reden dan ook, het huwelijk wil ontbinden en de man weigert haar een get te geven. In het jodendom is dan sprake van het probleem van de 'agoena', de 'gevangen vrouw'. In het orthodoxe, traditionele jodendom kan een Bet Din, een joods gerechtshof, de man in principe gijzelen tot deze het huwelijk ontbindt. Alleen in Israël heeft een Bet Din echt de macht om dit te doen. In de praktijk gebeurt het ook in

Israël weinig, omdat Baté Din (meervoud van Bet Din) vaak heel conservatief zijn.

Hoewel het minder voorkomt, zijn er situaties waarbij de vrouw de man gevangen houdt in het huwelijk. Zij moet immers de get in persoon accepteren. Ze kan dat langdurig weigeren door simpelweg niet te verschijnen voor het Bet Din.

In het liberale (reform) jodendom is een oplossing gevonden voor de juridische problemen door een tweede document toe te voegen aan het huwelijksdocument. Dit document is opgesteld in de landstaal en geeft beide echtelieden de mogelijkheid om naar een rechter te stappen en, onder civiel recht van het betreffende land, een dwangsom te eisen van de partner als deze weigert om het huwelijk te laten ontbinden. De dwangsom staat in het document beschreven. Het moet een realistisch bedrag zijn, dat iemand kan betalen, maar het moet wel hoog genoeg zijn om pijn te doen.

Tot slot

Het jodendom ziet de tijd als lineair. Er is een beginpunt, maar ook een eindpunt van de geschiedenis. In de eindtijd zal al het lijden in de wereld tot een einde komen. De vreugde van een huwelijk is als het ware een klein stukje van de vreugde die de mensheid dan zal kennen. De gebeden die tijdens een joodse huwelijksvoltrekking worden uitgesproken spreken van 'de stem van blijdschap, de stem van vreugde, de stem van de bruidegom en de stem van de bruid' die dan gehoord zal worden.

'Geprezen bent U, Eeuwige onze God, Koning van tijd en ruimte, die vreugde en blijdschap schiep, bruidegom en bruid, gejuich en gezang, opgetogenheid en voldoening, liefde en broederschap, vrede en vriendschap.'

Uit de zeven zegenspreuken bij het choepa-ritueel

3.4 Het huwelijk binnen het christendom

3.4.1 Het huwelijk binnen de rooms-katholieke kerk

*Huub Flohr, bisschoppelijk gedelegeerde huwelijkszaken
bisdome Rotterdam*

Inleiding

Het huwelijk geniet 'rechtsbegunstiging', zegt het kerkelijk wetboek van de rooms-katholieke kerk in canon 1060. Dat geldt voor elk huwelijk, niet alleen voor dat van katholieken, ook al regelt het kerkelijk wetboek voornamelijk het huwelijk van een katholiek. Die regeling gaat over de voorbereiding, de sluiting, de eventuele scheiding, ongeldigverklaring en ontbinding van het huwelijk. Voor alle niet-katholieken erkent de kerk het gezag van andere religieuze gemeenschappen en wereldlijke overheden over huwelijkssluitingen. Bij deze erkenning laat de katholieke kerk zich wel leiden door een definitie van het huwelijk dat ook als criterium dient voor erkenning van buiten de katholieke kerk gesloten huwelijken. Deze definitie luidt: 'Het huwelijksverbond (is een verbond), waardoor man en vrouw met elkaar een algehele levensgemeenschap vormen, die uit haar natuurlijke aard gericht is op het welzijn van de echtgenoten en op het voortbrengen en opvoeden van kinderen.' (canon 1055, paragraaf 1). Van het op deze manier omschreven begrip van huwelijk zegt de kerk in dezelfde bepaling dat het huwelijk tussen gedoopten door Christus de Heer is verheven tot de waardigheid van sacrament. Ik zal deze inhoudelijke bepalingen eerst op hun canonieke en juridische betekenis en gevolgen bespreken (1), om ze vervolgens naar hun praktische impact op voorbereiding, sluiting, begeleiding en ontbinding/scheiding vanuit de kerk te verhelderen (2).

1. Kerkrechtelijke betekenis en juridische gevolgen

a. De unieke vrij gekozen band tussen man en vrouw

Volgens de genoemde definitie is het huwelijk uit zijn natuurlijke aard een verbond tussen een man en een

vrouw. Het huwelijk is een band op basis van gelijkwaardigheid en vrijheid: man en vrouw kiezen in alle vrijheid elkaar als echtgenoot. Een onder dwang gesloten huwelijk of een huwelijk tussen mensen die zich niet voldoende bewust waren van hun verplichtingen of die deze verplichtingen niet konden vervullen, is voor de kerk ongeldig. Vaak wordt dat pas onderkend als het huwelijk uit elkaar is gevallen.

De katholiek is vrij om te trouwen met een partner die uit andere christelijke gemeenschappen komt, van een andere godsdienst is of die niet gelovig is. Wel moet de katholieke partner beloven om zich in te spannen zijn geloof te beleven en kinderen in goed overleg met de partner op te voeden in het katholiek geloof.

Als mensen met deze intentie hun huwelijksbelofte hebben gedaan, dan wordt door feitelijke huwelijksontrouw of ontrouw aan hun inspanningsverplichting voor hun geloof, het huwelijk niet ongeldig. Ook kan het huwelijk niet louter om deze reden worden ontbonden.

b. Gericht op elkaars welzijn en tot de dood ons scheidt

Het huwelijksverbond tussen man en vrouw is volgens de definitie 'gericht zijn op elkaars welzijn en tot de dood hen scheidt' een algehele levensgemeenschap die is gericht op elkaars welzijn als echtgenoten. Daarmee zijn alle aspecten bedoeld van het samenleven en ook de levenslange duur van het huwelijk. Dit betekent dat alleen de dood huwelijkspartners scheidt; de nabestaande is dan vrij om desgewenst een nieuw huwelijk aan te gaan. De kerk erkent wel een huwelijksscheiding, maar dat is een opschorting van de verplichting tot samenleven, zolang dat niet mogelijk is. Voor het burgerlijk recht is dat de 'scheiding van tafel en bed'. De huwelijksband blijft daarbij bestaan, en de huwelijkspartners zijn niet vrij een nieuwe verbintenis aan te gaan. Wel kan de kerk op verzoek van mensen wier huwelijk in de zin van het burgerlijk recht ontbonden is, vaststellen dat het huwelijk mogelijk ongeldig gesloten is. Dat kan op twee

soorten gronden: een formele grond, bijvoorbeeld als de huwelijksbelofte is uitgewisseld tegenover een onbevoegde priester, en een inhoudelijke grond. In het laatste geval ontbrak er bij de huwelijksluiting iets wezenlijks aan het huwelijk, waardoor dit niet is gelukt of niet kon lukken. Dat kan bijvoorbeeld als een van beiden van meet af aan niet in staat was de huwelijksverplichtingen na te komen, of als iemand van meet af aan de huwelijksvrouw uitsloot waarin het huwelijksverbond voorziet. Voorts kan de kerk een geldig gesloten huwelijk ontbinden – dit is dus iets anders dan ongeldig verklaren – als wordt bewezen dat er geen geslachtsdaad heeft plaatsgevonden. Zo'n huwelijk is geldig aangegaan, maar feitelijk niet voltrokken. Een andere ontbindingsgrond is die omwille van het katholiek geloof van één van de beide partners van een vastgelopen huwelijk tussen twee niet-gedoopten, of tussen een niet-katholiek gedoopte en een niet-gedoopte.

c. Open naar ouderschap en gezinsvorming

Als een stel van meet af aan in hun huwelijksopvatting of in hun huwelijkspraktijk kinderen uitsluit, is het huwelijk ongeldig gesloten. Dat komt omdat het ouderschap en de gezinsvorming volgens de huwelijksdefinitie thuishoren binnen het huwelijksverbond. Kunnen gehuwden echter geen kinderen krijgen of vinden ze dat ze kinderen niet op verantwoorde wijze kunnen opvoeden vanwege hun leeftijd of door bepaalde maatschappelijke verplichtingen of omstandigheden, dan sluiten ze een geldig huwelijk. Een geldig gesloten huwelijk verklaart de katholieke kerk niet ongeldig als gehuwden tegen hun oorspronkelijke huwelijksbelofte in om wat voor reden ook feitelijk zwangerschap vermijden.

d. Sacramenteel kerkelijk en burgerlijk huwelijk

Omdat tussen gedoopten het huwelijk een sacramentele betekenis heeft – dat wil zeggen een werkzaam teken is van de verlossing door Jezus Christus – behoudt de katholieke kerk zich het recht voor om een huwelijk van katholieken aan de kerkelijke vorm te binden. Onder kerk-

elijke vorm verstaat de kerk dat een katholiek trouwt door de huwelijksbelofte uit te spreken tegenover de bevoegde kerkelijk assistent – een priester of diaken – en twee getuigen. Van deze vorm kan de kerk vrijstelling verlenen als het om een huwelijk gaat tussen een katholiek en een niet-katholiek. Bij een huwelijk in de kerkelijke vorm sluiten bruid en bruidegom het huwelijksverbond voor de kerk, ook al is de trouwbelofte volgens het Nederlands recht al uitgesproken voor de ambtenaar van de burgerlijke stand. De kerk erkent echter wel de huwelijksverplichtingen: het huwelijkscontract dat is getekend bij de ambtenaar van de burgerlijke stand. Als de bisschop een dispensatie (vrijstelling) verleent in de kerkelijke huwelijksvorm, erkent de kerk ook het huwelijk dat deze katholiek sluit voor de ambtenaar van de burgerlijke stand. De katholieke kerk houdt zich aan de regel dat in Nederland geen kerkelijke huwelijksluiting plaatsvindt voordat het huwelijk voor de burgerlijke stand is gesloten.

De katholieke kerk erkent een burgerlijke echtscheiding niet als ontbinding van een kerkelijk huwelijk. Je kunt dus niet scheiden in de zin van de burgerlijke stand. Je kunt wel scheiden in de zin dat je niet gedwongen bent om bij elkaar te blijven als er een probleem is in de manier van samenleven van man en vrouw. Wel respecteert de kerk de beëindiging van verplichtingen die aan de huwelijksstaats zijn verbonden van een burgerlijke echtscheiding, ook als de kerk deze echtscheiding niet beschouwt als ontbinding van een huwelijk.

Een huwelijk kan wel ongeldig worden verklaard vanuit het kerkelijk recht. Als kan worden vastgesteld dat een huwelijk niet gesloten had moeten worden, dan zijn mensen vrij om weer voor het eerst te trouwen, want het eerste huwelijk was geen huwelijk. Daar is een procedure en een kerkelijke rechtbank voor. Hierbij wordt de aanvragende partij gehoord, ook kunnen getuigen worden gevraagd. Daarna vormen de rechters (priesters of anderen) een beeld en maken een afweging.

Een voorbeeld waarin het lastig is: als er gaandeweg in het huwelijk sprake is van overmatig alcoholgebruik en daardoor gewelddadigheid, kan daar in deze procedure niets mee worden gedaan. Het begin van het huwelijk was goed, maar is de situatie in de loop van het huwelijk slechter geworden. Maar als iemand van meet af aan een neiging heeft tot verslaving en eigenlijk niet in staat is tot het vormen van een gelijkwaardige relatie, dan is het huwelijk ongeldig. Het is essentieel om terug te gaan naar het begin.

Wanneer de kerk een huwelijk ongeldig zou verklaren vanuit het kerkelijk recht, erkent de kerk wel dat er mogelijk nog civielrechtelijke verplichtingen tussen de voormalige echtgenoten bestaan. Als er geen ongeldigheid kan worden vastgesteld dan betekent het dat iemand niet opnieuw voor de kerk kan trouwen. Het betekent niet dat iemand gedwongen kan blijven om bij elkaar te blijven. Als iemand in dat geval echter opnieuw wil trouwen, kan dat niet voor de kerk maar wel naar eigen geweten op een andere manier, die niet door de kerk wordt erkend. Daar gaat de kerk niet tussen staan.

2. Pastoraat en liturgie

a. Huwelijksvoorbereiding

In de parochie waartoe de katholieke partner of, bij twee katholieken, de vrouw behoort, is er een canonieke (kerkrechtelijke) en een inhoudelijke voorbereiding op het huwelijk. Een half jaar tot een jaar voor het voorgenomen huwelijk stelt de kerk aan de hand van de Verklaring voor de kerkelijke huwelijksluiting vast of de huwelijkspartners vrij zijn om te trouwen. Daarna vinden er meer sessies plaats, vaak met meer stellen tegelijk, rond de vragen: hoe goed ken je elkaar en hoe ga je met elkaar om? Wat maakt een relatie tot een huwelijk en wat is de kerkelijke en sacramentele betekenis van het huwelijk? Voor deze inhoudelijke voorbereiding, die plaatsvindt in de parochies van de katholieke partner(s), biedt het bisdom Rotterdam sinds kort een uitgebreidere cursus aan.

Vorige pagina

Home

Volgende pagina

b. Huwelijksluiting

Het huwelijksritueel bestaat uit de trouwbelofte die de beide bruidslieden aan elkaar geven ten overstaan van een bevoegde priester, diaken of leek die als kerkelijk assistent optreedt en ten overstaan van twee getuigen. De huwelijksbelofte kan door de bruidegom aan de bruid en vervolgens door de bruid aan de bruidegom uitgesproken worden, terwijl ze elkaar de rechterhand geven. Het kan ook zijn dat ze de huwelijksbelofte beamen, zoals bij de burgerlijke huwelijksluiting. Daarna volgt de zegening en de uitwisseling van de ringen en de huwelijkszegen door priester of diaken. Ook het aansteken van de huwelijkskaars aan de paaskaars en het zelf inschrijven van de namen in het huwelijksregister kan deel uitmaken van het ritueel, maar alleen de trouwbelofte is noodzakelijk voor de geldigheid van het huwelijk.

Het huwelijksritueel vindt voor twee katholieken plaats binnen een eucharistieviering in een rooms-katholieke kerk. Bij een huwelijk tussen een katholiek en een niet-katholiek vindt het huwelijksritueel in de regel plaats binnen een gebedsviering zonder communie-uitdeling en kan het huwelijksritueel ook in een niet-katholieke kerk of in een andere passende ruimte plaatsvinden.

c. Huwelijksbegeleiding

De huwelijksbegeleiding beperkt zich momenteel tot crisismomenten en is afhankelijk van de hulpvraag van gehuwden. De begeleiding kan ook aansluiten bij momenten als geboorte en doop van kinderen, de eerste heilige communie, het heilig vormsel en rond momenten van ziekte en rouw. Deze begeleiding vindt plaats in de parochies. Wel kent de katholieke kerk particuliere initiatieven om gehuwden te begeleiden, niet alleen op crisismomenten, maar ook als het hen goed gaat. 'Marriage Encounter' en Gezinsdagen kunnen eenmalig worden aangeboden; spirituele begeleiding per paar is iets van een langere duur.

d. Scheiding/huwelijksontbinding

Waar een huwelijk is vastgelopen en mensen vrij willen zijn voor een nieuwe huwelijksrelatie, kunnen ze het bisdombureau in Rotterdam vragen om de ongeldigverklaring op formele gronden of om een ontbinding vanwege geloof. De huwelijkspartners kunnen terecht bij de kerkelijke rechtbank in Utrecht voor de ongeldigverklaring op inhoudelijke gronden. Voor deze onderzoeken moet men ten minste een jaar uittrekken.

Als gehuwden door omstandigheden niet meer aan hun huwelijksverplichtingen kunnen voldoen door duurzame ontwrichting, opname in een verpleeghuis of anderszins, kunnen zij gescheiden leven, maar blijven ze gehuwd. Zo lang de partner nog in leven is, kunnen ze geen nieuwe intieme relatie aangaan. Voor deze situaties kan de kerk een officiële kerkelijke scheiding met behoud van de huwelijksband uitspreken. De gehuwden kunnen dan ondanks de scheiding volledig aan het kerkelijk leven deelnemen. Gaat een katholiek gehuwde een echtscheiding aan en hertrouwt deze zonder dat er een kerkelijke ongeldigverklaring of ontbinding heeft plaatsgevonden, dan is het niet vanzelfsprekend dat deze man of vrouw volledig aan het kerkelijk leven deelneemt. Het is aan de pastoor van de parochie of een andere priester om in gesprek met de betrokkene te bepalen tot hoever de deelname aan het kerkelijk leven is toegestaan of wordt beperkt.

'Nu zien we in een spiegel, onduidelijk, maar dan van aangezicht tot aangezicht. Nu ken ik slechts ten dele, maar dan zal ik ten volle kennen zoals ik zelf gekend ben. Nu echter blijven geloof, hoop en liefde, de grote drie; maar de liefde is de grootste.'

Bijbel, Brief aan de Korintiërs 13, 12-13

3.4.2 Het huwelijk binnen de protestantse kerk

René van Loon, predikant Hervormde wijkgemeente De Samaritaan Rotterdam-Centrum

Bert Kuipers, Laurenspastor, Hervormde gemeente Rotterdam

Bert Davelaar, predikant Protestantse gemeente Rotterdam-Zuid

Mensen die willen trouwen en zich op de een of andere wijze verbonden voelen met de protestants-christelijke traditie, kunnen aan een protestantse gemeente vragen hun huwelijk in die gemeente te laten bevestigen en inzegenen. Voor actief kerkelijk meelevende mensen zijn de bevestiging en inzegening meestal erg belangrijk. Sommigen hechten meer waarde aan de huwelijksdienst dan aan de burgerlijke huwelijksluiting, hoewel de officiële protestantse leer is dat de huwelijksluiting een burgerlijke aangelegenheid is. Dat komt voort uit de protestantse visie dat de overheid de 'dienares van God' is. In de kerk vindt de huwelijksluiting dus niet opnieuw plaats; de kerk bevestigt het huwelijk en zegent het huwelijk in. De bevestiging betekent concreet dat bruid en bruidegom elkaar ook in de kerk trouw beloven. Zij bevestigen de trouwbelofte die ze eerder in de burgerlijke ceremonie aan elkaar deden. Vervolgens wordt het huwelijk ingezegend: het bruidspaar knielt, de voorganger legt hen de handen op en spreekt over hen de zegen van God uit.

Afzien van inzegening

Er zijn situaties waarin kerkelijk meelevende gemeenteleden besluiten af te zien van een kerkelijke bevestiging en inzegening van hun huwelijk. Dat kan allerlei redenen hebben. Het bruidspaar wordt het bijvoorbeeld niet eens over de vraag in welke kerk het huwelijk zal plaatsvinden of er speelt ergens een conflict in de familie of met een kerkelijke gemeenschap. Mensen die gescheiden zijn en willen hertrouwen, zien soms af van een kerkelijke

bevestiging en inzegening omdat zij hun scheiding ervaren als een falen tegenover God, tegenover Wie zij eerder hun jawoord naar hun eerste partner uitspraken. In meer behoudende protestantse gemeenten is het niet vanzelfsprekend dat een stel waarvan een of beide partners eerder gescheiden zijn het nieuwe huwelijk kerkelijk kunnen laten bevestigen en inzegenen.

Ook als er geen kerkelijke huwelijksdienst geweest is, beschouwt de kerkelijke gemeenschap een burgerlijk gehuwd stel wel degelijk als daadwerkelijk getrouwd. Wel betreft deze gemeenschap het meestal dat er geen kerkelijke ceremonie heeft plaatsgevonden.

Als er een stel is waarvan de een wel gelooft en de ander niet of anders gelooft (bijvoorbeeld moslim is), is er soms wel en soms geen sprake van een kerkelijke bevestiging en inzegening. Dit hangt ervan af hoe elk van de partners zich hierin opstelt. Ook kan de houding van de kerkenraad hierin verschillend zijn: kerkenraden van orthodoxe gemeenten staan terughoudender tegenover een kerkelijk huwelijk van een 'gemengd' stel dan kerkenraden van meer liberale gemeenten. De formulering van de huwelijksvragen en de samenstelling van de liturgie – de orde van de huwelijkskerkdienst – is in zulke gevallen vaak een ingewikkelde zaak.

Een ander verschil tussen diverse protestantse gemeenten onderling is de mogelijkheid voor mensen van hetzelfde geslacht om kerkelijk te trouwen. In meer orthodoxe gemeenten is dit meestal niet mogelijk. Meer liberale gemeenten bieden deze mogelijkheid vaak wel. De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) geeft plaatselijke gemeenten de vrijheid om hierin een eigen keuze te maken.

Vorbereiding

De voorbereiding op de kerkelijke bevestiging en inzegening van een huwelijk verschilt per kerkelijke gemeente en ook per predikant. Minimaal is er een gesprek met het bruidspaar en de predikant, om te

overleggen over de invulling van de dienst. In veel gevallen is de voorbereiding uitgebreider. Zo kunnen de predikant en het aanstaand bruidspaar in een aantal gesprekken ook de inhoudelijke kant van het huwelijk bespreken. Vragen in zo'n gesprek zijn bijvoorbeeld: Wat is een goed huwelijk? Hoe communiceer je met elkaar? Wat zijn valkuilen? Mag je dingen voor elkaar geheim houden of niet? Hoe voorkom je dat het huwelijk een sleur wordt? Hoe blijf je van elkaar genieten? Hoe ga je om met de verschillen in familietradities? Hoe stel je je op ten opzichte van elkaar? Hoe geef je samen vorm aan je geloof? Hoe ga je om met je mogelijke kinderwens?

Dit soort vragen komt ook aan bod in huwelijks cursussen. Er zijn kerkelijke gemeenten die van aankomende bruidsparen verwachten dat zij voorafgaand aan de huwelijks sluiting zo'n cursus volgen.

Handelingen

Voor de bevestiging en inzegening van een huwelijk is er een officiële kerkdienst. Daarin is er naast de predikant een 'ouderling van dienst'. Deze ouderling is de officiële vertegenwoordiger van de kerkelijke gemeente. Tijdens de dienst zingen de kerkgangers gezangen, zijn er gebeden, vindt er een Bijbellezing plaats en houdt de predikant een preek. Soms viert de kerkelijke gemeente ook het Avondmaal. Daarnaast bevestigen de mensen die trouwen hun woord van trouw. Dat kan doordat ze 'ja' zeggen op huwelijksvragen die hun worden gesteld, maar ze kunnen ook naar elkaar toe een belofte van trouw uitspreken. Vervolgens knielen zij en legt de predikant hun de handen op. Hij of zij spreekt Gods zegen over hun leven uit. De ouderling van dienst geeft namens de kerkelijke gemeente aan het bruidspaar een bijbel. Meestal houdt de ouderling hierbij een korte toespraak. Soms kiest een bruidspaar er voor de inzegening te laten plaatsvinden tijdens de reguliere zondagse eredienst. De protestantse gemeente ervaart dat als heel bijzonder.

Echtscheiding

Als mensen gaan scheiden die kerkelijk getrouwd zijn, komt er met de burgerlijke echtscheiding automatisch een einde aan hun religieuze huwelijk. In de meeste kerkelijke gemeenten is hiervoor niet een apart ritueel. Heel af en toe komt het voor dat mensen die gaan scheiden vragen om een sober kerkelijk moment, met een liturgie (orde van dienst) waarin voor hen gebeden wordt en waarin zij hun pijn, verdriet en schuld in de handen van God leggen. Ook kan er een gebed zijn voor eventuele kinderen en voor anderen die aan deze echtscheiding pijn en verdriet beleven. Ten aanzien van de echtscheiding is er in de protestantse traditie geen verschil tussen mannen en vrouwen.

Idealiter omringt de gemeenschap de gescheiden mens met liefde en zorg. De werkelijkheid is echter weerbarstig. Rond de scheiding kiezen leden van de gemeenschap dikwijls partij en is er vaak sprake van roddel en veroordeling. Vaak vertrekt een van de of beide gescheiden partners met de stille trom uit de lokale gemeenschap. In het gunstigste geval vinden ze een geestelijk thuis elders.

'Niemand heeft God ooit gezien. Maar als we elkaar liefhebben, blijft God in ons en is Zijn liefde in ons ten volle werkelijkheid geworden. Wij hebben lief omdat God ons het eerst heeft liefgehad.'

De Bijbel, 1 Johannes 4 vers 12 en 19

3.4.3 Het huwelijk in christelijke migrantengemeenschappen

Madelon Grant, voormalig directeur SKIN-Rotterdam

In een diverse stad als Rotterdam is het goed om in gedachten te houden dat ook het christendom een zeer divers gezicht heeft. Vanaf het vroege christendom verspreidde het geloof zich door het Midden-Oosten en het mediterrane gebied. Er kwamen regionale geestelijk leiders op ('patriarchen') en er ontstonden onderling verschillende geloofsopvattingen. Behalve de in Nederland bekende rooms-katholieke kerk zijn er tien oosters-katholieke kerken, zes oriëntaals-orthodoxe kerken en zo'n twintig oosters-orthodoxe kerken. Deze kerken hebben eeuwenoude tradities die parallel aan de rooms-katholieke kerk zijn ontwikkeld.

Diversiteit in het christendom is ook ontstaan door de ontwikkeling van het protestantisme. Toen het protestantisme na de Reformatie in de zestiende eeuw ontstond, ontwikkelden zich verschillende protestantse kerken, met ieder hun eigen opvattingen en gewoontes.

Tot slot is de diversiteit binnen het christendom gegroeid door zendingswerk, waarbij het christelijk geloof in katholieke en protestantse varianten door westerse missionarissen en zendingen over de hele wereld is verspreid. Op veel plekken ontstond een christendom dat gevormd werd door lokale culturen en gewoontes, zowel qua interpretatie als - meer nog - qua uiterlijke vormgeving van rituelen.

Waarom is dit relevant om te vermelden? In Nederland leven inmiddels 1,3 miljoen migrantenchristenen; in Rotterdam is ongeveer één op de zes Rotterdammers van christelijke migrantenafkomst. Deze groep bestaat uit minimaal veertig verschillende nationaliteiten, die allemaal hun eigen vorm van religie en cultuur beleven in de meer dan 150 internationale en migrantenkerken in Rotterdam en omgeving. Als het gaat om huwelijksgewoontes is het onmogelijk om

een voorbeeld te geven dat recht doet aan deze diversiteit. Naast het juridische en het kerkelijke aspect van een huwelijk spelen familie en cultuur in veel gemeenschappen een grote rol in de voorbereidingen en feestelijkheden van een huwelijkssluiting.

In grote lijnen hebben de oosterse kerken veelal, vergelijkbaar met de rooms-katholieke kerk, een centrale, hiërarchische structuur, met een kerkorde waarin regelgeving voor het huwelijk is vastgelegd. Protestantse kerken, vooral de pinksterbeweging, zijn veel minder hiërarchisch en minder centraal georganiseerd. Daardoor denken zij - soms ook binnen de pinksterbeweging - per kerk verschillend over zaken als het huwelijk en geven zij de huwelijkssluiting verschillend vorm. Daarbij maakt het vooral verschil of de kerk een volledig zelfstandige kerk is of onderdeel uitmaakt van een groter kerkgenootschap. Beide varianten komen binnen de protestantse kerken voor. Qua opvattingen kunnen veel internationale en migrantenkerken als behoudend worden beschouwd. Dat betekent dat men idealiter eenmaal in zijn of haar leven trouwt, men monogaam is en echtscheiding onwenselijk is.

3.4.4 Huwelijken binnen de pinkstergemeente

Stanley Leito, voormalig voorganger en pastor New Anointing Church Emmanuel

De pinkstergemeente New Anointing Church Emmanuel is onderdeel van de internationale kerkgemeenschap Church of God of Prophecy. De pinksterbeweging is geen centraal georganiseerd kerkgenootschap of denominatie, maar een beweging waarin allerlei kerken op hun eigen manier vormgeven aan hun geloof en gewoontes. Hierdoor is de variatie binnen de pinksterbeweging aanzienlijk en is er ruimte voor eventuele meer cultureel bepaalde toevoegingen.

Binnen de pinkstergemeenschap heerst de algemene bijbelse leer dat het huwelijk een zeer hoog gewaardeerd sacrament is, waarvoor goede voorbereiding en nazorg nodig zijn. Het huwelijk is een verbond tussen man en vrouw, gebaseerd op wederzijdse beloftes van liefde en eer voor elkaar, tot zij door de dood worden gescheiden.

Het huwelijk dat God behaagt, is sterk verbonden aan twee onderdelen, namelijk het burgerlijk en het kerkelijk huwelijk. Veel pinkstergemeenten hechten meer waarde aan het burgerlijk dan aan het kerkelijk huwelijk, maar in principe vormen beide onderdelen een basis voor het huwelijk dat in lijn is met God en het bijbelse principe. Dat wil zeggen dat men trouwt op het stadhuis en dat men tijdens de kerkelijke ceremonie God om een zegen over het huwelijk vraagt. Niet iedereen kiest voor een kerkelijke inzegening van het huwelijk.

Als twee personen bij de kerk aangeven dat ze willen trouwen, doorlopen ze doorgaans het volgende traject.

1. Pre-marital counseling

Voorafgaand aan het kerkelijk huwelijk biedt de kerkelijke gemeenschap een begeleidingstraject aan ter voorbereiding op een gezond huwelijk. Hierbij is het de bedoeling dat de pastor en het aankomend bruidspaar

wekelijks bij elkaar komen. In de praktijk is dit echter vaak twee keer per maand. Zowel theologische (God en het bijbelse perspectief) als praktische (liefdevol en eervol omgaan met elkaar) thema's komen hierbij aan bod. Het traject bestaat uit een serie van bijeenkomsten die afhankelijk van de situatie minimaal zes en maximaal twaalf maanden duurt. Tijdens de gesprekken staan de volgende thema's centraal:

- In hoeverre heeft iemand zijn persoonlijke zaken goed op orde?
- In hoeverre heeft men kennis van elkaars familieleden?
- In hoeverre heeft men kennis van God?

2. De ceremonie (kerkelijke inzegening of trouwdienst) en receptie (viering)

Na het trouwen bij de burgerlijke stand volgt de kerkelijke ceremonie. De trouwdienst kenmerkt zich door een korte preek van de voorganger, een plechtigheid met vragen, gelofte en zegening onder handoplegging, de uitwisseling van de ringen en het uitspreken van gebeden. Na afloop van de trouwdienst zet het bruidspaar het feest door tijdens de receptie. De huwelijksceremonie hoeft niet plaats te vinden in een kerk. Men kan ervoor kiezen op een andere locatie te trouwen.

3. Nazorg (post-marital counseling)

Een aantal kerken binnen de pinkstergemeente biedt begeleiding nadat het huwelijk is voltrokken (post-marital counseling). De voorganger en het koppel komen dan wekelijks of een keer in de twee weken bijeen om vragen en knelpunten te bespreken.

Huwelijksontbinding

De kerk beschouwt elk wettig gesloten huwelijk als een geldig huwelijk en zij beschouwt een huwelijk in beginsel als onontbindbaar. Bij huwelijksproblemen moet men al het

Carolyn Nivillac, voorganger Pinkstergemeente. Heeft deelgenomen aan de interviews op film.

mogelijke doen om het huwelijk te redden. Elk probleem dat zich voordoet tijdens een huwelijk is uniek en verdient dus unieke aandacht. De voorganger vervult een belangrijke rol als bemiddelaar. In uitzonderlijke gevallen kan een huwelijk binnen de New Anointing Church Emmanuel ontbonden worden. Dat kan hoofdzakelijk om de volgende drie redenen:

- fraude (bijvoorbeeld als blijkt dat echtgenoot of echtgenote al getrouwd is)
- geweld binnen het huwelijk
- overspel

Bij besluit tot scheiding, komen de personen tot een besluit en wordt het huwelijk via de geldende wet- en regelgeving ontbonden. De kerk zal dan enige morele en emotionele steun blijven aanbieden zodat de personen ten minste met gezond verstand verder met God en met elkaar hun leven kunnen leiden. In principe verzoekt de betrokken man of vrouw de kerk om begrip en gebed voor het echtpaar. Dit gebeurt niet altijd, maar is wel een formeel principe. Het echtpaar dient verder het traject te volgen dat de wet voorschrijft.

3.5 Het huwelijk binnen de islam

3.5.1 Het islamitische huwelijk volgens de malikitische wetsschool

Azzedine Karrat, imam Essalam moskee

Vanuit islamitisch perspectief is een huwelijk een verbintenis tussen twee personen die afspreken om het leven met elkaar te delen en het leven samen door te brengen. Daarom behoort de huwelijksluiting in theorie niet tot de taken van de imam van de moskee, maar tot de rechter, die rechterlijke uitspraken kan doen. Vanuit deze zienswijze is het islamitisch gezien onverantwoord dat de religieuze huwelijksvoltrekking plaatsvindt voor de burgerlijke huwelijksluiting, wat bovendien in Nederland wettelijk verboden is.

Islamitisch recht

De Arabische term voor het islamitisch recht, sharia, betekent letterlijk 'weg naar de bron'. Het vormt het ethische kader voor de onderlinge relatie van mensen, maar ook voor de relatie tot God. Het islamitisch recht bevat niet alleen rechtsregels zoals familierecht, strafrecht en contractenrecht, maar ook morele en ethische zaken als kledingvoorschriften, omgang met anderen, spirituele handelingen, spijswetten en zo meer. De juridische en ethische regels zijn geen kant-en-klare regels. Het is mogelijk om vraagstukken op verschillende manieren te benaderen. De wetenschap die zich bezighoudt met het afleiden van rechtsregels wordt 'fiqh' genoemd. In de fiqh bestaan binnen de soennitische islam vier rechtsscholen, ook wel 'madhahib' genoemd. Deze hebben elk hun eigen interpretatie over heilige teksten. In de praktijk zijn die verschillen in de vertakkingen van het geloof relevant in de vormgeving van praktische aspecten van de godsdienst,

zoals het huwelijk binnen diverse gemeenschappen. De Marokkaanse gemeenschap hanteert bijvoorbeeld de maliki-wetsschool en Pakistanen en Turken de hanafi-wetsschool.

Het huwelijk(scontract)

Het islamitisch huwelijk moet voldoen aan een aantal voorwaarden. Zo moet er wederzijdse en vrijwillige instemming zijn. Hierbij is het belangrijk om te benadrukken dat geen enkele vorm van dwang is toegestaan. Er behoren minstens twee moslimgetuigen te zijn en de bruid moet vertegenwoordigd zijn door een wali (voogd). Alleen in de hanafi wetsschool is dit niet altijd vereist. Daarnaast is het noodzakelijk een bruidsgift vast te stellen, die de bruidegom aan zijn bruid overhandigt. Bij een bruidsgift valt te denken aan geld of iets anders van materiële waarde, zoals goud. Deze overhandiging hoeft niet direct te gebeuren, maar het bedrag moet wel voor de huwelijksluiting afgesproken worden. Tot slot is een huwelijk niet toegestaan als de vrouw nog niet officieel is gescheiden of als ze nog in haar wachtperiode ('idda') zit. Deze wachtperiode wordt gehanteerd na het overlijden van een echtgenoot (4 maanden en 10 dagen) of na echtscheiding (3 maanden/menstruatiecycli), om in ieder geval bij een eventuele zwangerschap het vaderschap duidelijk vast te kunnen stellen.

Huwelijksontbinding

Binnen de islam is echtscheiding toegestaan. Wel wordt het gezien als de minst ideale oplossing. Dit blijkt onder meer uit de volgende hadith (overlevering) waarin Abd Allah ibn Omar heeft overgeleverd dat de profeet zei: "Van alle toegestane zaken is scheiding het minst geliefd door Allah." Voordat de stap tot echtscheiding wordt gezet is het wenselijk dat eerst andere middelen worden ingezet

om relationele problemen op te lossen of tegen te gaan. Als het koppel er zelf niet uitkomt, kan bijvoorbeeld worden gezocht naar een bemiddelaar.

Voordat wordt overgegaan tot ontbinding van het huwelijk, schrijft Allah de moslims voor om eerst andere paden te bewandelen, zoals bemiddeling. Allah zegt in de Koran: "En als jullie een breuk vrezen tussen hen beiden [dat wil zeggen tussen de echtgenoten], wijs dan een bemiddelaar van zijn familie en een bemiddelaar van haar familie aan. Als zij (oprecht) verzoening nastreven, dan zal Allah hen nader tot elkaar brengen." (Koran: soerah al Nisa, vers 35). Een bemiddelaar hoeft niet altijd een familielid te zijn. Dit kunnen ook professionals zijn. De taak van een arbiter is om beide partijen de kans te geven om hun kant van het verhaal te vertellen. Hierbij wordt geprobeerd de diepliggende oorzaken van het huwelijksconflict te vinden én een oplossing aan te dragen waarmee beide partijen tevreden kunnen zijn.

Vormen van huwelijksontbinding

Binnen de islam bestaan verschillende vormen om het huwelijk te ontbinden. Hieronder staat elke vorm kort omschreven.

a. Talaq: Talaq betekent letterlijk 'het verbreken, verwijderen of losmaken' van de relatie. De scheiding wordt in gang gezet door de aankondiging - de talaq - aan de vrouw van de voorgenomen scheiding. De talaq kan tot drie keer worden gegeven. Binnen de islam zijn voorschriften bepaald voor de scheiding op initiatief van de man. De Koran stelt: "De scheiding is tweemaal, daarna behoud je haar volgens redelijke voorwaarden of je laat haar op een goede manier gaan." (Koran: soerah al Baqarah, vers 237). Dit houdt in dat de eerste en tweede talaq herroepelijk zijn. Als het echtpaar samen besluit om

weer bij elkaar te komen tijdens de wachtperiode van de vrouw, dan kunnen zij het huwelijk hervatten als zij dit beide wensen. Mochten zij hier niet voor kiezen, dan is de scheiding definitief na de derde keer.

- b. Tatliq,** oftewel rechterlijke ontbinding. Bij tatliq wordt het huwelijk via de rechter, in een land waar het islamitisch recht geldt, ontbonden. Een vrouw kan hiervan gebruik maken als zij wenst te scheiden. Een rechter kan het huwelijk ontbinden op een aantal gronden, bijvoorbeeld als er sprake is van langdurige afwezigheid van de man zonder dat hij bericht stuurt of wanneer hij voor een langere periode – minimaal een jaar - de gevangenis in moet, als hij niet in de levensonderhoud voorziet, als de man zich onthoudt van geslachtsgemeenschap met zijn vrouw, als de man zijn vrouw verwaarloost, en zo meer. De rechter beoordeelt per casus of de gronden om te scheiden geldig zijn.
- c. Khul':** De vrouw kan een khul' vragen op basis van een 'duurzame ontwrichting' van het huwelijksleven. Zij doet de aanvraag als zij niet verder kan leven met haar man. Er hoeft niet per se sprake te zijn van mishandeling of enige onrechtvaardigheid van de man richting zijn vrouw. Als de man akkoord gaat met de khul' is deze geldig. Hij kan haar vragen om een compensatie voor de verstoring van zijn echtelijk leven, maar de compensatie mag niet hoger zijn dan de totale waarde van de bruidsgift. De man kan ervoor kiezen om geen compensatie te eisen. Stemt hij toe met de khul', dan zijn de echtelieden gescheiden.
- d. Faskh,** of nietigverklaring, is verschillend van de andere vormen van ontbinding van het huwelijk die hiervoor zijn beschreven, zowel in de juridische structuur als in het effect ervan. Faskh komt in een van de volgende twee

omstandigheden voor: als gevolg van een fout in het huwelijkscontract zelf of door niet te voldoen aan een voorwaarde voor de huwelijksluiting, zoals het ontbreken van getuigen tijdens de huwelijksvoltrekking.

Om problemen tijdens het huwelijk en bij de beëindiging ervan te voorkomen, is er onder voorgangers steeds grotere aandacht voor de mogelijkheid om afspraken en voorwaarden tussen een echtpaar vooraf in het huwelijkscontract vast te leggen. Dit is vooral voor vrouwen een goed instrument om een religieuze echtscheiding te initiëren buiten de mogelijkheden die hierboven staan beschreven, dus via *tatliq* of *khul'*. Een echtscheiding kan worden ingezet als de echtgenoot afwijkt van de afspraken die in het huwelijkscontract staan vastgelegd of hieraan niet kan voldoen. Door afspraken vooraf te maken zijn bovendien de verwachtingen voor beide partijen helder.

De positie van kinderen na een scheiding

Kinderen kunnen veel last ondervinden van een echtscheiding. Het is daarom van groot belang dat ouders oog hebben voor het belang en welzijn van hun kinderen en hiernaar handelen. Binnen het islamitisch recht wordt bij het voogdijschap voorrang gegeven aan de moeder, tenzij zij door omstandigheden niet in staat is om goed voor het kind te zorgen. In dat geval worden bijvoorbeeld de geestelijke en lichamelijke gezondheid van de moeder onderzocht, maar ook de financiële omstandigheden. Ook wordt gekeken of het kind goed wordt verzorgd en de nodige begeleiding en ondersteuning krijgt om zich goed te ontwikkelen. Het recht op voogdijschap kan ook komen te vervallen wanneer een van de gemaakte afspraken niet wordt nagekomen. Een voorbeeld hiervan is dat de ouders bij de rechter een afspraak maken om in hetzelfde land te wonen. Als een van hen deze afspraak niet nakomt, dan vervalt zijn of haar voogdij. Wanneer de kinderen islamitisch gezien, dat wil zeggen als ze de puberteit hebben bereikt, volwassen zijn, dan mogen zij zelf kiezen bij wie zij willen blijven.

Vanuit islamitisch perspectief zouden beide ouders goed met elkaar moeten overleggen om kinderen ellende en verdriet te besparen. Wanneer de ouders er onderling niet uitkomen, wordt geadviseerd om een bemiddelaar te vinden die de problematiek op een objectieve manier beoordeelt en oplossingen aandraagt. Wanneer dit niet werkt, is het verstandig om in de Nederlandse context de rechter te raadplegen. De Koran benadrukt het belang van goedheid tijdens een scheiding. Met andere woorden: scheid in vrede en bespaar jullie zelf en de kinderen allerlei onenigheden en verdriet.

'Hij is het, die u uit een enkele ziel heeft geschapen en daaruit haar gade maakte, opdat deze troost in haar mocht vinden.'

Koran: soerah al A'raf, vers 189

3.5.2 Het islamitische huwelijk volgens de hanafitische wetsschool

Iftekhar Ali Chishti, imam, islamoloog en prediker binnen de Pakistaanse gemeenschap

Een religieus huwelijk binnen de islam is een verbintenis tussen een man en een vrouw, voltrokken in aanwezigheid van twee getuigen. De huwelijksvoltrekking heet ook wel de 'nikaah'. In de islam wordt het huwelijk gezien als de vervulling van de helft van de godsdienst. Dit verwijst naar een overlevering van de profeet Mohammed en staat symbool voor de grote waarde die binnen de islam aan het huwelijk wordt toegekend. Met het huwelijk worden man en vrouw, die aanvullende karakters hebben, samengebracht.

De huwelijksluiting kent een aantal voorwaarden:

- Bruid en bruidegom moeten beide volwassen zijn.
- Er moet een huwelijk tussen hen mogelijk zijn².
- Zowel de bruid als de bruidegom moet met het huwelijk instemmen - hierbij is geen enkele vorm van dwang toegestaan.
- De 'wali' (voogd) van de bruid moet aanwezig zijn om als belangenbehartiger voor haar op te treden en zijn goedkeuring aan het huwelijk geven, met uitzondering van de hanafi-wetsschool, waar dit niet verplicht is.
- Er moeten minstens twee moslimgetuigen aanwezig zijn.
- Er moet overeenstemming bestaan over de voorwaarden en de omvang van de bruidsgift, de 'mehr', die de bruidegom aan zijn bruid geeft.

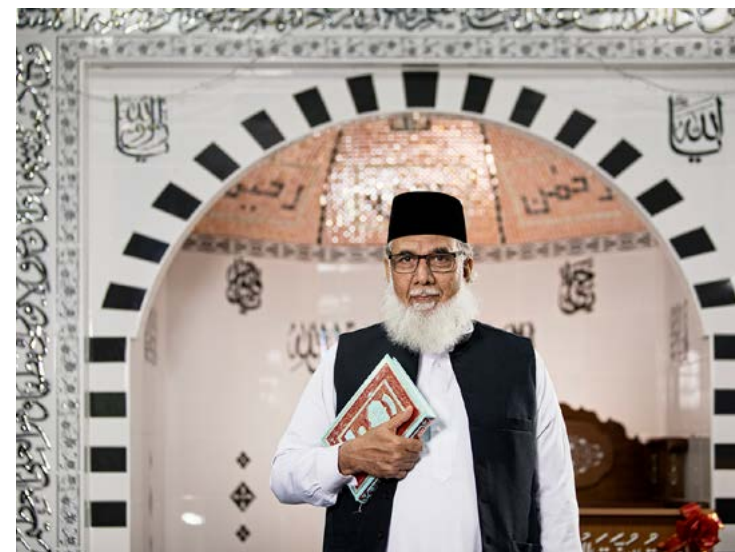
Verder is het gebruikelijk om het huwelijk in de gemeenschap bekend te maken, bijvoorbeeld in de moskee en door het geven van een huwelijksfeest: 'walima'. Voor sommige wetsscholen, zoals bij de malikitische wetsschool, is bekendmaking verplicht.

Tijdens de ceremonie sluit het bruidspaar mondeling de huwelijksvereenkomst door een vraag en aanbod van de kant van de 'wali' (de voogd van de bruid) of door de bruid zelf. Dit is afhankelijk van de wetsschool; bij de hanafieten is een aanbod van de wali niet vereist. Bij 'vraag-en-aanbod' kan bijvoorbeeld de bruid of de wali zeggen: 'Ik huw mijzelf/mijn dochter aan jou'. Bij de acceptatie door de bruidegom zegt hij: 'Ik heb het geaccepteerd'. De voorkeur gaat ernaar uit om de acceptatie in verledentijdsvorm uit te spreken, om eventuele misverstanden te voorkomen. Bij de hanafi-wetsschool is dit zelfs een voorwaarde. Deze uitwisseling heet: 'idjaab en qaboel'. Hiermee is het huwelijk voltrokken. Steeds vaker is het advies om de geloften en de afspraken ook schriftelijk vast te leggen, maar het is geen voorwaarde voor de geldigheid van het huwelijkscontract.

Het is in principe mogelijk het huwelijk te sluiten zonder de aanwezigheid van een religieus voorganger (imam) en op elke gewenste locatie, zolang maar aan de voorwaarden wordt voldaan. De meeste echtparen kiezen ervoor een feestelijke plechtigheid van de nikaah te maken, in het bijzijn van de imam en in de moskee.

Vorbereiding

Binnen de Pakistaanse gemeenschap is de rol- en taakverdeling in het ouderlijk huis leidend. Ouders fungeren hierbij als rolmodellen. Zo leren zonen van hun vader welke verantwoordelijkheden zij binnen het gezin hebben en leren dochters dit van hun moeder. Verder geeft de imam bij gesprekken ter voorbereiding aan koppels mee dat het huwelijk is gebaseerd op compromissen en opofferingen. Er zijn geen formele begeleidingstrajecten.

² • ze mogen geen mahram van elkaar zijn. Dat betekent dat een huwelijk met moeder/vader, zoon/dochter, broer/zus, oom/tante of grootmoeder/grootvader niet mogelijk is
• de man dient moslim te zijn en de vrouw dient een moslima of een christelijke of joodse vrouw zijn
• de vrouw mag op dat moment niet gehuwd zijn of in haar 'iddahperiode zitten (wachterperiode van 4 maanden en 10 dagen voor weduwen en 3 maanden/menstruatiecyclus voor gescheiden vrouwen)

Verhouding religieus en burgerlijk huwelijk

In Nederland bestaat er onderscheid tussen een religieus en burgerlijk huwelijk. Vanuit louter religieus perspectief wordt met het sluiten van een huwelijk dat aan bovenstaande voorwaarden voldoet, een koppel beschouwd als getrouwd. In Nederland wordt een religieus huwelijk niet als zodanig erkend en moet dus vooraf een burgerlijke huwelijksluiting plaatsvinden. Het sluiten van het burgerlijk huwelijk is in het belang van het echtpaar, vooral voor de vrouw en kinderen. Dit huwelijk waarborgt namelijk de rechten van de vrouw en biedt rechtsbescherming, en kan daardoor misbruik in verschillende vormen voorkomen. Verder geeft het burgerlijk huwelijk de vrouw de mogelijkheid om via de rechter een scheidingsprocedure in gang te zetten. De sluiting van een religieus huwelijk is vanuit religieus perspectief noodzakelijk, omdat de bruidsgift (mehr) niet in het burgerlijk huwelijk wordt vastgelegd en omdat de getuigen moslim dienen te zijn.

Ontbinding van het huwelijk

In het klassiek islamitisch recht, de sharia, kan zowel de echtgenoot als de echtgenote een scheiding aanvragen. De echtgenoot kan het huwelijk ontbinden door middel van de talaq. De echtscheiding is definitief als de man de talaq niet herroept voordat de wachttijd van drie menstruatiecycli is verstreken, mede vanwege een eventuele zwangerschap. Mocht van een zwangerschap sprake zijn, dan geldt een wachttijd tot de bevalling. Om misbruik te voorkomen, blijft de man financieel verantwoordelijk voor het gezin en mag hij slechts tweemaal de talaq herroepen. Bij de derde keer is de scheiding definitief en kan hij deze niet meer herroepen. Een man kan deze vrouw niet hertrouwen, tenzij zij eerst met een ander getrouwd is geweest en dat huwelijk is gestrand.

Vrouwen hebben diverse middelen om het huwelijk te ontbinden. Zo kan zij een scheiding afdwingen of een huwelijk definitief laten ontbinden. Ten eerste kan zij proberen een echtscheiding met wederzijdse instemming te bewerkstelligen (khul'). Daarbij ziet zij af van haar

financiële aanspraken die zij na huwelijksontbinding heeft, neemt zij bepaalde financiële verplichtingen van de man over of komt ze met haar man een compensatie overeen. Ten tweede kan zij een proces tot rechterlijke echtscheiding of nietigverklaring initiëren op basis van een aantal juridische gronden, bijvoorbeeld bij mishandeling, het niet voorzien in levensonderhoud, afwezigheid van de echtgenoot of seksuele onthouding. Tot slot is het ook mogelijk om in het huwelijkscontract het recht om een echtscheiding te initiëren aan de vrouw toe te kennen.

'...Zij zijn een gewaad voor u en gij bent voor haar een gewaad...

Koran: soerah al Baqarah, vers 187

3.5.3 Het islamitische huwelijk binnen de Bosnische gemeenschap

Enes Srdic, voormalig bestuurslid Islamitisch Cultureel Centrum Selam

Bosnië en Herzegovina is een seculiere staat waarin naast moslims christenen (Servisch-orthodox en rooms-katholiek), joden en atheïsten wonen. De sluiting van een islamitisch huwelijk is volgens de regels van de overkoepelende Bosnische Islamitische Vereniging in Bosnië en Herzegovina pas mogelijk nadat een burgerlijk huwelijk is afgesloten en een bewijs daarvan is overlegd: het trouwboekje. De Bosnische Islamitische Vereniging in Nederland heeft deze regel overgenomen. Het burgerlijk huwelijk garandeert en regelt de rechten van bruid, bruidegom en eventuele kinderen.

Tevens biedt het burgerlijk huwelijk de garantie dat er geen huwelijken worden gesloten die het Burgerlijk Wetboek verbiedt, bijvoorbeeld bij polygamie, een huwelijk van minderjarigen, enzovoorts. Naast de wettelijke bepalingen is het cultureel gezien binnen de Bosnische moslimgemeenschap niet gebruikelijk dat - zelfs zeer verre - neven en nichten met elkaar in het huwelijk treden. Dat prediken ouders en grootouders van kleins af aan. De sluiting van een islamitisch huwelijk heeft voor velen vooral ceremoniële waarde.

Vorbereiding

In de aanloop naar het huwelijk vinden een of meer gesprekken plaats met het koppel en eventueel de ouders. Dit gebeurt bij de moskee waarvan het bruidspaar lid is of lid wil worden. Tijdens dit gesprek met de imam of een moskeebestuurder komt de invulling van de ceremonie aan de orde en de vraag welke documenten voor de huwelijksvoltrekking noodzakelijk zijn. Ook de bruidsgift ('mehr') is onderwerp van gesprek. De imam legt uit dat het bij de bruidsgift gaat om een onderlinge afspraak of belofte, en dat de betaling daarvan niet via de moskee kan worden afgedwongen. Het belangrijkste document om te kunnen

trouwen is het Nederlandse trouwboekje en verder zijn kopieën nodig van de identiteitsbewijzen. Ook bepaalt het koppel met de imam de huwelijksdatum, die na de datum van het burgerlijk huwelijk ligt. De imam weigert koppels die alleen een islamitisch huwelijk willen.

Huwelijkssluiting

De huwelijksceremonie vindt meestal plaats in de moskee (gebedsruimte) en in het bijzijn van familie en vrienden. Trouwen op een externe locatie is op verzoek mogelijk. Iedereen is welkom. Sommige moskeeën hebben een speciale ruimte voor de huwelijksluiting. De huwelijksceremonie begint met een korte recitatie uit de Koran. Hierna volgt de toelichting van de imam op de inhoud van het islamitisch huwelijk: de rechten en plichten en zo meer. Daarna vraagt de imam aan de getuigen en aanwezigen of er bezwaren zijn tegen het sluiten van het huwelijk. De bruid krijgt de vraag wat de afgesproken bruidsgift (mehr) is en voor welke familienaam ze gaat kiezen. Ze kan haar eigen naam behouden, de naam van haar man overnemen, of beide namen gebruiken. In de Bosnische gemeenschap volgt men de hanafitische wetsschool en is dus een 'wali' voor de bruid niet vereist. Vervolgens beantwoorden bruidegom en bruid de vraag om het huwelijk aan te bieden en te accepteren. Na het jawoord van beide partijen volgt de ondertekening van de huwelijksakte door het echtpaar en de getuigen. De imam spreekt een smeekbede uit, feliciteert het echtpaar en overhandigt namens de moskee een cadeau, meestal de Koran met vertaling. Hierna is er gelegenheid voor felicitaties en het maken van foto's.

Ontbinding

Als er huwelijksproblemen ontstaan, kan het echtpaar vrijwillig advies inwinnen van de imam. Werpt het advies of de bemiddeling geen vruchten af en willen de man of de vrouw de scheidingsprocedure beginnen, dan krijgen ze een verwijzing naar de daarvoor bedoelde Nederlandse instanties. Scheiden bij de imam of de moskee is niet mogelijk. Wel kan het echtpaar op vrijwillige basis een

kopie van officiële scheidingspapieren inleveren bij de moskee, zodat de moskee de scheiding kan registreren. Wil een man of vrouw die voor de Nederlandse wet is hertrouwd zijn of haar nieuwe huwelijk bij de moskee laten bezegelen, dan is dat mogelijk, ook al zou de ex-man of ex-vrouw beweren dat het islamitisch huwelijk nog niet ontbonden is. De ontbinding via officiële Nederlandse instanties is geldig als ontbinding van het islamitisch huwelijk. Bij Bosnische moslims is hertrouwen dus mogelijk als het burgerlijk huwelijk is ontbonden, ook als de echtgenoot weigert medewerking te verlenen aan een islamitische echtscheiding.

'En het behoort tot zijn tekenen dat Hij uit jullie midden echtgenotes heeft geschapen, opdat jullie rust bij haar vinden. En Hij bracht tussen jullie liefde en barmhartigheid. Voorwaar, daarin zijn zeker tekenen voor een volk dat nadenkt.'

Koran: soerah al Roem, vers 21

3.6 Het huwelijk binnen het sikhisme

Sukhwant Singh, Gurdwara Shri Guru Nanak Dev

Het sikhisme verstaat onder een religieus huwelijk een huwelijk (anand karaj) dat plaatsvindt in aanwezigheid van het heilige boek, de Guru Granth Sahib. In India, land van herkomst van de meeste sikhs, is dit ritueel onder de naam Anand Marriage act in 1909 wettelijk vastgelegd. Het is van belang dit niet te zien als een contract of sacrament, maar als een daad van spirituele vereniging tussen twee personen. Buiten het feit dat mensen zelf de keuze maken voor hun partner, sluiten zij hun huwelijk wel met toestemming van de ouders. De ouders voelen namelijk de plicht om een geschikte partner te vinden voor hun zoon of dochter. In de gedragscode van de sikhs, genaamd rehat maryada, is vastgelegd dat het uit den boze is om rekening te houden met kaste, ras of afkomst van de kandidaat. Ook zijn kind-huwelijken geheel uit den boze. Daarnaast is het niet toegestaan bruidsschatten te vragen en te betalen, omdat een huwelijk geen zakelijke overeenkomst is. Een sikh mag hertrouwen als de eerste partner overlijdt. Dit gebeurt dan met dezelfde ceremonie. Een sikh mag geen twee of meer vrouwen hebben.

De huwelijksceremonie vindt in het algemeen plaats in de sikhtempel (gurdwara). Dat is echter geen eis. De huwelijks-voltrekking mag in principe op elke gewenste locatie plaatsvinden (bijvoorbeeld in het ouderlijk huis van de bruidegom) als er maar een Guru Granth Sahib geïnstalleerd is. De huwelijksluiting vindt meestal plaats in de voormiddag. De granthi (voorganger) heeft in het algemeen geen rol in de voorbereiding van het huwelijk; dit gebeurt eventueel alleen op verzoek van de familie.

Ceremonie

De ceremonie start met de samenkomst van beide families en vrienden voor de Guru Granth Sahib, waarna de aanwezige muzikanten hymnes (teksten uit het heilige boek) zingen. Hierna nemen bruid en bruidegom plaats

voor de Guru Granth Sahib. De granthi (priester) spreekt vervolgens over de fase die aanbreekt in hun leven. Na deze toespraak vraagt de granthi de vader van de bruid om de sjerp of stola die de bruidegom om de hals draagt in de hand van de bruid te leggen. De bruid houdt deze sjerp tijdens de gehele ceremonie vast. Dan volgt het belangrijkste deel. De priester leest vier hymnes op en na elke hymne knielen de bruid en bruidegom voor de Guru Granth Sahib en lopen rustig, klokgewijs, om de Guru Granth Sahib heen.

Als dit gedaan is, leest de granthi hymnes uit de Guru Granth Sahib. Vervolgens staan alle aanwezigen op voor de ardaas (het eindgebed) en ten slotte leest de granthi de hukam nama (hymne uit het heilige boek) op. Aan het eind van de ceremonie wordt krah parshad uitgedeeld. Dit is een zoetigheid die traditioneel in de sikh-tempel wordt bereid en uitgedeeld. Na deze stappen is het huwelijk voltrokken.

In de tempel (gurdwara) houdt de sikhgemeenschap een trouwregister bij. Het bruidspaar ontvangt na afloop van de ceremonie een getuigenschrift dat is opgemaakt door het bestuur van de tempel, met daarin de volgende gegevens:

- de algemene gegevens van het bruidspaar
- trouwdatum in de tempel
- handtekening van de ouders of getuigen

De bruid en bruidegom moeten zich legitimeren op het moment dat zij een verzoek indienen bij het bestuur van de tempel om te trouwen en ze moeten aantonen dat ze niet al met iemand anders getrouwd zijn. Om eventueel misbruik te voorkomen moeten zij een uittreksel uit de gemeentelijke basisadministratie kunnen laten zien of een verklaring van beide ouders.

Verhouding religieus en burgerlijk huwelijk

Sluiting van het tempelhuwelijk is verplicht binnen het sikhisme en dit tempelhuwelijk is in beginsel leidend. India en sommige andere landen erkennen officieel het getuigschrift dat behoort bij het sikh-huwelijk. Op basis van deze erkenning kan het bruidspaar zich in het burgerlijk wetboek van India laten registreren onder de Anand Marriage Act. Een apart burgerlijk huwelijk voor de staat is daar dus niet nodig. Dit is in Nederland niet mogelijk. Omdat het religieus huwelijk in Nederland niet rechtsgeldig is en het bruidspaar zich niet kan laten registreren op basis van het religieuze huwelijk, is het noodzakelijk dat zij eerst een burgerlijk huwelijk sluiten. De sikhs zijn een relatief kleine gemeenschap in Nederland en er vindt maar een zeer beperkt aantal huwelijken plaats. In de tempel in Rotterdam, de Gurdwara Shri Nanak Dev, vinden jaarlijks een of twee huwelijksvoltrekkingen plaats.

Omdat het tempelhuwelijk in Nederland niet erkend wordt, kiezen sommige sikhs ervoor om het huwelijk in India te sluiten, dat het huwelijk wel erkent. Hierdoor heeft het echtpaar dezelfde trouwdatum voor het religieus en het burgerlijk huwelijk. Op basis van het trouwcertificaat van India kan een bruidspaar het huwelijk laten registreren en hoeft het paar bij terugkomst in Nederland niet apart een burgerlijk huwelijk te sluiten.

Ontbinding

Echtscheiding binnen het sikhisme is mogelijk, maar vindt niet plaats in de tempel. In eerste instantie proberen familie en vrienden te bemiddelen. Als dat niet slaagt, vindt de scheiding plaats via de rechterlijke gang.

“Bruid en bruidegom zijn niet zij die zich voordoen als één koppel; bruid en bruidegom zijn twee lichamen met één ziel.”

Guru Granth Sahib p. 788

3.7 De relativisering binnen het humanisme

Neanske Tuinman, ritueel vormgever, De nieuwe Traditie

Tussen de vele levensbeschouwingen en religieuze groeperingen is het humanisme een aparte. Er is namelijk geen humanistische kerk en geen vastgelegd humanistisch geloof. Er is ook geen heilig boek, geen voorganger of leider en er zijn geen vaste humanistische rituelen. Sterker nog, daar moesten humanisten lange tijd niets van hebben. Humanisme is dan ook geen godsdienst of religie, maar een levensbeschouwing die het menselijke, het menszijn centraal stelt. Humanisten baseren zich op waarden als gelijkheid in alle opzichten, dus ook tussen man en vrouw, zelfbeschikking en eigen verantwoordelijkheid. Ze streven ernaar om een mooi en zinvol leven te leiden en om het goede te doen, waarbij men de eigen opvattingen over wat ‘goed’ en ‘waar’ is altijd ter discussie durft te stellen. In dit opzicht zijn humanisten één in hun diversiteit: sommigen zijn atheïst en ontkennen het bestaan van een god, sommigen zijn agnost en zeggen niet te weten of er een god is, en sommigen zijn religieus humanist en geloven wel in een godheid, maar vinden menselijke waarden het belangrijkste.

Humanisme is niet geworteld in een eeuwenlange traditie van verbeelding. Wel delen humanisten eenzelfde gedachtegoed. Zij herkennen zich vaak in eenzelfde interesse voor literatuur, filosofie, poëzie, kunst, muziek, natuur en openheid naar en dialoog met mensen van verschillende achtergronden. Dit uit zich bijvoorbeeld in een gevulde boekenkast, museumbezoek, vrijwilligerswerk en de manier waarop zij vieringen vormgeven.

Heel lang moesten de meeste humanisten niets van rituelen hebben, omdat ze dachten dat deze altijd religieus van aard waren. Pas later omarmden velen van hen rituelen als puur menselijke uitingsvormen van belangrijke (overgangs)

momenten in het leven. Hierbij kán een verbinding met het goddelijke gelegd worden, maar dat hoeft niet. Waar humanisten in het begin dan ook amper feestdagen vierden, veranderde dat eind vorige eeuw. Zij geven sindsdien alleen een wat meer wereldse en persoonlijke invulling aan vieringen. Zo vervangen humanisten het kerkelijk huwelijk veelal door een 'relatieviering' met elementen die voor het bruidspaar zelf van betekenis zijn.

De vrijwilliger of professional die mensen via het Humanistisch Verbond of vanuit de eigen praktijk kunnen inhuren om een viering te begeleiden, maakt naast het houden van een toespraak steeds vaker gebruik van symbolen en symboolhandelingen. In nauw overleg met de betrokkenen en in uitwisseling met andere Europese landen ontstaan zo eigentijdse humanistische rituelen en creëren humanisten gezamenlijk een nieuwe traditie.

Mensen die kiezen voor een humanistische relatieviering zijn veelal uitgesproken humanistisch, niet gelovig, vrijzinnig gelovig of gemengd gelovig en willen graag een betekenisvolle rituele viering om uitdrukking en diepgang te geven aan de keuze voor elkaar. Dit is geen vereiste vanuit de humanistische gemeenschap, maar komt voort uit de wens van het paar om zelf uitdrukking te geven aan de levensbeschouwelijke achtergrond en aan het antwoord op de vragen: wie ben ik, wat voelen wij voor elkaar en wat betekenen familieleden en vrienden voor ons?

Verhouding levensbeschouwelijk en burgerlijk huwelijk

Sommige relatievierders hebben zich laten benoemen tot trouwambtenaar of buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand (BABS). Aangezien de humanistische relatieviering geen religieus maar een informeel huwelijk betreft, kan een relatievierder als zodanig burgerlijk huwelijk en humanistische relatieviering ineen doen. Dit hoeft echter niet en de humanistische relatieviering kan ook na het burgerlijk huwelijk plaatsvinden of zonder burgerlijk huwelijk, wanneer het de partners niet om het wettelijk huwelijk gaat, maar alleen om het inhoudelijk deel van hun relatie.

Doorgaans ervaren zij de relatieviering als de échte bevestiging van hun liefde, ofwel als de échte 'huwelijksvoltrekking'.

Voorbereiding

Ter voorbereiding op een humanistische relatieviering krijgt het paar veelal enkele vragen toegestuurd en vinden er een of meer gesprekken plaats met de relatievierder. Die stemt vaak af met eventuele ceremoniemeesters en andere dierbaren die het koppel graag een rol toebedeelt tijdens de viering. Op verhalende wijze en met gevoel voor zowel persoonlijk als collectief herkenbare symboliek, bouwt de relatievierder vervolgens een brug tussen wat het paar persoonlijk beweegt, wat hen bij elkaar heeft gebracht en op welke manier zij zich opgenomen weten in een groter geheel: relatie, gezin, familie, werk, natuur, land, wereld, kosmos, het spirituele.

Uitvoering

Een humanistische relatieviering kent geen vaste vorm en kan plaatsvinden op elke wenselijke plek en op elk gewenst moment. Geen relatie is hetzelfde en iedere relatieviering is dus uniek en wordt op maat vormgegeven en begeleid. Kennis en ervaring leren echter dat elk goed ritueel een bepaalde opbouw kent, die dus ook is aan te brengen. Traditionele en nieuwe elementen komen zo samen in een vorm die niet voorschrijft, maar de unieke situatie van de geliefden op dat moment verbeeldt. Hierbij kan het zijn dat bijvoorbeeld kaarsen worden aangestoken, een religieuze tekst wordt gelezen of ringen worden uitgewisseld. Maar het kan net zo goed zijn dat er iets ritueel te water gelaten of opgelaten wordt, samen een toepasselijke popsong wordt gezongen of dat het bruidspaar elkaar symbolisch een kunstwerk cadeau doet. Behalve in het verhaal van de relatievierder wordt de verbinding van het (bruids)paar met zichzelf, met elkaar en het grotere geheel verder vaak verwoord in persoonlijke beloften of geloften. Die spreekt men dan aan het einde van de viering uit of men zegt er 'ja' tegen, ten overstaan van alle aanwezigen.

Ontbinding

Een eventuele scheiding raakt hier alleen het burgerlijk huwelijk. Persoonlijk en levensbeschouwelijk kunnen koppels de geloften die tijdens de humanistische relatieviering zijn uitgesproken heroverwegen. Mocht de wens om te scheiden toch definitief zijn, dan vindt soms, al dan niet in aanwezigheid van de oorspronkelijke relatievierder, een scheidingsritueel plaats. Ook dit kent geen vaste vorm, maar bestaat uit vooraf samengestelde elementen om het proces van afscheid te ondersteunen en elkaar als partner los te kunnen laten. Sommige partners hadden in hun geloften al opgenomen 'zolang onze liefde duurt' en geven uiting aan het feit dat de liefde niet meer in die mate aanwezig is dat zij het huwelijk of de relatie willen voortzetten. Als de scheiding in harmonie plaatsvindt, grijpen de betrokkenen vaak de kans aan om elkaar te bedanken voor de periode dat men samen is geweest, om aan gezamenlijke kinderen te tonen dat zij de relatie met hen niet verbreken, om bijvoorbeeld de trouwringen te laten omsmelten tot een ander sieraad of om elkaar iets toe te wensen of mee te geven voor de toekomst.

*Wees niet bang
Je mag opnieuw beginnen*

*Vastberaden, doelgericht
of aarzelend op de tast*

*Houd je aan de regels
of volg je eigen zinnen*

*Laat die hand maar los
of pak er juist één vast*

Uit 'Wees niet bang' – Freek de Jonge

4. Juridische gevolgen van een religieus huwelijk zonder een burgerlijk huwelijk

Het sluiten van een religieus huwelijk in het bijzijn van een religieuze gezagsdrager zonder eerst een burgerlijk huwelijk te voltrekken, is in Nederland niet toegestaan. Dat heeft allerlei redenen, waaronder de (rechts-)bescherming van de echtelieden zelf.

Hieronder komen eerst de juridische gevolgen aan bod die voortvloeien uit de sluiting van alleen een religieus huwelijk in Nederland (paragraaf 4.1). Deze gevolgen gelden ook voor andere informele huwelijken. De focus ligt op de meest in het oog springende gevolgen voor het burgerlijk recht. Daarnaast zijn er gevolgen op het gebied van fiscaal recht, sociaal zekerheidsrecht en vreemdelingenrecht. Vervolgens worden de gevolgen van de ontbinding van een informeel religieus huwelijk besproken (paragraaf 4.2).

Documentaire: religieuze huwelijken in Urk

In de documentaire 'God is mijn eerste liefde' trok Lieve Blanquaart voor het onderdeel 'Wedding Day' de wereld over om huwelijken in verschillende culturen in beeld te brengen. Het bracht haar van Mexico naar Jordanië en van Senegal naar Nederland, meer in het bijzonder naar Urk. Daarin geven jongeren uit Urk onder andere aan:

'In orthodoxe, christelijke gemeenschappen zoals op Urk trouwen jongeren eerst voor de kerk. Het burgerlijk huwelijk vinden ze minder belangrijk en het vindt vaak pas plaats als het stel meer zeker is van elkaar. Door voor de kerk te trouwen is het met elkaar samengewonen toegestaan en gelegitimeerd voor de eigen geloofsgemeenschap. Zij geven daarbij aan geleid te worden door bijvoorbeeld teksten uit de Bijbel (Hebreeën 13:4): "Houd het huwelijk in ere, in alle omstandigheden, en houd het echtelijk bed zuiver, want overspeligen en echtbrekers zal God veroordelen.'

4.1 Gevolgen van een religieus huwelijk zonder een burgerlijk huwelijk

4.1.1 Afstamming kinderen

De wet erkent niet automatisch het vaderschap van kinderen die uit een informeel religieus huwelijk worden geboren. Dit is anders als de man bij de burgerlijke stand bekend staat als wettig getrouwd met de moeder van het kind. Hij is dan automatisch de juridische vader van het kind. De overheid ziet de moeder wel altijd als de juridische moeder van het kind. Zonder burgerlijk huwelijk zal de man het kind eerst moeten erkennen. In dat geval wordt hij de juridische vader van het kind. De vader kan het kind onder meer voor de geboorte of bij de aangifte van de geboorte bij de gemeente erkennen. De moeder moet daarbij aanwezig zijn of schriftelijk instemmen met de erkenning. Het juridisch vaderschap heeft ook gevolgen voor de achternaam van het kind. De kinderen krijgen in principe de achternaam van de moeder, tenzij er juridisch gezien een vader is die door de wet als zodanig erkend wordt. In dat geval kan het kind de achternaam van de vader krijgen. Bij een informeel religieus huwelijk moet de vader het kind dus eerst erkennen om de achternaam van de vader te kunnen geven. Daarvoor is nodig dat zowel de vader als de moeder in persoon bij de gemeente aanwezig zijn voor de erkenning en de keuze van de achternaam.

4.1.2 Ouderlijk gezag kinderen

Erkenning van het kind leidt niet automatisch tot het verkrijgen van het ouderlijk gezag over het kind door de vader. Ouderlijk gezag houdt in dat de ouder:

1. de plicht en het recht heeft om het minderjarige kind te verzorgen en op te voeden;
2. de wettelijke vertegenwoordiger is van een kind en daarvoor officiële handelingen mag verrichten namens het kind;
3. het bewind over eventueel vermogen van het kind voert.

Bij een burgerlijk huwelijk oefenen beide ouders gezamenlijk het gezag uit. Bij louter een informeel religieus huwelijk is dat in beginsel alleen de moeder. Om na het sluiten van alleen een informeel religieus huwelijk ook het ouderlijk gezag te krijgen, moet de vader het kind niet alleen erkennen bij de gemeente maar ook bij de rechtbank met de moeder het gezamenlijk gezag aanvragen. Met beide handelingen, de erkenning van het kind en het verzoek om het gezamenlijk gezag over het kind, moet de moeder dus instemmen. Als er geen bezwaren bestaan tegen het verzoek om gezamenlijk gezag, wordt daarvan een aantekening gemaakt in het centraal gezagsregister.

4.1.3 Nationaliteit kinderen

Kinderen krijgen de Nederlandse nationaliteit als bij hun geboorte een van hun ouders de Nederlandse nationaliteit heeft. Als de moeder de Nederlandse nationaliteit heeft bij de geboorte van het kind, krijgt het kind automatisch de Nederlandse nationaliteit. Dat ligt anders als de ouders alleen een religieus of ander informeel huwelijk gesloten hebben en de moeder bij de geboorte van het kind niet de Nederlandse nationaliteit heeft. Het kind kan dan alleen de Nederlandse nationaliteit krijgen als bij de geboorte van het kind de vader de Nederlandse nationaliteit heeft en de vader het kind heeft erkend.

De vader kan het kind erkennen voordat het de leeftijd van zeven jaar heeft bereikt. Op die manier verkrijgt het kind alsnog de Nederlandse nationaliteit via de vader. Als het kind wordt erkend nadat het de leeftijd van zeven jaar heeft bereikt, moet de vader met DNA-bewijs aantonen dat hij de biologische vader is. Dit moet hij binnen een jaar doen nadat hij het kind heeft erkend. Bovendien moet de erkenning voor de leeftijd van achttien jaar plaatsvinden, wil het kind via de vader de Nederlandse nationaliteit verkrijgen.

Geen erkenning voor Samra en haar kinderen

Tijdens een vakantie bij haar zus in Nederland ontmoette Samra Ahmed. Na een korte relatie in de zomermaanden besloten ze met elkaar verder te gaan. Ahmed woonde al jaren in Nederland en had de Nederlandse nationaliteit. Samra was voor het eerst vanuit Marokko in Nederland. Hij beloofde Samra een zorgeloos leven in Nederland, hij zou snel voor een verblijfsvergunning zorgen. Omdat er verschillende documenten uit Marokko voor Samra en voor Ahmed uit Egypte geregeld moesten worden, besloten zij alvast alleen religieus te trouwen. Hierdoor kon Samra alvast, voor het oog van de familie 'gelegiti-meerd', bij Ahmed intrekken en kon hij in de tussentijd een aanvraag voor een verblijfsvergunning indienen. Samra werd kort daarop zwanger en begon steeds meer druk op Ahmed uit te oefenen om burgerlijk te trouwen, ook omdat ze wist dat Marokko een religieus huwelijk niet erkent. Hierdoor zou het moeilijk worden om de kinderen naar Marokkaans recht te laten erkennen. In Nederland moest Ahmed het kind erkennen, maar dat wilde hij niet, ook niet toen er een tweede kind werd geboren. Veel ruzies en geweld volgden in de periode hierna. De ruzies werden steeds heftiger en na vier jaar besloot Samra te vluchten om haar twee kinderen te beschermen. In het opvanghuis kwam ze er achter dat haar man nooit een verblijfsstatus voor haar had aangevraagd en dat zij en de kinderen al die tijd illegaal in Nederland verbleven. Samra durft niet terug naar Marokko omdat haar huwelijk daar als onwettig wordt gezien en de kinderen dus buitenechtelijk zijn.

4.1.4 Levensonderhoud partner

Een van de rechten en plichten van echtgenoten tijdens een burgerlijk huwelijk is dat zij voor elkaar een zorgplicht hebben. Ze moeten elkaar het nodige geven. Dat 'nodige' omvat onder andere levensonderhoud. Deze wederzijdse zorgplicht geldt niet wettelijk voor partners die alleen een religieus huwelijk gesloten hebben.

4.1.5 Levensonderhoud kind

Ouders die een burgerlijk huwelijk hebben gesloten hebben de wettelijke plicht om voor het levensonderhoud en de studie van hun kind tot 21 jaar te zorgen en te betalen, ook na de burgerlijke echtscheiding. Wanneer een kind ouder dan 21 jaar niet zelf voor betaling van zijn levensonderhoud en/of studie kan verzorgen en dus 'behoefstig' is, kunnen ouders ook nog verplicht worden om die kosten te blijven betalen zolang die behoefte van het kind bestaat.

Dat ligt niet veel anders voor kinderen die geboren worden tijdens een informeel religieus huwelijk. In ieder geval heeft de moeder dezelfde plichten tot betaling van levensonderhoud en studie van haar kind als hierboven beschreven zijn. Ze heeft die plichten, omdat ze de (juridische) bloedverwant van het kind is en het gezag over het kind heeft. Ook de man die het kind verwekt heeft, is verplicht om voor het levensonderhoud en de studie van het kind tot 21 jaar te betalen, en ook na die leeftijd als het om een behoefstig kind gaat.

4.1.6 Erfenis partner

Partners die alleen een religieus of ander informeel huwelijk hebben gesloten worden geen erfgenamen van elkaar via erfopvolging bij overlijden. Dit kunnen partners die hun relatie niet officieel geregeld hebben via een burgerlijk huwelijk alsnog regelen door een testament te laten opmaken door de notaris.

4.1.7 Erfenis kinderen

In het geval van een burgerlijk huwelijk staat het juridische vaderschap vast en daarmee ook het erfrecht van kinderen. Bij een informeel religieus huwelijk erven de kinderen in principe pas als de vader hen erkend heeft. Indien de vader zou overlijden voordat de kinderen zijn erkend, is het alsnog mogelijk dat de kinderen erven van de vader. Hiervoor is het nodig dat de rechter het ouderschap van de biologische vader gerechtelijk vaststelt. Dat gebeurt op basis van genetisch onderzoek. Daarbij stelt de rechter met terugwerkende kracht vast dat de man de vader is van het kind. Daarnaast is het mogelijk dat de ouders in een testament kinderen aanwijzen als erfgenamen.

4.1.8 Bigamie en polygamie

Als men in Nederland kiest voor een bepaalde geformaliseerde relatievorm, het huwelijk of het geregistreerd partnerschap, geldt dat men dit met één persoon tegelijk kan sluiten. Bij een burgerlijk huwelijk wordt dan ook gecontroleerd of beide partners niet al getrouwd zijn. Het is in Nederland verboden om twee huwelijken tegelijk te sluiten (artikel 237 van het Wetboek van Strafrecht). Dit is bigamie; bij meer dan twee gelijktijdige huwelijken is sprake van polygamie, wat ook bij wet is verboden. Er zijn niet alleen civielrechtelijke en strafrechtelijke problemen van zulke situaties te verwachten. Men kan ook op andere problemen stuiten als er sprake is van meer dan een partner tegelijkertijd. Zo reserveert een pensioenfonds bijvoorbeeld geen partnerpensioen voor twee partners. De Belastingdienst kan slechts één partner als fiscaal partner aanmerken. Ook betaalt de Sociale Verzekeringsbank (SVB) in principe geen nabestaanden-uitkering (ANW-uitkering) uit aan twee partners.

4.2 Gevolgen van ontbinding van een religieus huwelijk

Als er geen burgerlijk huwelijk gesloten is of als het burgerlijk huwelijk al ontbonden is, kan een religieuze gemeenschap een religieus gesloten huwelijk in sociaal en religieus opzicht toch als een huwelijk beschouwen. Dat is onder meer merkbaar als de huwelijkspartners uit elkaar willen gaan. Zo is het niet altijd mogelijk om een religieus huwelijk te ontbinden. Oorzaken hiervoor kunnen zijn:

1. De religieuze leer kent geen echtscheiding.
2. De partner weigert mee te werken aan een echtscheiding, terwijl die medewerking daarvoor noodzakelijk is.

De onmogelijkheid van een scheiding kan bijvoorbeeld leiden tot huwelijksgevangenschap, een situatie waarin iemand tegen zijn of haar wil vastzit in een religieus huwelijk. Hieronder komen de gevolgen aan de orde van de ontbinding van een huwelijk dat alleen religieus is gesloten, in vergelijking met de gevolgen van een ontbinding van een burgerlijk huwelijk.

4.2.1 Religieuze scheiding

De burgerlijke rechter kan een informeel religieus huwelijk niet ontbinden. Als een echtpaar ook niet kan scheiden binnen de religieuze orde of gemeenschap, bijvoorbeeld omdat de religieuze regels of autoriteiten geen echtscheiding kennen, is het onmogelijk of zeer lastig om een religieus huwelijk te beëindigen. In Nederland is het uiteraard wel mogelijk om feitelijk uit elkaar te gaan als religieus gehuwd. Maar dat kan soms ernstige gevolgen hebben, zoals verstoting uit de gemeenschap of het feitelijk niet opnieuw een relatie kunnen aangaan.

In andere gevallen kent de religieuze leer wel de mogelijkheid om te scheiden, maar weigert een van de partners daaraan mee te werken. De andere partner – meestal de vrouw – blijft dan tegen haar wil in het religieuze huwelijk vastzitten. Tussenkost van de burgerlijke rechter kan dan een optie zijn.

Al sinds eind jaren '70 van de vorige eeuw zien we een aantal gevallen waarin vrouwen naar de burgerlijke rechter zijn gestapt met de vordering dat de rechter de weigerachtige man beveelt om mee te werken aan de totstandkoming van de religieuze echtscheiding. In 'een dergelijke procedure beoordeelt de rechter of de man zijn vrouw onzorgvuldig behandelt door te weigeren daaraan mee te werken en haar zodoende tegen haar wil in het huwelijk gevangen houdt. Dat kan in strijd zijn met de zorgvuldigheid die de man in het maatschappelijke verkeer tegenover zijn vrouw in acht behoort te nemen. In juridische termen: de rechter moet beoordelen of de man (of eventueel de vrouw) door zijn medewerking aan de totstandkoming van een religieuze scheiding te weigeren een onrechtmatige daad (artikel 6:162 BW) begaat. Om tot een oordeel te komen weegt de rechter de belangen van de vrouw en de man tegen elkaar af. De rechter gebruikt hiervoor bepaalde criteria, zoals enerzijds in hoeverre de ene partner beperkt wordt in haar of zijn verdere levensmogelijkheden bij uitblijven van een religieuze echtscheiding en anderzijds de bezwaren van de partner tegen medewerking daaraan. Bij toewijzing van de vordering kan de rechter de weigerachtige partner ook een dwangsom opleggen. In de meeste gevallen heeft de rechter de vordering toegewezen. Van een aantal zaken is bekend dat de partner na het bevel van de rechter heeft meegewerkt aan een religieuze echtscheiding.

Reeds in 1982 kreeg een joodse vrouw het voor elkaar dat de burgerlijke rechter haar man verplichtte tot medewerking aan een joodse echtscheiding³. De Hoge Raad oordeelde dat de weigering van de man om medewerking

te verlenen aan het tot stand brengen van een rabbinaal echtscheidingsvonnis jegens de vrouw onrechtmatig kan zijn en de rechter hem zou kunnen veroordelen om zijn medewerking alsnog te verlenen. Het is voor zover bekend het eerste geval van huwelijksgevangenschap dat in Nederland werd aangevochten via de rechter. In de rechtspraak wordt deze manier om een einde te maken aan een situatie van huwelijksgevangenschap intussen vaker toegepast – (Zie: Kamerbrief over maatregelen huwelijksgevangenschap, 26 april 2018).

Tot 2016 ging het om situaties van huwelijksgevangenschap waarin de vrouwen al waren gescheiden naar burgerlijk recht in Nederland en dus ook een burgerlijk huwelijk met de man hadden gehad. Begin 2016 deed de rechter voor de eerste keer een uitspraak in een onrechtmatige daad-procedure waarin de man en vrouw nooit een burgerlijk huwelijk (of geregistreerd partnerschap) hadden gesloten, maar alleen een informeel islamitisch huwelijk in Nederland⁴. Hierna waren ze gaan samenwonen en hebben ze twee kinderen gekregen. Na negen jaar kwam er een einde aan hun relatie. De vrouw wilde graag een islamitische echtscheiding. De man weigerde stelselmatig zijn medewerking daaraan en na vier jaar stapte de vrouw naar de burgerlijke rechter. De rechtbank wijst aanvankelijk de vordering van de vrouw af.

Maar de vrouw liet het er niet bij zitten en stelde hoger beroep in. In de uitspraak van het Gerechtshof Den Haag van 21 november 2017⁵ bepaalde het Hof dat de echtgenoot verplicht is om mee te werken aan de ontbinding van het religieuze huwelijk door de islamitische echtscheidingsuitspraak of een andere handeling te doen, zodat de religieuze echtscheiding tot stand komt. De man moest binnen twee weken meewerken; deed hij dit niet, dan moest hij voor iedere dag daarna dat hij niet meewerkte een dwangsom betalen. Het Hof beschouwde de weigering van medewerking aan de religieuze echtscheiding namelijk nu wel als onrechtmatig jegens de vrouw.

³ Verwijzing uitspraak: HR 22 januari 1982, NJ 1982, 489

⁴ Uitspraak: <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBROT:2016:8>

⁵ Uitspraak: <http://deeplink.rechtspraak.nl/uitspraak?id=ECLI:NL:GHDHA:2017:3297>

Het oordeel van het Gerechtshof dat de echtgenoot verplicht is de scheidingsuitspraak te doen, maakt dat de vrouw in de ogen van de religieuze gemeenschap kan hertrouwen. Daarvoor kon dat niet, omdat binnen de gemeenschap in kwestie zo'n scheidingsuitspraak een vereiste is voor een geldige scheiding. In een soortgelijke rechtszaak in 2016, die ook gebaseerd op de onrechtmatige daad en waarin tussen de partners alleen een informeel religieus huwelijk bestond, wees de burgerlijke rechter meteen de vordering van de vrouw toe⁶.

De uitspraak van het Hof Den Haag heeft geleid tot Kamervragen en een oproep aan de Minister om een aanvullende wettelijke regeling om zekerheid te bieden aan alle vrouwen in huwelijkse gevangenschap, en niet alleen in een individueel en specifiek geval. In antwoord daarop heeft de Minister voor Rechtsbescherming onder andere laten weten dat hij met een wetsvoorstel zal komen waarin een partner al bij de burgerlijke echtscheiding een bevel tot medewerking aan de religieuze echtscheiding aan de andere partner kan vorderen⁷. Dit wetsvoorstel ziet dus alleen op situaties waarin partners ook een burgerlijk huwelijk gesloten hebben. Voor degenen die alleen een religieus huwelijk zijn aangegaan, zet de Minister voorts in op voorlichting inzake het belang om eerst een burgerlijk huwelijk te sluiten en pas daarna een religieus huwelijk.

Een ander juridisch instrument dat ingezet kan worden is het voorlopig getuigenverhoor (artikel 186 e.v. Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering). Dit kan gebruikt worden in situaties waarin dreigt dat iemand, meestal de man, niet mee zal werken aan de ontbinding van het religieuze huwelijk. Dit procedurele instrument kan ingezet worden voordat een gerechtelijke procedure op grond van onrechtmatige daad of wanprestatie is ingesteld of tijdens zo'n gerechtelijke procedure. De rechter kan die partner dan verhoren om meer duidelijkheid te krijgen over een mogelijke weigering en de beweegredenen daarvoor. Van dit verhoor kan soms al voldoende dreiging uitgaan waardoor de partner alsnog instemt om mee te werken aan de religieuze ontbinding

van het informeel huwelijk. Ook kan met dit instrument in situaties waarin gevreesd wordt dat de partner naar het buitenland zal vertrekken, duidelijkheid hierover worden verkregen.

4.2.2 Huwelijksvermogen

In geval van een burgerlijke echtscheiding bepaalt de Nederlandse regelgeving wat er gebeurt met het vermogen van de echtgenoten. Het is mogelijk om via huwelijkse voorwaarden daarover afwijkende afspraken te maken bij de notaris.

Voor huwelijken die zijn gesloten voor 1 januari 2018 geldt een wettelijke gemeenschap van goederen als er geen huwelijkse voorwaarden zijn opgesteld. Dat betekent dat alle bezittingen en schulden van voor of tijdens het huwelijk in de gemeenschap van de huwelijkspartners terechtkomen. Bij de echtscheiding wordt deze gemeenschap ontbonden en moeten de ex-partners de bezittingen en schulden verdelen. In principe krijgt ieder de helft van de bezittingen en draagt ieder de helft van de schulden.

Voor huwelijken na 1 januari 2018 geldt een beperkte wettelijke gemeenschap van goederen. In de beperkte gemeenschap van goederen vallen de bezittingen en schulden van iedere partner van voor het huwelijk en de erfenissen en schenkingen aan een partner tijdens het huwelijk niet in de gemeenschap, tenzij partners bij huwelijkse voorwaarden hiervan afwijken.

Van belang is dat deze regels alleen gelden bij toepassing van het Nederlands recht op het huwelijksvermogen. Als de huwelijkspartners verschillende nationaliteiten hebben of in andere landen hebben gewoond, kan het zijn dat recht van een ander land van toepassing is op het huwelijksvermogen. Welk recht geldt, is een complex vraagstuk dat van veel aspecten afhangt. De ex-huwelijkspartners hebben hierbij altijd juridische ondersteuning nodig.

Bij een informeel religieus huwelijk geldt de bovenstaande regelgeving niet. Het gaat immers niet om een door de overheid erkend huwelijk. Bij een informeel religieus huwelijk geldt dat als de partners samen iets aanschaffen of bijvoorbeeld tekenen voor een lening, er juridisch sprake is van een gemeenschappelijke aanschaf of een gezamenlijke schuld. Als de man of de vrouw echter op eigen naam bezittingen heeft aangeschaft of schulden heeft gemaakt, komen die toe aan degene die de bezitting heeft aangeschaft of schuld is aangegaan. Als dus bijvoorbeeld verplichtingen zijn gezet op naam van een van de partners moet deze daar na een eventuele scheiding van een louter religieus of ander informeel huwelijk alleen voor opdraaien. Er is dus niet automatisch sprake van een gemeenschap van goederen, zoals in geval van een burgerlijk huwelijk. Wanneer deze partners gaan scheiden, hangt de verdeling van de bezittingen en/of schulden dus af van de vraag wie de eigenaar of schuldenaar is. Als er onenigheid daarover bestaat, moet via bewijs aangetoond worden wie de eigenaar of schuldenaar is. Partners in een informeel religieus of ander informeel huwelijk kunnen in een samenlevingsovereenkomst bijvoorbeeld vastleggen van wie bepaalde bezittingen of schulden bij aanvang van de relatie zijn en afspraken maken over de te verdelen gezamenlijke bezittingen of schulden bij een eventuele verbreking van de relatie.

4.2.3 Levensonderhoud behoeftige ex-partner

Bij een burgerlijk huwelijk kan na echtscheiding recht bestaan op partneralimentatie als de ene ex-partner niet volledig in zijn of haar eigen levensonderhoud kan voorzien en de andere de nodige draagkracht heeft om in dit levensonderhoud bij te dragen.

Dit is anders bij een informeel religieus huwelijk. Een partner die voor haar of zijn levensonderhoud afhankelijk is van de andere partner, heeft na verbreking van een informeel religieus huwelijk geen wettelijke aanspraak op

partneralimentatie. De gevolgen daarvan kunnen groot zijn voor de partner. Dat is vooral het geval als de ene partner jarenlang afhankelijk is geweest van het inkomen van de andere partner en zelf geen werk heeft of studie heeft genoten. Ook in dit geval kunnen partners in een informeel religieus huwelijk in een samenlevingsovereenkomst afspraken maken over voorzieningen voor levensonderhoud voor een partner na de verbreking van de relatie.

4.2.4 Kinderalimentatie

Ouders hebben, ook na een burgerlijke echtscheiding, in principe samen de wettelijke plicht om voor de kosten van verzorging en opvoeding, het levensonderhoud en de studie van hun kind tot 21 jaar te zorgen en te betalen; soms nog langer als het kind zelf de kosten voor het levensonderhoud en/of studie (nog) niet kan betalen.

Dat ligt niet veel anders voor kinderen die geboren worden tijdens een informeel religieus huwelijk. In ieder geval de moeder als (juridische) bloedverwant en gezagsdrager heeft dezelfde plichten tot betaling van de kosten van verzorging en opvoeding, levensonderhoud en studie van haar kind als hierboven beschreven zijn. Ook de man die het kind verwekt heeft, is verplicht om voor het levensonderhoud en de studie van het kind tot 21 jaar te betalen, en ook na die leeftijd als het om een behoeftig kind gaat.

Bij een burgerlijke echtscheiding moeten de vader en de moeder afspraken maken over een financiële regeling voor de kosten van opvoeding en verzorging en eventuele studie van de kinderen, de kinderalimentatie. Zij moeten deze en andere afspraken over de kinderen vastleggen in een wettelijk verplicht ouderschapsplan.

In geval van een scheiding uit een informeel religieus huwelijk ontbreekt dit onderdeel. Toch kunnen de ouders proberen om afspraken over kinderalimentatie te maken en deze vast te leggen in een overeenkomst. Wanneer een vader of moeder geen afspraken over kinderalimentatie wil

maken of deze niet wil betalen, kan de andere ouder altijd de rechter vragen om het bedrag te bepalen dat de weigerachtige ouder moet betalen. Kinderalimentatie wordt in principe betaald aan de ouder die het kind verzorgt en opvoedt, maar in geval van een jong-meerderjarig kind (vanaf 18 tot 21 jaar) ook wel aan het kind zelf. Zowel op verzoek van de ouder die of het kind dat de alimentatie moet ontvangen als op verzoek van de ouder die de alimentatie moet betalen, kan de betaling van de kinderalimentatie verlopen via het Landelijk Bureau Inning Ouderhoudsbijdragen. Met name wanneer een ex-partner de door de rechter vastgestelde alimentatie niet betaalt, kan dit Bureau worden ingeschakeld.

4.2.5 Echtelijke woning

Bij een burgerlijke echtscheiding kunnen beide partners aanspraak maken op de echtelijke woning. Zij moeten dan wel in die woning hebben samengewoond. De rechter kijkt wie er het meeste belang bij heeft om in de woning te blijven. Als er sprake is van kinderen, dan blijft de hoofdverzorger van de kinderen meestal in de woning.

Is er sprake van een scheiding uit een informeel religieus huwelijk, dan blijft de partner van wie de woning is of die de huurder is in principe in de woning. Er is namelijk op grond van de wet geen medehuuderschap ontstaan door het aangaan van een informeel religieus huwelijk. Dit is anders als de partner ook in het huurcontract is vermeld en/of als er kinderen zijn. In dat laatste geval moet de rechter bepalen wie het meeste belang heeft om in die woning te blijven na de scheiding.

4.2.6 Pensioen

Als er sprake is geweest van een burgerlijk huwelijk heeft elk van de ex-partners bij een burgerlijke echtscheiding recht op de helft van het ouderdomspensioen dat in de huwelijkse periode door één of beide partners is opgebouwd. In juridische termen heet dit de 'verevening van pensioenrechten'.

In geval van alleen een informeel religieus huwelijk delen partners niet automatisch in elkaars pensioen. Om dat toch te regelen, moeten zij elkaar aanmelden bij elkaars pensioenfonds. Zo kunnen ze in aanmerking komen voor het partnerpensioen als een van partners overlijdt. Meestal stelt het pensioenfonds de eis dat de partners een samenlevingsovereenkomst aan gaan.

Voor het ouderdomspensioen dat wordt uitgekeerd bij de pensioengerechtigde leeftijd geldt dat er sprake moet zijn van een samenlevingsovereenkomst. De meeste pensioenfonds eisen dat deze overeenkomst is opgemaakt door een notaris. In deze samenlevingsovereenkomst kan het paar afspraken maken over de verdeling van het ouderdomspensioen.

5. Als tradities schadelijk worden

Tradities kunnen mooie manieren zijn om een hoogtepunt in het leven als een huwelijk te vieren. Tradities geven betekenis aan het huwelijksleven, maar ze kunnen ook schaduwzijden hebben en soms zelfs schadelijk zijn voor een van beide of beide partners als ze zelfbeschikking, keuzevrijheid en een veilig thuis beperken. Als een traditionele praktijk rondom het huwelijk schadelijk is voor het geestelijke, lichamelijke of sociale welzijn van huwelijkspartners, is er sprake van een schadelijke traditionele praktijk, afgeleid van de internationaal gangbare term 'harmful traditional practices'.

Schadelijke traditionele praktijken zijn vormen van huiselijk geweld die voortkomen uit bepaalde tradities en opvattingen over seksualiteit en man-vrouwrollen. Onder schadelijke traditionele praktijken vallen in brede zin eengerelateerd geweld, verstoting, huwelijksdwang en achterlating, huwelijkse gevangenschap, vrouwelijke genitale verminking en gedwongen isolement (verborgen vrouwen). Schadelijke traditionele praktijken komen voor in alle lagen van de bevolking en in verschillende culturen, geloofs-overtuigingen en klassen. Dergelijke praktijken vinden plaats in samenhang met een bepaald collectief gedachtegoed binnen gesloten gemeenschappen waarbij het 'wij' boven het 'ik' wordt gesteld.

Net als met tradities is er op zich niets mis met een collectieve 'wij-cultuur'. Mensen maken onderdeel uit van een groter geheel, zorgen voor elkaar, bouwen gezamenlijk aan een sociaal netwerk en geven betekenis aan het leven door gedeelde normen, waarden en gebruiken. Dit kan echter omslaan in het negatieve als het voldoen aan de normen van de groep te rigide wordt en de sociale controle op de leden van het collectief uit de hand loopt. Het collectief wordt dan zo belangrijk dat het de keuzevrijheid en de zelfbeschikking van het individu ondergeschikt maakt, zelfs als dit gepaard gaat met onderdrukking of geweld. Vaak spelen in gesloten gemeenschappen ook eergedachten een rol die een schadelijke uitwerking hebben op de positie van de

vrouw ten opzichte van de man. Deze misstanden kunnen ernstig zijn en zijn helaas niet slechts incidenten. Schadelijke traditionele praktijken vormen wereldwijd een maatschappelijk probleem met een structureel karakter, ook in Nederland, ook in Rotterdam. Dergelijke praktijken beperken mensen in hun rechten en vrijheden en vormen daarmee een schending van mensenrechten.

Sinds 2006 werkt Rotterdam met een ketenaanpak. Eind 2016 is het beleid uitgebreid met de vervolgaanpak schadelijke traditionele praktijken. Bij deze vervolgaanpak werkt de gemeente samen met veel organisaties, wijk-netwerkpartners, sleutelpersonen en 'overlevers', ervaringsdeskundigen. Het bespreekbaar maken van taboes, bijvoorbeeld het taboe op echtscheiding, is essentieel om ze in gesloten gemeenschappen te kunnen doorbreken. Ook bij het bespreekbaar maken van taboe-onderwerpen werkt de gemeente samen met verschillende organisaties, sleutelpersonen en vrijwilligers in de wijken.

Zoals in de inleiding beschreven, draaide het in de expertmeetings om het uitwisselen van kennis rond het burgerlijk en religieus huwelijk en rond het juridische kader. Het ging er eveneens om dat de samenwerkingspartners problemen rond huwelijksluiting en -ontbinding met elkaar konden bespreken. Vraag daarbij was hoe misstanden eerder zijn te signaleren, hoe slachtoffers zijn te beschermen en welke mogelijkheden er zijn om hen door te verwijzen naar de juiste hulpverlening. In de expertmeetings is vooral ingezoomd op schadelijke traditionele praktijken die direct samenhangen met het ontbinden of sluiten van een huwelijk. Dergelijke schadelijke praktijken zijn huwelijksdwang, huwelijkse gevangenschap en sociale druk of eengerelateerd geweld naar aanleiding van echtscheiding.

In dit hoofdstuk worden alle vormen van schadelijke traditionele praktijken behandeld. De verschillende vormen kunnen in de praktijk namelijk in elkaar overlopen of met elkaar samenhangen en zo de ernst van de problematiek

versterken. Huwelijkse gevangenschap hangt bijvoorbeeld vaak samen met een gedwongen huwelijk en kan vrouwen in een gedwongen isolement houden (verborgen vrouwen). Door de aanwezige dreiging van eengerelateerd geweld leeft iemand als een gevangene in eigen huis. Deze omstandigheden zijn veelal onzichtbaar voor de buitenwereld. Er is een wettelijk kader om ieder van deze vormen van schadelijke traditionele praktijken aan te pakken. Het strafrecht speelt een rol, maar ook het civiel (burgerlijk) recht biedt mogelijkheden om bepaalde praktijken te voorkomen, in te dammen of aan te pakken. Dit hoofdstuk gaat ook in op het gemeentelijk beleid in Rotterdam om schadelijke traditionele praktijken aan te pakken en geeft een overzicht van mogelijke signalen.

5.1 Slachtoffers van schadelijke traditionele praktijken

Zoals hiervoor al gezegd: slachtoffers van schadelijke traditionele praktijken komen voor in alle lagen van de bevolking, en in verschillende culturen, geloofsovertuigingen en klassen. Het zijn vaak vrouwen of meisjes, maar het kan ook mannen of jongens betreffen. Er zijn zowel meerderjarige als minderjarige slachtoffers. Net als bij andere vormen van huiselijk geweld doen mensen niet snel aangifte bij de politie. Dit heeft onder meer te maken met de loyaliteit naar pleger, die vaak lid zijn van de eigen familie, met de afhankelijkheidsrelatie, met angst om de familie of de familie-eer te schaden, met angst voor verlies van zekerheid, kinderen en positie in de gemeenschap, met wantrouwen naar autoriteiten of met angst voor repercussies. Ook kan het zijn dat slachtoffers niet aan informatie kunnen komen over hun rechten en bang zijn voor de gevolgen als zij over hun situatie praten. Er is vaak onwetendheid over rechten en plichten. Zo weet niet iedereen dat huwelijksdwang of huwelijksgevangenschap in Nederland strafbaar is. Voorts kan in sommige gevallen onvoldoende kennis over de Nederlandse taal en samenleving de drempel verhogen naar hulpverlening of politie.

5.2 Relevante wet- en regelgeving

Alle vormen van schadelijke traditionele praktijken zijn wettelijk verboden. Huwelijksdwang geldt bijvoorbeeld als vorm van dwang, waarop maximaal twee jaar gevangenisstraf staat of een geldboete van maximaal €20.500,00. Slachtoffers van deze praktijken zijn ernstig beperkt in hun recht op zelfbeschikking. Wet- en regelgeving kunnen helpen dit type van huiselijk geweld te stoppen of tegen te gaan.

- In het Wetboek van Strafrecht (Sr) staat dat mishandeling (artikel 300-304 Sr), verkrachting (artikel 242 Sr), bedreiging (artikel 285 Sr) of stalking of belaging (artikel 285b Sr) strafbaar is.
- Artikel 284 Sr stelt dat dwang strafbaar is. Iemand tot iets dwingen of dwingen om niet te doen of te dulden is verboden. Dat geldt ook binnen relaties en binnen een huwelijksrelatie. Zo is huwelijksgevangenschap strafbaar. Een scheiding weigeren is een vorm van dwang: iemand wordt tegen haar of zijn wil gedwongen in het huwelijk te blijven. Ook is degene die een ander dwingt tot een huwelijk in Nederland of in het buitenland strafbaar. Dit geldt eveneens als iemand de ander onder dwang in het buitenland achterlaat.
- Artikel 285c Sr is bedoeld om voorgenomen gedwongen huwelijken te voorkomen en om huwelijksdwang te vervolgen. Dit artikel ziet op situaties waarin iemand bijvoorbeeld een dochter of nichtje onder valse voorwendselen naar een ander land laat komen (bijvoorbeeld: een oma die ziek is) om daar vervolgens dat meisje achter te laten en/of tegen haar wil met iemand te laten trouwen (huwelijksdwang).

5.3 Huwelijksgevangenschap

Huwelijksgevangenschap is een schadelijke traditionele praktijk waarbij iemand, meestal een vrouw, vast zit in een religieus huwelijk, al dan niet na een burgerlijke echtscheiding. Een van de partners wil het huwelijk beëindigen, maar kan dit niet, bijvoorbeeld omdat de andere partner weigert hieraan mee te werken. Ook komt het voor dat religieuze huwelijksontbinding überhaupt niet tot de mogelijkheden behoort, omdat de religieuze regels geen mogelijkheid tot echtscheiding kennen. In dat geval kan zowel de man als de vrouw in het huwelijk vastzitten. Een door een Nederlandse rechter uitgesproken civielrechtelijke (burgerlijke) echtscheiding haalt in deze gevallen niets uit; het religieuze huwelijk blijft voortbestaan in de ogen van de gemeenschap en soms ook formeel in een ander land.

Huwelijksgevangenschap kan er bijvoorbeeld toe leiden dat iemand niet opnieuw kan trouwen en dat diegene vervolgd kan worden voor bigamie of overspel in een ander land wanneer hij of zij dit toch doet. Of het kan tot gevolg hebben dat iemand niet vrij kan reizen zonder toestemming van de huwelijkspartner. Vooral vrouwen stuiten hierbij op obstakels die hun ontwikkeling en participatie aan het maatschappelijk leven kunnen beperken.

Huwelijksgevangenschap houdt iemand vast in een ongewenste leefsituatie. Daarvan zijn ook de eventuele kinderen in het gezin getuige en slachtoffer. Vaak gaat huwelijksgevangenschap gepaard met stress en onzekerheid. Het kan vrouwen van alle opleidingsniveaus en sociale klassen treffen.

Zoals hiervoor beschreven is huwelijksgevangenschap als vorm van dwang strafbaar in Nederland op grond van artikel 284 van het Wetboek van Strafrecht. Het gaat hier om de dwang van de ene partner om de andere partner (meestal de vrouw) tegen haar wil in een huwelijk te laten blijven door te weigeren om mee te werken aan een religieuze scheiding.

Bij huwelijkse gevangenschap zien we ook een verband met informele religieuze huwelijken. Als een vrouw of man alleen religieus is getrouwd, ontbreekt de wettelijke bescherming die behoort bij het burgerlijk huwelijk. Dat kan de aanpak van dergelijke problemen ingewikkelder maken, omdat de positie van slachtoffers en hun eventuele kinderen nóg kwetsbaarder is, zoals beschreven in hoofdstuk 4.

De mogelijkheden tot ontbinding of nietigverklaring van een religieus huwelijk verschillen per religie, religieuze groep of specifiek genootschap. Zo is bijvoorbeeld in de wetgeving van sommige landen en in sommige religies vastgelegd dat bij een scheiding de medewerking van de man nodig is. In sommige landen kunnen religieuze huwelijken, na registratie of via schriftelijk bewijs van het bestaan ervan, ontbonden worden door een formele religieuze rechtbank.

Huwelijkse gevangenschap kan langdurige en uiteenlopende gevolgen hebben voor het slachtoffer. Zo kan een procedure van ontbinding jaren duren. Als de man met de noorderzon is vertrokken, heeft de vrouw blijvend geen vrijheid haar leven naar eigen wens in te richten.

Redenen die het moeilijk maken voor de vrouw (of de man) om actie te ondernemen:

- Ook al is een vrouw naar burgerlijk recht gescheiden, dan kan de (religieuze) gemeenschap in Nederland of in een ander land haar blijven zien als getrouwd en kan, wil of durft de vrouw geen nieuwe relatie aan te gaan. In de ogen van de (religieuze) gemeenschap zou zij bij een nieuwe relatie of bij hertrouwen overspel of bigamie plegen.
- In veel gemeenschappen heerst een taboe op echtscheiding en schrikt de 'slechte' status van gescheiden vrouw af. Dit zorgt voor angst en schaamte en heeft vaak tot gevolg dat deze vrouwen ervan af zien om een echtscheidingsprocedure te starten.

- De financiële gevolgen van een echtscheiding kunnen voor veel vrouwen groot zijn, vooral als er sprake is van economische afhankelijkheid van man en familie. Soms bestaat het risico dat zij in ruil voor een scheiding de gemaakte kosten op zich moeten nemen of dat zij financiële rechten moeten opgeven: de bruidsgift, het recht op alimentatie, bezittingen.
- In sommige landen kunnen vrouwen bij een scheiding de voogdij over de kinderen verliezen, vooral als zij besluiten te hertrouwen.
- Vrouwen en mannen met een achtergrond van politieke vluchteling willen of durven in de regel niets meer met autoriteiten in het land van herkomst te maken te hebben, terwijl ze die voor een echtscheiding wel nodig zouden hebben.

De door de gemeente georganiseerde 'Juridische werkgroep schadelijke traditionele praktijken' werkt aan een effectievere benutting van en voorlichting over juridische mogelijkheden, uitwisseling van juridische kennis, samenwerking met de politie en het Openbaar Ministerie en aan meer voorlichting over de strafbaarheid van huwelijkse gevangenschap en over andere vormen van schadelijke traditionele praktijken.

Acht jaar in huwelijkse gevangenschap

In de negentiger jaren kwam een geboren en getogen Nederlandse vrouw haar man, een geboren en getogen Egyptenaar, tegen tijdens een rondreis door het Midden-Oosten. Na een aantal jaren op en neer reizen tussen Nederland en Egypte besloten ze een burgerlijk huwelijk af te sluiten in Egypte. Om het huwelijk ook in Nederland te kunnen registreren, moest de huwelijksakte worden gelegaliseerd door het Egyptische Ministerie van Justitie, het Egyptische Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Nederlandse Ambassade te Cairo. Hierdoor kon de man in Nederland verblijven. Na een verblijf van drie jaar verkreeg hij de Nederlandse nationaliteit. Integratieproblemen, verlies van zijn baan, de negatieve sfeer na de aanslagen van 11 september 2001 en heimwee begonnen een druk te leggen op de relatie. Hij wilde weg uit Nederland. Het koppel besloot zich samen definitief in Egypte te vestigen. Eenmaal in Egypte bleek alles meer en meer een groot spel. Geleidelijk aan kwam de vrouw hierachter. Mooie praatjes en beloftes gingen geleidelijk over op dwanghandelingen. Bij haar groeide de weerstand en ze werd beschouwd als een ongehoorzame vrouw. Het gevolg hiervan: ze werd geïsoleerd van alle contacten. Vervolgens moest ze onder toezicht bij zijn familie gaan wonen; zij zouden haar de 'westerse' manier van denken en doen wel afleren. Een aantal jaren werd ze afgezonderd en geïsoleerd van alle personen buiten de familie en was ze dus een gevangene en verborgen vrouw. De vrouw nam contact op met de ambassade in Cairo en die adviseerde om zo snel mogelijk het land te verlaten. Na twee mislukte vluchtpogingen is het de vrouw uiteindelijk gelukt om naar Nederland terug te keren, alles achterlatend. Terug in Nederland was er gelukkig opvang van familie en vrienden. Vanuit Egypte kwamen berichten dat een religieuze autoriteit ter plaatse een uitspraak over haar situatie had gedaan. Ze had de familie tot schande gemaakt, mede door zonder toestemming haar man te verlaten. Er is uitgesproken dat zij opgespoord en gestraft moet worden. Zo'n uitspraak kan wel of niet opgevolgd worden. In de streek en stam waar haar ex-partner vandaan komt, wordt het heel serieus genomen.

De echtscheiding werd in Nederland aangevraagd en uitgesproken, maar haar man accepteert in geen geval in Egypte van zijn vrouw te scheiden. Ze is in Egypte dus nog getrouwd zo lang daar geen erkenning van de Nederlandse echtscheiding of een echtscheiding naar Egyptisch recht heeft plaatsgevonden. Al acht jaar verblijft ze op een onderduikadres. Haar grote angst: hij beschikt over een Nederlands paspoort en kan zich dus vrij bewegen in Nederland.

5.4 Huwelijksdwang en achterlating

Van huwelijksdwang is sprake als een persoon niet wil trouwen met degene die ouders of familie hebben uitgezocht als toekomstige huwelijkspartner. In sommige culturen zijn de ouders van mening dat het hun ouderlijke plicht en verantwoordelijkheid is om een passende partner voor hun kind te zoeken, oftewel: een huwelijk te arrangeren. Een gearrangeerd huwelijk hoeft niet te leiden tot huwelijksdwang, maar kan daar wel in overgaan wanneer iemand de aangewezen huwelijkskandidaat niet kan weigeren. Iemand dwingen te trouwen is een vorm van dwang en dus wettelijk strafbaar. Huwelijksdwang kan zich geheel binnen Nederland afspelen, maar soms is er sprake van een relatie met het buitenland.

Van achterlating is sprake als een echtgenoot beslist om zijn vrouw, al dan niet met kinderen, tegen haar of hun wil naar het land van herkomst terug te sturen of daar te laten, of als ouders beslissen dat hun kind of de jongere tegen diens wil beter af is in een ander land. Sommige ouders weten zich geen raad met hun opgroeiende puber. Voorbeelden hiervan zijn een dochter die naar de mening van de familie te veel omgaat met jongens, mogelijk seks voor het huwelijk heeft, de maagdelijkheid op het spel zet of op andere manieren de kuisheidsregels overtreedt. Ouders en familie kunnen huwelijksdwang en achterlating ook als maatregel hanteren in geval van homoseksualiteit, vooral als het gaat om zonen, of als een zoon of dochter 'het verkeerde pad opgaat', drugs gebruikt of verslaafd is. Huwelijksdwang is dan de maatregel die de jongere in het gaeel moet brengen of houden door hem of haar de verantwoordelijkheid te geven van een eigen gezin.

Huwelijksdwang valt onder dwang; de wetgever stelt dwang strafbaar in art. 284 Sr. Het OM kan ook zonder aangifte vervolging instellen, maar het verdient wel sterk aanbeveling aangifte te doen. Sinds 2013 kan het OM ook huwelijksdwang vervolgen die in het buitenland wordt gepleegd. De Wet tegengaan huwelijksdwang (2015)

biedt nog andere mogelijkheden. Door deze wet kan het OM een huwelijk tegengaan (stuiten van het huwelijk) en actie ondernemen om een gedwongen huwelijk ongeldig (nietig) te verklaren. In deze wet staat ook dat een huwelijk tussen neef en nicht alleen gesloten mag worden als er een verklaring onder ede is waarin beide partners uit vrije wil toestemming geven voor het huwelijk. Een neef-nichthuwelijk is een huwelijk tussen volle neven en nichten, of tussen oom of tante met een neef of nicht. In de wet staat verder dat de Nederlandse overheid geen in het buitenland gesloten huwelijk erkent dat is gesloten met een partner jonger dan 18 jaar, totdat die partner 18 jaar is. Ook erkent de Nederlandse overheid geen polygaam huwelijk dat een in Nederland wonende persoon of een persoon met de Nederlandse nationaliteit in het buitenland heeft gesloten. Bij een polygaam huwelijk is een persoon tegelijkertijd gehuwd met twee of meer personen.

Bij de wetwijziging van het wetboek van strafrecht die zag op de verruiming van de strafrechtelijke aanpak van huwelijksdwang in 2013 heeft de wetgever de strafmaat opgeschroefd: van negen maanden naar twee jaar. Dat laat de ernst zien die dit misdrijf in de ogen van de wetgever heeft.

Voor een effectieve aanpak is het belangrijk om huwelijksdwang en achterlating zo vroeg mogelijk te signaleren, zodat tijdig ingrijpen mogelijk is. De gemeente Rotterdam brengt het belang van vroege signalering jaarlijks onder de aandacht van professionals. Ook ouders en jongeren krijgen hierover voorlichting, door bijvoorbeeld interactief theater op scholen en in de wijken. Op scholen zijn er lessen voor docenten en leerlingen. Professionals krijgen voorlichting en training om te signaleren en te leren de problematiek bespreekbaar te maken.

Een algemene wenk is alert te zijn op de volgende signalen.

Een jonge vrouw of man heeft of krijgt plotseling te maken met:

- beperking van de bewegingsvrijheid of opsluiting in huis;
- merkbare en toenemende druk;
- bedreiging en verscherpte controle door familieleden of ophalen van school of werk;
- merkbare angst voor praatjes, roddels en reacties van ouders.

Hij of zij:

- verschijnt niet meer op school of verzuimt vaak;
- heeft geen beschikking over eigen ID-kaart of paspoort;
- mag niet meer op internet of de mobiele telefoon is van hem of haar afgenomen;
- heeft te maken met verstoting of dreiging ermee, of met uithuwelijking, bedreigingen en fysiek geweld.

5.5 Eergerelateerd geweld

Bij eergerelateerd geweld ligt het motief in het collectieve gedachtegoed van een bepaalde gesloten gemeenschap. In het geval van dreigend of feitelijk gezichtsverlies waarbij de eer of goede naam van de familie in het geding is, is het volgens traditionele gedragscodes in bepaalde gemeenschappen geoorloofd om geweld te gebruiken om de beleefde schending te voorkomen of te herstellen. De eigen familie en schoonfamilie kunnen met dit geweld instemmen of er - onder morele druk soms actief aan meewerken. Er is dan niet één pleger, maar meer plegers of minstens medeplichtigen. Eergerelateerd geweld steekt vanwege de bemoeienis van familieleden - soms tot ver over landsgrenzen heen - zeer complex in elkaar. Het gevaar is dat onder bepaalde omstandigheden dit geweld in een korte tijd fors uit de hand kan lopen.

Geweld dat voortkomt uit schadelijke tradities en uit schending van de eer van de man, de familie of de gemeenschap, of de dreiging daarvan, gaat gepaard met stelselmatige vernedering en onderdrukking, schelden, slaan, schoppen, dreiging, chantage en de uitoefening van grote druk op een gezinslid, meestal een vrouw. In het ergste geval wordt een slachtoffer bedreigd of zelfs vermoord om de eer van de familie te herstellen.

Eergerelateerd geweld is strafbaar, net als iedere vorm van geweld. Eergerelateerd geweld kan de vorm aannemen van mishandeling (artikel 300-304 van het Wetboek van Strafrecht), verkrachting (artikel 242 van het Wetboek van Strafrecht), bedreiging (artikel 285 van het Wetboek van Strafrecht) of belaging (artikel 285b van het Wetboek van Strafrecht).

Eergerelateerd geweld is complex om strafrechtelijk te vervolgen als een slachtoffer geen aangifte doet. Wil het slachtoffer geen aangifte doen, maar ligt er wel een melding, dan kan deze melding leiden tot strafvervolgving van de dader.

Wees alert op de volgende signalen die kunnen wijzen op eergerelateerd geweld:

- beperkte bewegingsvrijheid van de persoon,
- opvallende controle door familieleden;
- (dreiging van) verstoting, gedwongen uithuwen;
- wegsturen van een familielid naar land van herkomst of naar familie in een ander land;
- verhuizen of terugkeren naar land van herkomst;
- meenemen van kinderen door ex-echtgenoot of familie;
- lijfstraffen en opsluiting in huis;
- extreme angst voor roddel door omgeving;
- opvallend vermijdingsgedrag.

5.6 Gedwongen geïsoleerd bestaan (verborgen vrouwen)

In een situatie van gedwongen geïsoleerd bestaan beperkt de partner en/of de (schoon)familie een vrouw ernstig in haar vrijheid en belemmert haar recht op zelfbeschikking. Hierdoor kunnen deze vrouwen niet vrij deelnemen aan de samenleving. Dit heeft niet alleen negatieve gevolgen voor de vrouwen, maar ook voor hun eventuele kinderen. In het merendeel van de bekende gevallen zijn deze vrouwen alleen religieus getrouwd. De vrouwen zijn voor de buitenwereld vaak nauwelijks of niet zichtbaar. Zij vragen niet om hulp uit angst voor man en familie, omdat zij de wet niet kennen of de taal niet of onvoldoende spreken. De meldingen over een gedwongen geïsoleerd bestaan die tot nu toe bekend zijn, betreffen in de overgrote meerderheid van de gevallen vrouwen. Daarom is gekozen voor de term 'verborgen vrouwen'. Toch is het goed om te benoemen dat het ook mannen kan overkomen. Verder heeft een gedwongen geïsoleerd bestaan ook negatieve gevolgen op eventuele kinderen in het gezin.

Een vrouw die gedwongen geïsoleerd leeft, is slachtoffer van dwang, wat volgens art. 284 Sr strafbaar is. Voor vervolging is geen aangifte nodig, maar het is wel sterk aan te bevelen dat te doen. Tegelijkertijd maakt de ingewikkelde problematiek van verborgen vrouwen het doen van aangifte moeilijk of bijna onmogelijk.

Omdat de problematiek van verborgen vrouwen vaak ook verweven is met andere verschijnselen van huiselijk geweld en schadelijke traditionele praktijken, rigide man-vrouw-verhoudingen en een collectieve mentaliteit, pakt Rotterdam dit gericht en integraal aan. Dit gebeurt met een scala aan maatregelen op het gebied van preventie, eerdere en betere signalering en duurzame oplossingen. Bij de aanpak van verborgen vrouwen werken we in Rotterdam samen met getrainde sleutelpersonen, wijknetwerkpartners, Huiselijk Geweld Experts van de wijkteams,

Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond (VTRR) en stedelijke samenwerkingspartners. Uniek in de aanpak met sleutelpersonen is dat de afstand tussen het slachtoffer en de hulpverleners kleiner wordt. Als verborgen vrouwen de stap naar hulpverlening durven en kunnen maken, is het belangrijk om hen daarna te ondersteunen bij de stap naar het volwaardig deelnemen aan de maatschappij. Verder zet de gemeente in op en het bespreekbaar maken van taboes en deskundigheidsbevordering van de hulpverleningsketen. Dit brede scala aan maatregelen is nodig voor de aanpak van de complexe en gelaagde problematiek van verborgen vrouwen. Het gaat erom dat de gemeente per geval maatwerk levert om de vrouwen zo goed mogelijk te helpen. In sommige gevallen weegt daarbij de zorgkant zwaarder en in andere gevallen de strafrechtelijke.

Wees alert op de volgende signalen:

- de vrouw komt nooit of nauwelijks buiten;
- de vrouw oogt angstig en vermijdt buurtcontacten;
- de echtgenoot of familielid voert (altijd) het woord;
- buurtkinderen of klasgenootjes mogen nooit komen spelen;
- de kinderen komen onverzorgd, angstig en vermijdend over;
- de ramen zijn verduisterd;
- gedwongen inwoning bij (schoon)familie.

5.7 Vrouwelijke Genitale Verminking

Vrouwelijke Genitale Verminking (VGV), ofwel meisjes- of vrouwenbesnijdenis, is een ingreep aan de uitwendige geslachtsorganen waar geen medische noodzaak voor is. VGV komt voor in ruim dertig landen in Afrika en Azië.

Vrouwelijke genitale verminking levert een strafbaar feit op. Het is een schending van internationale mensenrechten, vrouwenrechten en kinderrechten. Het beschadigen van de geslachtsorganen van een meisje of vrouw in zowel Nederland als het buitenland (artikel 7 lid 2 sub d van het Wetboek van Strafrecht) is verboden en is een vorm van mishandeling. Dit is geregeld in de artikelen 300- 304 van het Wetboek van Strafrecht en artikelen 47 en 48 van het Wetboek van Strafrecht bij mededaderschap en medeplichtigheid. De verjaringstermijn start normaal gesproken op de dag dat het strafbaar feit is gepleegd, maar bij minderjarige slachtoffers is dat pas vanaf hun achttiende levensjaar (artikel 71 lid 3 van het Wetboek van Strafrecht).

Het Centrum voor Jeugd en Gezin Rijnmond (CJG) heeft een team waaronder ervaringsdeskundige vrouwen, afkomstig uit landen waar VGV op grote schaal voorkomt. Zij zijn getrainde sleutelpersonen. Zij geven voorlichting aan risicogroepen, gaan op huisbezoek bij risicogezinnen en gaan, waar nodig, samen met professionals in gesprek met ouders en/of kinderen en jongeren over VGV. Ook worden er workshops aan professionals gegeven over dit onderwerp.

Met voorlichting aan risicogroepen wil het CJG ouders bewust maken van de negatieve gevolgen van VGV en hen informeren over de wetgeving over VGV. Het doel is om te voorkomen dat ouders hun dochters (laten) besnijden.

6. Hulp en preventie

Dit hoofdstuk geeft uitleg over de route naar hulp en bevat tips en adviezen. Het gaat in dit hoofdstuk om wat slachtoffers kunnen doen en wat burgers, vrijwilligers en professionals kunnen doen als zij iemand kennen die slachtoffer is van schadelijke traditionele praktijken (STP) als huwelijksgevangenschap of huwelijksdwang.

In het kader van preventie is het belangrijk dat kennis over wet- en regelgeving niet alleen potentiële slachtoffers en professionals bereikt, maar juist ook burgers, zoals de bewoners van Rotterdam, al dan niet actief als vrijwilligers in diverse organisaties en stichtingen. Denk hierbij aan voorgangers en andere betrokkenen binnen levensbeschouwelijke gemeenschappen, maar ook hulpverleners, wijkteammedewerkers, vrijwilligers in buurthuizen, taalvrijwilligers en diverse sleutelpersonen. In het kader van preventie is het ook belangrijk het gesprek met jongeren aan te gaan.

6.1 Route naar hulp - Rotterdam

- Is er direct gevaar en risico op geweld? Bel dan 112.
- In Rotterdam kunnen burgers, slachtoffers en professionals, schadelijke traditionele praktijken melden bij het meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling, Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond (telefoonnummer 0800 2000). Vanuit het buitenland kan men bellen naar: +31 703119007. Dit kan anoniem. Zij kunnen ook (anoniem) contact opnemen om advies in te winnen over alle vormen van Schadelijke Traditionele Praktijken. Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond (VTRR) is het centrale aanspreekpunt voor slachtoffers van huiselijk geweld, dus ook voor slachtoffers van schadelijke traditionele praktijken of mensen uit hun omgeving die hen willen helpen. Medewerkers bij VTRR zijn getraind op het herkennen en aanpakken van deze problematiek. Slachtoffers kunnen zelf contact opnemen met VTRR, waarna VTRR de juiste hulp inschakelt. Vraag bij contact naar de specialist op het gebied van schadelijke traditionele praktijken.
- Het kan zijn dat de veiligheid van burgers in het geding is en dat zij een veilig onderkomen moeten krijgen. Via Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond wordt dan bekeken welke opvangmogelijkheden er zijn, in Rotterdam of elders in het land.
- Naast het melden bij Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond door professionals en burgers zijn er in Rotterdam VraagWijzers: dit is de eerste ingang bij problemen waar burgers niet meer uitkomen. Denk bijvoorbeeld aan ingewikkelde brieven, juridische kwesties, vragen over uw gezondheid of over geld. Er zijn veertien VraagWijzer kantoren in Rotterdam. Zie de website: <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/vraagwijzer>. Burgers kunnen zonder afspraak langskomen bij een VraagWijzer in hun buurt. Of een afspraak maken via telefoonnummer 14 010

of online. Op werkdagen kan van 09.00-17.00 uur ook gebruik worden gemaakt van de chat met een medewerker van de VraagWijzer. De Vraagwijzer kan een burger doorverwijzen naar de wijkteams: vrijwillige en laagdrempelige hulpverlening dichtbij huis op verschillende domeinen, zoals jeugdhulp, schulden, hulp bij opvoeden, wonen, verslaving, geestelijke gezondheidszorg. Indien nodig wordt voor specialistische hulpverlening doorverwezen naar de juiste instanties.

- Voor andere juridische ondersteuning kunnen burgers in Rotterdam contact opnemen met de Gemeentelijke Sociaal Raadslieden via de VraagWijzers in de wijk. Telefoonnummer 14010 of <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/vraagwijzer>
- Voor juridische vragen over huwelijksgevangenschap, huwelijksdwang, achterlating of eengerelateerd geweld kunt u contact opnemen met een gespecialiseerde jurist of advocaat in familie- en echtscheidingsrecht. Een overzicht met samenwerkingspartners van de aanpak schadelijke traditionele praktijken is te vinden op de website www.rotterdam.nl/schadelijketraditionelepraktijken. Vragen kunnen ook gericht worden aan het juridisch loket, ook over gesubsidieerde rechtsbijstand: www.juridischloket.nl/rotterdam
- Inzet Meldcode: Via de wet Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling zijn professionals uit de sectoren gezondheidszorg, onderwijs, kinderopvang, maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en justitie verplicht de meldcode te gebruiken bij (vermoedens van) schadelijke traditionele praktijken, zoals huwelijksgevangenschap, huwelijksdwang of eengerelateerd geweld. Met behulp van een stappenplan kan men een weloverwogen beslissing nemen hoe te handelen, vanaf het moment van signaleren tot het al dan niet doen van een melding. Meer info: <https://www.rotterdam.nl/werken-leren/meldcode>

De stappen bij (vermoedens) van schadelijke traditionele praktijken krijgen een eigen inkleuring vanwege het specifieke karakter van dit type geweld. Zo is een gesprek met de ouders niet meer vanzelfsprekend als bij huwelijksdwang sprake is van eengerelateerd geweld. Dit kan namelijk gevaar opleveren voor het slachtoffer in kwestie.

- Hieronder staan belangrijke websites waar u meer informatie kunt vinden over schadelijke traditionele praktijken en de route naar hulpverlening;
 - www.rotterdam.nl/schadelijketraditionelepraktijken - met onder andere infobladen per onderdeel van STP en de betrokken partners in de stad (en daarbuiten). Rotterdam werkt ook met sleutelpersonen in de wijken, de zogenaamde oren en ogen in de wijken die signaleren en doorzetten naar hulp, maar ook actief zijn qua voorlichting. Voor vragen over de sleutelpersonen mail naar: sleutelpersonen@rotterdam.nl.
 - www.juridischloket.nl/rotterdam
 - www.huwelijksdwangenachterlating.nl
 - www.trouwentegenjewil.nl

6.2 Route naar hulp - landelijk

- Is er direct gevaar en risico op geweld? Bel dan 112.
- Er is een landelijk netwerk van Veilig Thuis punten dat door iedereen in de eigen regio benaderd kan worden. Zie: <https://www.vooreenveiligthuis.nl/veilig-thuis.php>. Hier kunnen burgers en professionals schadelijke traditionele praktijken melden bij het meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling: telefoonnummer 0800 2000. Vanuit het buitenland kan men bellen naar: +31 703119007. Dit kan anoniem. Ook kan contact op worden genomen om advies in te winnen. Een melding is niet verplicht. Veilig Thuis is het centrale aanspreekpunt voor slachtoffers van huiselijk geweld, dus ook voor slachtoffers van schadelijke traditionele praktijken of mensen uit hun omgeving die hen willen helpen. Vraag bij contact naar de specialist op het gebied van schadelijke traditionele praktijken. Het kan zijn dat de veiligheid van burgers in het geding is en dat zij een veilig onderkomen moeten krijgen. Via Veilig Thuis wordt dan bekeken welke opvangmogelijkheden er zijn, in de eigen gemeente of omgeving of elders in het land.
- Inzet Meldcode: Via de wet Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling zijn professionals uit de sectoren gezondheidszorg, onderwijs, kinderopvang, maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en justitie verplicht de meldcode te gebruiken bij (vermoedens van) schadelijke traditionele praktijken, zoals huwelijkse gevangenschap, huwelijksdwang of eengerelateerd geweld. Met behulp van een stappenplan kan men een weloverwogen beslissing nemen hoe te handelen, vanaf het moment van signaleren tot het al dan niet doen van een melding. Meer info: www.movisie.nl/publicaties/meldcode-dossiervorming
- De stappen bij (vermoedens) van huwelijkse gevangenschap, huwelijksdwang en eengerelateerd geweld krijgen een eigen inkleuring vanwege het specifieke karakter van dit type geweld. Zo is een gesprek met de ouders

niet meer vanzelfsprekend als bij huwelijksdwang sprake is van eengerelateerd geweld. Dit kan namelijk gevaar opleveren voor het slachtoffer in kwestie.

- Het Landelijk Knooppunt voor Huwelijksdwang & Achterlating (LKHA) is een kennis- en expertisecentrum voor professionals. Medewerkers van Veilig Thuis, Veiligheidshuizen, Raad voor de Kinderbescherming en hulpverleners in het werkveld kunnen hier terecht voor informatie, advies en ondersteuning bij de aanpak van huwelijksdwang en achterlating. Het landelijk knooppunt voor huwelijksdwang en achterlating adviseert en helpt bij complexe casussen. <http://www.huwelijksdwangenachterlating.nl>
- Daarnaast heeft het LKHA een breed (internationaal) netwerk en kan het snel schakelen met betrokken instanties. Het LKHA onderhoudt het contact met het ministerie van Buitenlandse Zaken als slachtoffers van huwelijksdwang of achterlating in het buitenland verblijven. Het ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZA) heeft Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland die consulaire bijstand verlenen aan Nederlanders die in het buitenland in de problemen komen en deze niet zelf kunnen oplossen. Ministerie van Buitenlandse Zaken: <https://www.nederlandwereldwijd.nl/hulp-bij-nood/huwelijksdwang>
- Het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld (LEC EGG): Het primaire doel van het LEC EGG is voorlichting bieden aan politieambtenaren en andere relevante professionals over schadelijke traditionele praktijken. Het LEC EGG kan een analyse maken van en adviseren over de betreffende situatie. Het richt zich hierbij vooral op complexe eengerelateerde gewelds-zaken op regio-overstijgend en nationaal niveau. Hulpverleners kunnen via Veilig Thuis of de politie een casus aandragen voor behandeling in het LEC EGG. Meer info: www.leceengerelateerdgeweld.nl/lec-egg

6.3. Preventie

6.3.1 Praktische mogelijkheden tot verbinding burgerlijk en religieus huwelijk

De praktische mogelijkheden tot verbinding tussen het burgerlijk en religieus huwelijk zijn belangrijk in het kader van preventie. Wanneer mensen voorafgaand aan een religieus huwelijk ook een burgerlijk huwelijk sluiten, genieten ze de bescherming van het Nederlandse recht. Dit is eerder genoemd in hoofdstuk 2. Voor de volledigheid vermelden we het hier nogmaals:

In deze publicatie staan het burgerlijk en het religieus huwelijk apart beschreven. Het is ook mogelijk om deze huwelijksvormen meer met elkaar te verbinden. In de praktijk blijkt er behoefte te zijn om het burgerlijk en religieus huwelijk op dezelfde dag te laten plaatsvinden. Hiervoor zijn er verschillende mogelijkheden binnen de huidige juridische kaders die hieronder uiteen worden gezet.

1. Gecombineerde huwelijksluiting:

In Rotterdam kan overal en altijd getrouwd worden. Mensen kunnen aanvragen om een burgerlijke huwelijksluiting in bijvoorbeeld een gebedshuis te laten plaatsvinden. Het religieus huwelijk kan dan op dezelfde dag plaatshebben, in aansluiting op de burgerlijke huwelijksvoltrekking.

2. Religieuze voorganger als BABS voor een dag:

Een religieuze voorganger kan benoemd worden tot buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand (BABS) voor één dag, voor een specifieke burgerlijke huwelijksluiting. Tijdens deze ceremonie is een ambtenaar van de burgerlijke stand aanwezig om erop toe te zien dat het burgerlijk huwelijk daadwerkelijk en volgens de daarvoor geldende regels is voltrokken en daarmee ook rechtsgeldig is. Het is niet toegestaan om beide huwelijken tegelijkertijd te voltrekken.

De plechtigheden moeten duidelijk gescheiden zijn en afzonderlijk van elkaar plaatsvinden, met eerst het burgerlijk en daarna het religieus huwelijk.

3. Beëdiging religieuze voorganger tot BABS:

Dit betekent dat deze voorganger in principe voor alle burgerlijke huwelijken inzetbaar moet zijn, dus niet alleen voor huwelijken binnen de eigen gemeenschap. Mensen kunnen vaak een voorkeur aangeven voor een bepaalde trouwambtenaar of BABS voor hun burgerlijke huwelijksluiting. Ze sluiten dan eerst een burgerlijk huwelijk ten overstaan van hun voorganger als BABS, die dan uitdrukkelijk niet als religieuze voorganger optreedt, volgens de daarvoor geldende regels van het Nederlandse recht. Vervolgens vindt apart de religieuze ceremonie plaats in het bijzijn van de voorganger in zijn religieuze hoedanigheid. De plechtigheden zijn duidelijk gescheiden en vinden afzonderlijk van elkaar plaats, met eerst het burgerlijk en daarna het religieus huwelijk.

6.3.2 Initiatieven vanuit religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen

Goede voorbereiding en begeleiding

Huwelijksproblemen kunnen verschillende oorzaken hebben. Religieuze voorgangers hebben de ervaring dat deze onder meer ontstaan omdat voorafgaand aan het huwelijk geen (duidelijke) afspraken worden gemaakt, bijvoorbeeld over de rolverdeling tussen man en vrouw of over omgang met (schoon)familie. Het is van belang dat tijdens de gesprekken zelfbeschikking, keuzevrijheid en een veilig thuis aan de orde komen. Ook kan het binnen de eigen omgeving ontbreken aan de juiste ondersteuning of een vangnet om tot oplossingen te komen. Vaak blijkt uit de praktijk dat men pas in een vergevorderd stadium aan de bel trekt en hulp zoekt. Veel voorgangers hechten daarom grote waarde aan het bieden van ondersteuning aan een koppel zowel voor de huwelijksluiting als tijdens een huwelijk.

Binnen een aantal levensbeschouwelijke gemeenschappen worden voorafgaand aan het huwelijk voorbereidingsgesprekken gevoerd of begeleidingstrajecten aangeboden. Dit wordt doorgaans georganiseerd vanuit de instelling. De begeleiding door een voorganger, als bemiddelaar en derde partij, kan hierin van toegevoegde waarde zijn. Het voorbereidings- of begeleidingstraject biedt gelegenheid om verwachtingen over het huwelijk over en weer uit te spreken en bewustzijn te creëren over de verantwoordelijkheden die een huwelijk met zich brengt. Ook kunnen casussen worden voorgelegd aan het toekomstig echtpaar om te bezien hoe zij reageren op verschillende situaties. Hierbij valt te denken aan hoe om te gaan met (zware) gezondheidsproblemen van de partner en de opvoeding van kinderen. Dit geeft inzicht in elkaars persoonlijkheden, maar ook over mogelijke uitdagingen die zij binnen het huwelijk kunnen ervaren. Dit draagt eraan bij dat een koppel het huwelijk bewuster ingaat. Ook is er de mogelijkheid om hulp te krijgen bij problemen die zich tijdens het huwelijk voordoen.

De duur van een voorbereidings- en begeleidingstraject verschilt en is ook afhankelijk van de situatie. Het kan variëren van een serie gesprekken tot een traject van 6 maanden of 1 jaar. Binnen sommige gemeenschappen is een voorbereidingstraject een vast onderdeel bij het sluiten van het huwelijk terwijl binnen andere gemeenschappen het initiatief vanuit het koppel moet komen. De ervaringen met voorbereidingstrajecten zijn vaak positief. Het verdient daarom aanbeveling dat deze ook worden geïntroduceerd binnen gemeenschappen waar voorbereiding en begeleiding nog geen vast onderdeel vormen van de organisatie rondom het huwelijk.

Een schriftelijk huwelijkscontract en (voor-)huwelijksafspraken

Binnen verschillende levensbeschouwelijke gemeenschappen kan een huwelijk mondeling worden voltrokken. Dat wil zeggen dat de huwelijksluiting zelf en mogelijke afspraken die zijn gemaakt, niet worden gedocumenteerd of schriftelijk vastgelegd en bewijs dus ontbreekt. Dit kan negatieve gevolgen met zich brengen, omdat men zich moeilijk op de gemaakte afspraken kan beroepen en er achteraf verschillende interpretaties aan kunnen worden gegeven. Het vastleggen van voorwaarden en afspraken in het huwelijkscontract voorafgaand aan het huwelijk kan partners bescherming bieden, ook bij een mogelijke echtscheiding.

Een goed voorbeeld hiervan is afkomstig uit de Liberaal Joodse Gemeente. Daar heeft men ervoor gekozen om het joods huwelijkscontract aan te vullen met een extra document. In het document zijn twee bepalingen opgenomen die beide aanstaande echtgenoten vrijwillig moeten ondertekenen, voordat het joodse huwelijk wordt gesloten. De eerste bepaling houdt in dat bij beëindiging van de samenwoning de partner die weigert mee te werken aan de joodse echtscheiding alimentatie aan de ander moet betalen, totdat een joodse echtscheiding tot stand is gekomen. De tweede bepaling houdt in dat de huwelijksvereenkomst nietig is en dat men opnieuw zonder joodse echtscheiding mag trouwen, indien het onder omstandigheden, zoals handelingsonbekwaamheid van een van de partners of kwaadwillig verlaten van de ene door de andere partner, niet mogelijk is om een scheidsbrief (get) te geven of te accepteren.

Met dit contract kan een religieuze echtscheiding, indien het echtpaar er onderling niet uitkomt, uiteindelijk via de rechter worden afgedwongen. De burgerlijke rechter kan uiteraard niet het religieuze huwelijk ontbinden, maar hij kan de niet-meewerkende partner bevelen om de gemaakte afspraak na te komen, Hiermee kan voorkomen worden dat man of vrouw vast komen te zitten in een huwelijk.

Ook binnen een aantal moslimgemeenschappen wordt gewezen op het belang van het vastleggen van afspraken in het huwelijkscontract. Zo kan een vrouw in het contract laten opnemen dat zij het recht heeft om een echtscheiding te initiëren als de echtgenoot een of meer overeengekomen afspraken niet nakomt.

Met het oog op preventie verdient het aanbeveling om binnen gemeenschappen die vooral een mondelinge traditie kennen schriftelijke huwelijkscontracten te introduceren en erin op te nemen dat beide echtelieden moeten meewerken aan een echtscheiding en/of beiden het recht hebben om een echtscheiding te initiëren.

6.3.3 Voorlichting en taboes bespreekbaar maken

Het is van belang dat vertegenwoordigers van diverse religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen en andere professionals en vrijwilligers informatie verstrekken en voorlichting geven over de wettelijke verplichting om eerst een burgerlijk huwelijk te sluiten en daarna een eventueel informeel religieus huwelijk aan te gaan, over de rechtsbescherming die het burgerlijk huwelijk biedt (ook wat betreft de mogelijke ontbinding van dit huwelijk) en over de (noodzaak van een aparte) beëindiging van een informeel religieus huwelijk en het belang van het maken en vastleggen van afspraken daarover bij het aangaan van dat huwelijk.

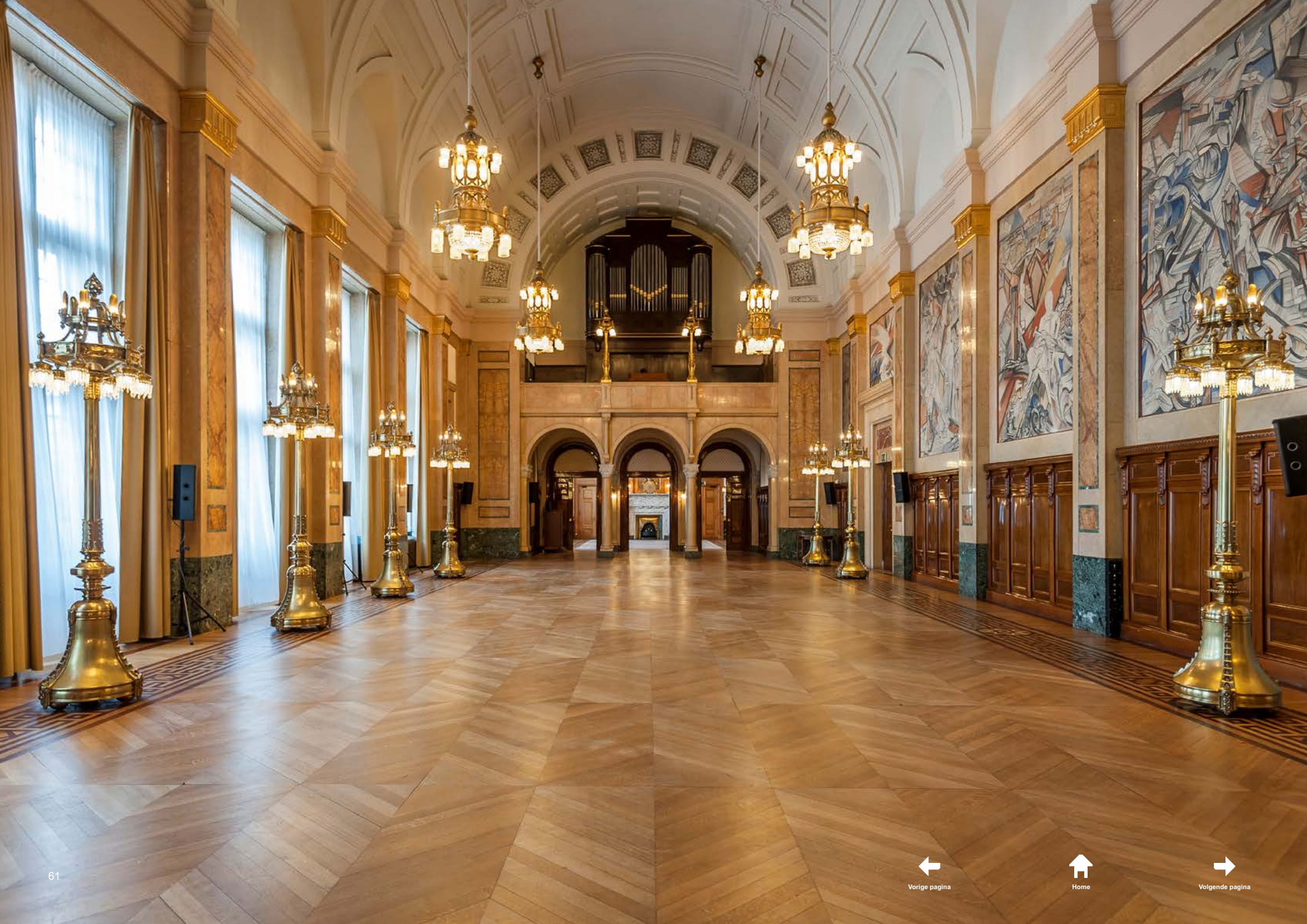
Daarnaast is het belangrijk om taboeonderwerpen bespreekbaar te maken binnen diverse gemeenschappen. Het gaat om diverse vragen: hoe gaat de gemeenschap om met individuen in de groep die door allerlei omstandigheden niet meer passen in de regels van het collectief? Hoe gaat de gemeenschap om met negatieve sociale druk uit de gemeenschap? Hoe zorgen we dat een gemeenschap er ook voor individuele leden is in tijden van problemen, zoals een scheiding? Samenwerking met personen en organisaties uit die gemeenschappen is

daarbij belangrijk. Voor een overzicht van de huidige samenwerkingspartners van de gemeente op dit vlak, zie: www.rotterdam.nl/schadelijketraditionelepraktijken

6.3.4 Empowerment van jongeren

Het is belangrijk om al op jonge leeftijd te beginnen met onderwerpen bespreekbaar te maken zoals de betekenis van zelfbeschikking, keuzevrijheid, relaties en de verwachtingen die daarbij bestaan, samenlevingsvormen waaronder het huwelijk, de rechten en plichten die daarbij horen, tradities, en zo meer. Eveneens is het van belang hierbij de moeilijke kanten van deze onderwerpen te bespreken, zoals de ontbinding van relaties en huwelijken en de mogelijk schadelijke kanten van tradities. Het is belangrijk voor jongeren om te weten dat ook deze onderwerpen bespreekbaar zijn, met leeftijdgenoten, met hun ouders en indien nodig met andere leden van de familie of andere mensen in hun omgeving.

Diverse organisaties in Rotterdam zetten zich hier al voor in, vaak in nauwe samenwerking met de gemeente. Zij bereiken zo diverse doelgroepen. Het onderwijs is ook een belangrijke plaats om met name jongeren te bereiken. Daarvoor is een lespakket ontwikkeld, het lespakket 'VrijHeden in het onderwijs', zie: www.rotterdam.nl/vrijheden

Nawoord van de gemeente

Soms loopt het huwelijk anders dan gepland of gehoopt. Dan kan de behoefte bestaan om uit het huwelijk te stappen. Het gaat hierbij om een individuele wens om een wettelijke verbintenis, vaak gepaard gaande met religieuze of levensbeschouwelijke tradities, te ontbinden en bij deze stap steun te krijgen van de omgeving.

Dit is niet voor iedereen gemakkelijk te realiseren. Bij de gemeente komen regelmatig signalen binnen over de kwetsbaarheid van vooral vrouwen die alleen een religieus huwelijk hebben afgesloten, over het taboe op scheiden waarmee zij te maken kunnen krijgen, of zelfs de onmogelijkheid om uit een religieus huwelijk te stappen. Hoe kunnen we deze mensen helpen? Deze vraag loopt als een rode draad door deze publicatie.

Het welzijn van de Rotterdammers is een gedeelde verantwoordelijkheid. Er zijn vele partijen die er een rol in hebben: de overheid, religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen, maatschappelijke organisaties en de mensen zelf, ieder met een eigen invalshoek en middelen om hieraan bij te dragen, zoals wet- en regelgeving, religieuze kaders, de sociale kracht van gemeenschappen en persoonlijke kracht van mensen.

Wegen om te ontsnappen

In deze publicatie is gewezen op het belang van het sluiten van een burgerlijk huwelijk voorafgaand aan een eventueel religieus huwelijk. Een burgerlijk huwelijk biedt de echtelieden rechtsbescherming en dat is vooral van belang als er problemen zijn. Maar ook als mensen huwen door eerst een burgerlijk huwelijk en daarna een religieus huwelijk te sluiten is er geen garantie op een gezond en gelukkig huwelijksleven. Religieuze en andere informele huwelijken kunnen tot problematische situaties leiden, maar ook na het burgerlijk huwelijk gesloten religieuze huwelijken kunnen leiden tot bijvoorbeeld huwelijksgevangenschap. Met andere woorden: het burgerlijk huwelijk biedt geen oplossing voor alle problemen, maar biedt wel extra bescherming.

Mocht het onverhoopt misgaan in een huwelijk, dan is het belangrijk om te weten dat er wegen zijn om aan de schadelijke gevolgen ervan te ontsnappen. Wij zetten ons ervoor in dat huwelijkspartners vrij zijn om te kiezen voor elkaar in liefde én dat ze uit diezelfde vrijheid uit een huwelijk kunnen stappen, zonder angst voor sociale druk, stigmatisering of voor geweld dat voortkomt uit schadelijke traditionele praktijken.

Unieke samenwerking

Het is uniek dat vertegenwoordigers van verschillende religies en levensbeschouwingen, professionals, hulpverleners, ervaringsdeskundigen en ambtenaren bij elkaar komen om samen te werken. In Rotterdam doen zij dat om op te komen voor het recht van mensen op zelfbeschikking, keuzevrijheid en een veilig thuis, in en na het huwelijk. De samenwerking van deze partijen is een krachtig signaal in de richting van mensen die te maken hebben met dergelijke problemen. Daarin zijn wij (h)echt verbonden.

Gebundelde inzichten verspreiden

Deze publicatie tot stand brengen was een eerste stap. Het is nu van belang om de publicatie met gebundelde inzichten en informatie te verspreiden onder professionals, hulpverleners, vrijwilligers, welzijnswerkers en betrokkenen bij maatschappelijke organisaties om zoveel mogelijk Rotterdammers te bereiken. Het blijft niet bij Rotterdam alleen. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid wil de gebundelde informatie landelijk verspreiden. Daarmee draagt de gebundelde kennis en ervaring van dit unieke proces en product uit Rotterdam hopelijk bij aan ondersteuning en hulp aan nog meer mensen die dat nodig hebben. In Rotterdam zullen we ons daarvoor blijven inspannen.

Woerd van dank

Met de afronding van deze publicatie sluit de gemeente Rotterdam een bijzonder proces af. De uitgave (H)echt Verbonden is een uitgave van de gemeente Rotterdam, in nauwe samenwerking met SPIOR en met steun van het Ministerie van Sociale Zaken & Werkgelegenheid.

De gemeente spreekt haar dank uit aan alle samenwerkingspartners. De open houding en de grote betrokkenheid van de deelnemers hebben de expertmeetings over huwelijk, echtscheiding en het samenwerken waar het de aanpak van schadelijke traditionele praktijken betreft, bijzonder gemaakt, evenals het samen toewerken naar concrete en uniek eindresultaten: deze publicatie en voor de brede verspreiding daarnaast de publieksversies en de films, ondertiteld in meerdere talen.

De bijdragen van velen hebben dit uiteindelijke eindresultaat mogelijk gemaakt.

We danken Pauline Kruiniger van de Universiteit van Maastricht voor het kritisch meelesen en het leveren van tekstvoorstellen. Verder bedanken we van dezelfde instelling Susan Rutte en Sara ETTY van de gemeente Rotterdam voor het kritisch meelesen.

De bijdragen van juristen Jamal El Hannouche en Zineb Youcef, buitengewoon ambtenaren voor de burgerlijke stand Hendrina Veldhuyzen-Toet en Anneke van Meel en ervaringsdeskundige Noor Stevens waren van grote waarde in de gesprekken en voor deze publicatie.

Ook danken we de andere deelnemers aan de expertmeetings, waaronder medewerkers van Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond en opvang Arosa voor hun constructieve bijdrage.

De samenwerking met Marianne Vorthoren en Ikrame Faris van SPIOR heeft voor ons de toegang gegeven tot een zeer diverse groep aan deskundige en betrokken vertegenwoordigers van religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen. Dit maakte een open gesprek mogelijk over deze onderwerpen, omdat er al een basis van vertrouwen lag. De samenwerking kenmerkte zich door het elkaar scherp houden op doel en inhoud en grote betrokkenheid over en weer.

Een groot woord van dank richten we aan deze vertegenwoordigers van religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen voor de openheid, de betrokkenheid, de tijd en de inzet die voorafging aan de expertmeetings en het schrijven van teksten en de wil om er te zijn voor de mensen in de stad die het nodig hebben. Het gaat om Kiertie Autar-Ramautar, Iftekhar Ali Chishti, Bert Davelaar, Bjorn Dirkse, Huub Flohr, Madelon Grant, Azzedine Karrat, Bert Kuipers, Stanley Leito, René van Loon, Ashis Mathura, Albert Ringer, Sukhwant Singh, Enes Srndic, Neanske Tuinman en Jehoeda Vorst. Verder bedanken we ook Jamila Talla, Tekliet Girmazion, Laura Dettingmeijer, Bekir Ozdemir, Hilal Oztekin-Cavlak, Frijia Schuurbijs-Heltzel en Sandhya Soerdien voor hun deelname aan de expertmeetings.

Het hart van de gesprekken was de uitwisseling met en tussen alle deelnemende partijen, de vertegenwoordigers van religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen, de juristen, de trouwambtenaren en de ervaringsdeskundigen. Hun openheid en het nemen van verantwoordelijkheid in deze materie heeft diepe indruk op ons gemaakt. Dit geeft vertrouwen voor gezamenlijke inspanning, ieder vanuit de eigen rol, in de toekomst voor iedereen die het in onze stad nodig heeft.

Colofon

Deze publicatie is tot stand gekomen vanuit de actielijn schadelijke traditionele praktijken van het gemeentelijk Actieprogramma Veilig Thuis Rotterdam. In dit programma werken vele partijen in de stad samen aan zelfbeschikking, keuzevrijheid, een veilig thuis, en gezonde en veilige relaties voor zoveel mogelijk Rotterdammers.

Deze publicatie is gerealiseerd dankzij bijdragen van:

Pandita Kiertie Autar, arya samaadj

Imam Iftekhar Ali Chishti, islamoloog, geestelijk verzorger en prediker binnen de Pakistaanse gemeenschap

Bert Davelaar, predikant van de Protestantse gemeente Rotterdam-Zuid

Bjorn Dirkse, Phuntsok Chö Ling (Tibetaans boeddhistisch centrum)

Jamal El Hannouche, advocaat, Advocatenkantoor El Hannouche

Dr. Huub Flohr, bisschoppelijk gedelegeerde huwelijkszaken bisdom Rotterdam

Madelon Grant, voormalig directeur SKIN-Rotterdam

Imam Azzedine Karrat, Essalam moskee

Pauline Kruiniger, onderzoeker, Universiteit Maastricht

Bert Kuipers, Laurenspastor, Hervormde gemeente Rotterdam

Pastor Stanley Leito, voormalig pastor New Anointing Church Emmanuel

René van Loon, protestants predikant, verbonden aan de Hervormde wijkgemeente De Samaritaan Rotterdam-Centrum

Pandit Ashis Mathura, sanatan dharm

Anneke van Meel, trouwambtenaar gemeente Rotterdam

Rabbijn Albert Ringer, Liberaal Joodse Gemeenschap

Sukhwant Singh, Gurdwara Shri Guru Nanak Dev

Enes Srndic, voormalig bestuurslid ICC Selam

Noor Stevens, schrijfster en ervaringsdeskundige

Hendrina Veldhuyzen-Toet, trouwambtenaar gemeente Rotterdam

Ritueel vormgever Neanske Tuinman, De nieuwe Traditie

Rabbijn Jehoeda Vorst, Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap

Zineb Youcef, jurist, Advocatenkantoor El Hannouche

Tekstredactie: Peter van Rijn (Gemeente Rotterdam)

Eindredactie: Shantie Jagmohansingh, Olga Yildiz en Maryem Mansouri (Gemeente Rotterdam), Ikrame Faris en Marianne Vorthoren (SPIOR)

Vormgeving: Van Hulzen Communicatie

Fotografie: Marc Heeman

Copyright: Gemeente Rotterdam, november 2018

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of door fotokopieën, opname, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Rotterdam.

Meer informatie?

Ga naar [Rotterdam.nl/](https://rotterdam.nl/) of bel naar het algemeen servicenummer 14 010.